

T A R T A L O M

IV. Irodalmi humor fesztivál

- ▶ 3 **SZŐCS GÉZA**
Ballada két bűbajos kandúrról, Az erdélyi magyar költészet néhány kérdőjele, Háztűznézőben (versek, próza)
- ▶ 9 **PODMANICZKY SZILÁRD**
Tűzbab (elbeszélés)
- ▶ 11 **TÓTH KRISZTINA**
Családunk szemefénye (elbeszélés)
- ▶ 13 **NÁDASDY ÁDÁM**
A csodaszer (vers)
- ▶ 16 **SZABÓ TIBOR BENJÁMIN**
Emőke almája (elbeszélés)
- ▶ 18 **LACKFI JÁNOS**
A titok titka, Ballada, Hurutos Kabaré, Hagyomán, Temetkezési változatok, Juhász, extrákkal (versek)
- ▶ 23 **FEKETE VINCE**
Székelyföldi bajok és szerencsétlenségek (próza)
- ▶ 26 **CSEHY ZOLTÁN**
Lapocskák Mme de Saint-Gelais Priapikus Parnasszus című füzetéből, Limerickek, A gyűrű, Reneszánsz széphistória (versek)
- ▶ 31 **EGRESSY ZOLTÁN**
Halál Hotel (elbeszélés)
- ▶ 34 **HÁY JÁNOS**
Magyar mese (próza reppel)

* * *

A Folyóvizeink című novellapályázat első díjasai

- ▶ 36 **SZAPPANOS GÁBOR**
Szindbád, az árvízi hajós (elbeszélés)
- ▶ 40 **KISS LÁSZLÓ**
Finom, körkörös mozgás (elbeszélés)

SZÍNHÁZ

- ▶ 45 **KOVÁCS BÁLINT**
Shakespeare az egész világ – Az V. Shakespeare fesztiválról (tanulmány)
- ▶ 51 **DARVAY NAGY ADRIENNE**
Claudiusok kora – Hamlet a harmadik évezred első évtizedében, Közép-Kelet-Európában (tanulmány)

54

PÉTERFY ORSOLYA LAURA

A szűz metamorfózisa

– A női szexus vibráló sokszínűsége Shakespeare-nél és Fowles-nál (tanulmány)

61

ELEK TIBOR

Shakespeare-től a töltött vörös káposztáig – Beszélgetés Szócs Gézával

MŰHELY

67

SZILÁGYI ANDRÁSAz ember vidékei és a vidék emberei – Lous Stuijzand és Lóránt János
Demeter képzőművészek közös kiállításáról (esszé)

70

SZEGEDINÉ KOZÁK MÁRIAMűvészeti életművek, hagyatékok – Múzeumi konferencia Békéscsá-
bán, a Jankay Galériában (esszé)

71

IBOS ÉVA

Hagyatékok hálójában (esszé)

74

GRASL BERNADETT

A Győri Városi Művészeti Múzeum gyűjteményei és helyzete (esszé)

76

SZ. PIRINT ANDREAA Petró-gyűjtemény helye és szerepe Miskolc életében, valamint a
Herman Ottó Múzeum népszerűsítő törekvései (esszé)

78

GÓG ZOLTÁN

A Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria Jászberényben (esszé)

80

SHAH GABRIELLA

Csohány Kálmán és a pásztói képzőművészeti gyűjtemény (esszé)

83

VÁN HAJNALKA

Jankay Tibor művészeti hagyatéka (esszé)

KRITIKA

85

FEKETE J. JÓZSEF

„Észak–Délvidéken” – Balázs Attila: Kinek Észak, kinek Dél (kritika)

89

UGHY SZABINA

Én, én, én és én – Háty János: Egymáshoz tartozók (kritika)

91

FAZEKAS IBOLYA

Idegen testek magánya – Tóth Krisztina: Magas labda (kritika)

93

PIELDNER JUDIT

Bestiarium Siculanae – Fekete Vince: Udvartér (kritika)

95

DÁVID ÁDÁM

Mesterhármas – Lackfi János – Vörös István: Apám kakasa (kritika)

99

ERŐS KINGA

Poéta a korfordulón – Szócs Géza: Amikor fordul az ezred (kritika)

Ballada két bűbájos kandúrról

Volt két kandúr Nagymacskáson,
Kackiás és Hepciás.
Mind a kettő azt hirdette:
ő a Macska-Messiás.

S hogy a másik szélhámos csak.
„Fizess már egy áldomást...”
Nyitva volt a kocsmajtó,
napestig csak ez hallatszott,
betöltve a macska-restit
és a macska-állomást.

Unta már a nép a bunkó
hencegést és nyávogást.
– Beléd rúgok múltabammal...
– Műfogammal megharaplak...
– Meglátod mindjárt, hol az ajtó...
– Megtanítlak, hogy hol az ablak...
– Fussál, mert rögtön előrántom
rettentő ráolvasásom...
– Szórakozzál a nagymamáddal.
– Mindjárt adok egy nagymamást.
– A kisebbikkel kezdődik, de
jön majd végül a nagyblamázs...
– Aludj el szépen, Kisblamázs.

*

* A Gyulai Várszínház, a Bárka és a Körös Irodalmi Társaság rendezésében 2009. július 13-án került sor a IV. Irodalmi humor fesztiválra. A Gyulai Vár színpadán felolvasott, előadott verseket és prózákat az elhangzás sorrendjében közöljük. Erdős Virág a fesztivál hagyományával, az azon való részvétel feltételeivel nem törődve, a szerzői etikával kapcsolatos eddigi tapasztalatainkra rációzva, az alkalomra írott, a várszínházon előadott versét azóta egy másik lapban közölte, így azt mi itt már nem tudjuk közzé tenni. Néhány szerzőnk (Háty János, Lackfi János, Tóth Krisztina) előzetes egyeztetés után (részben a mi kérésünkre) olyan szövegeket is felolvasott, melyeket korábban már publikált, természetesen, azokat sem közöljük itt. (A szerk.)

Mérges lett a macskabíró
 hogy a patvar nem csitul,
 váljon el a víz a hájtól,
 s Juliska is Jancsitul:

LEGYEN VÉGE MÁR A ZÚRNEK,
 – jött a súlyos közlemény –
 DÖLJÖN EL, HOGY KI AZ ŐRNAGY
 S KI PEDIG CSAK KÖZLEGÉNY,

DÖLJÖN EL, HOGY KI A MESTER,
 KI A RABLÓ S KI A PANDÚR,
 S KI A FŐ-FŐ HERR VON KAND ÚR,

így hangzott a felhívás,

MÉRKŐZZÖN MEG ÉJFÉLTÁJBAN
 KACKIÁS ÉS HEPCIÁS.

FEGYVERNEMEK: BŰBÁJOSSÁG
 S VARÁZSIGE-MORMOLÁS.
 HELYSZÍN: A TEMETŐ KAPUJÁNÁL.
 MIKOR ELJŐ AZ ESTE.
 MIKOR FELJŐ A HOLD.

ÉS A PÁRBAJT KÖZVETÍTSE
 MAJD A MACSKAVÍZIÓ.
 PLUSZ MÉG HOGY A GYŐZTESÉ LESZ
 NAGYMACSKÁSI KISCICÓ.

Este a temetőnél

Közelgett már az este.
 A vaksi macskabíró
 föltette cvikkerét,
 konfetti szállt a szélben,
 egy tetőn Kiscicó
 forgatta szép szemét.

„Nem ér föl az elme hozzá,
 kevés rá a csacska szó,
 kezdődjék hát el a párbaj,
 kezdődjék a macska-show,”

– így beszélt a kandúrbíró –

„kezdődjék a legnagyobb meccs,
 melyet bármely négy lábúnak
 megadatott látnia:
 mint fog igazságot tenni
 most a macska-mágia!”

S előszökdécselt Hepciás.
 És sport-trikóján nagy betűkkel
 azt írta: S. C. Haladás.
 De jött mint szőrös kismanó,
 jött Kackiás is kackiásan,
 trikóján az állt: Dinamó.

(De az is lehet, hogy Dinamó.)
 Megjött hát mindkét nagymenő.

S akkor leszállt az este.
 S akkor felszállt a Hold.
 És borzongott az élő
 és felriadt a holt

mikor a kandúrok egymásnak estek.

Múlábbal, műfogsorral,
 mű-karmokkal, mű-májjal,
 főleg ámde bűbájjal.

Porzott ám a macskabunda,
 szikrázott a Dinamó és
 sistergett a Haladás –
 volt ott félköríves rúgás,
 kiveret fog és harapás –

s míg a szcénát dekorálja
 szétszakított macskaprém és
 kilyukasztott macskafül,

szájuk szörnyű átkot nyávog,
 amely visszavonhatatlan,
 mivel felszáll s elrepül –

– Légy templom egere,
 legyél egér egy templomban mától,
 a Gyimesekben vagy Lészpeden...
 – Változz át, te is légy egér,
 mouse legyél egy mouspaden!

S úgy lőn. A vacogó macskanépet
úgy járta át a borzadály,
miként a partot önti el
a növekvő és gyors dagály.

ÚJSÁGHÍR: mert szőrén-szálán eltűnt mindkét kandúr. A
mérkőzés helyszíne fölött már csak egy mind vékonyabb cincogás
lebegett, s egyéb sem maradt a temetőkapunál, pusztán csak két,
egykoron díszes,

összetépett sport-trikó.
Bámulja a Hold is őket,
mint egy égi ablakokban
kint felejtett friss cipó.

EPILÓGUS

Így maradt hát vénkisasszony
Nagymacskási Kiscicó.

Az erdélyi magyar költészet néhány kérdőjele

Király László, Farkas Árpád,
hova tetted azt a pártát?

Orbán János Dénes,
Mákos-e vagy Méhes?

Egyetemes-e
Egyed Emese?

Mi növekszik az éjszakában,
Lövétei Lázár?
Biza csak a gáz-ár.

Böszörményi Zoltán,
Böszi-böszi tarka,
mennyt bír a farka?

Bús Fekete Vince,
szok-e az ő kince?

Farkas Wellmann Endre,
ki szoktat majd rendre?

Külön verset írni rest
Visky András, Tompa Gábor,
négy kezetek van-e mától?
írtok-e egy nyolckezest?

Márkus, Ármos, Noszlopi,
szlopi or to not szlopi?

Háztűznézőben

- Hát Isten hozta, fiatalember, minálunk. Sejttem ám, hogy mi járatban. Irénkénk reggel óta lázban várja, felszóllok neki, üljön le addig, ne zavartassa magát...
- Nem zavartatom. Engedelmet kérek, hogy bemuta...
- Semmi szükség rá, fiatalember, sőt kedves öcsém, ha nem haragszol, szólíts nyugodtan Papának, Irénke is úgy szólít, ő korán elhalt öcsém kislánya, énrám maradt a felnevelése, meg az, hogy ha eljön majd az ideje, a férjhez adás ideje... akkor Irénkét... elnézést, úgy elérékenyültem...
- Igen, én is éppen... hogy úgy gondoltuk Irénkével...
- Az én kis Irénkém... tudja, nekem nem lehetett gyereke...
- Sajnálom. És minek köszönhetően...
- Igen?
- Hát ha már a bizalmába fogadott...
- Én?
- Mármint, hogy nem lehetett gyereke... Ha nem tapintatlanság megkérdezni, miért nem?
- Hogy nem tapintatlanság-e?
- Igen.
- És mit miért nem?
- Miért is nem lehetett gyereke a kedves Papának?
- Tudod, fiam, egy balesetből kifolyólag. Azóta én sajnos impotens vagyok.
- Ah brr, én izé... vavava... elnézést, hogy...
- Nem tesz semmit, fiam, kíváncsi vagy még valamilyen különösebb részletre?
- Jaj dehogy, kedves Papa, én... szóval és Irénkének a kedves édesapja, ő... Irénke nem sokat mesélt nekem róla mostanig, hogy ő milyen...
- Igen?
- Hogy hogyhogy, Irénke annyira hamar árva lett... mindkét szülőjét illetően.
- Hát azt nem mondanám. Az anyja például ma is vígan él, a bűdös kurvája.
- Elnézést, én...
- Elnézést, ugyan mire fel, hát tehetsz te arról, hogy a sógornőm egy részeges ribanc? Ha ugyan valóban életben van még valamelyik árokszálon vagy utcasarkon...

– Nahát, én Irénkétől úgy értettem, hogy korán elveszítvén apját-anyját...

– Az anyja tényleg korán lelépett egy úszómesterrel... de már jön is az én Irénkém, úgy hallom.

– IRÉNKE: Jujj, milyen gyönyörű virág, ezt én kaptam?

– Naná, me én...

– IRÉNKE: Ide teszem a zongorára...

(Hosszas csend.)

– IRÉNKE: Akkor játsszak valamit?

– Persze! Hogyne! Nagyon szeretném!

– Hát akkor játsszál neki... Ide leülhet nyugodtan, csak elveszem innen a székről a rühösség eleni kenőcsöt... közben elbeszélgettünk a barátoddal, bár azt még nem mondta, mi szél hozta erre...

– IRÉNKE: Jaj, Papa...

– Persze minden férfi ugyanazt akarja, de van, aki ingyen... Tudod, öcsém, aztán becsüld meg az én Irénkémet. Hallod?

– Én!?

– Nem lesz könnyű dolgod vele... nehéz eset... például egyszer... mikor is... mintha csak tegnap lett volna... nagyon pajkos természetű volt... mindent összemaszatolt, a zongorát is megtöltötte...

– PAPA!

– ...meg a faliórát és a tányérokat és a kristálypoharakat is... jut eszembe, egy korty pálinkát?

– Köszönettel elfogadom. Összemaszatolta, mivel?

– IRÉNKE: PAPA!

– Mivel, hát szarral. Várjál, fiam, töltök, mintha csak tegnap lett volna... a zongora... a poharak... lehet, hogy tényleg tegnap történt? Éppen ez a pohár is, emlékszem, színültig teli volt ízével... Nagyon pajkos volt. Egészségedre! Mi az, nem iszol?

– Dehogynem, egészségedre! Hogyne innék. Tulajdonképpen én most... Nagyon finom. Iszom.

– Nosza, Irénkém, akkor azt az orgonásat...

– Orgonásat?

– Azt, hogy fehérebb az orgonánál... Irénke, te nem iszol velünk?

– IRÉNKE: Nem, Papa, most nem tartok veletek.

– Értem... túl sokat ittál tegnap...

– IRÉNKE: Papa!

– ...azzal az olasz vendéglőssel, hogy is hívják, Luigivel.

– IRÉNKE: Papa, miket beszél?

– Pardon, tévedtem? Nem Luigi volt, igazad van, ő az a zenész... hanem Simone... Vagy Gianni? Vagy a török fiú volt, Musztafa? Bocs, nem tudom számon tartani... Nem iszol? Te meg hova mész? Micsoda modortalan alakok vannak... Hát akkor iszom én... egészségetekre. Kislány az orgonánál, fehérebb a zongoránál...

PODMANICZKY SZILÁRD ◀

Tűzbab

Már harminc éve vagyok sofőr, de azt az egyet nem bírom elfelejteni a kreszből, amit a Kovács bácsi mondott. Azt mondta, hogy a villamos és a gépkocsi közül azért van a villamosnak elsőbbsége, mert a villamos nagyobb. Akkor még nem láttunk villamost, úgyhogy elhittük neki, mert a kocsmába is az az ember megy be előbb az ajtón, amelyik nagyobb.

De hiába tettem le a kreszvizsgát, maradt egy nagyon hülye szokásom. Szeretnék énekelni. Most nem mutatom meg, hogy hogy énekelek, mert az annyira nem énekelés, mint amikor ültödben rácsukod a vécülőkét a micsodádra. Igen, olyan arcot is vágok. Úgy nézek ki, mint aki a tikkasztó nyári délutánban meghúzza az ecetes üveget. Viszont egy dolog az nagyon megy, tudom utánozni a helikoptert. Kidugom a nyelvemet a számon, aztán hirtelen behúzom. Töp-töp-töp. Olyan érzés ám ez, hogy szinte forog az agyamban a rotor. De nincs annyi kerozin, amennyitől szépen tudnék énekelni. Így kinyújtánám a kezem, és dallamosan rohangálnék az eperföldön.

De azért legalább sofőr lett belőlem, és nem bankrabló. Jut eszembe szegény Tibi, aki úgy rabolt bankot, hogy nem is akarta.

Abban az évben épített házat, de annyi pénze már nem maradt, hogy bebútorozza. Úgy éltek a feleségével a parkettán, hogy mind a kettőnek folyton lila volt a térde. Hanem azt gondolta ki a Tibi, hogy babot fog természeteni a kertben, méghozzá fekete színű tűzbabot. A tűzbab az olyan természetű, hogy nagyon magasra tud nőni, úgyhogy a Tibi gyakorlatilag egy dzsungelt épített a kertjébe. Vörösen lángolt a tűzbab virágja, és amikor az első termést meghozta, úgy voltak vele, hogy megkóstolják, és csak aztán viszik piacra.

A felesége parányi csülökhússal főzte a levest, de bab az volt benne jócskán. Klasszul megebédelték, tele lett a hasuk, és akkor a Tibi azt mondta a hitvesének, hogy jó kis bab ez, ideje megnyitni a vállalkozás bankszámláját.

El is mentek a bankhoz, az asszony vezette a kis Daewoo Matizt, ami olyan keskeny volt a banknál parkoló dzsipek között, mintha Csubakka összenyomta volna. Valami hasonló történhetett, mert az asszony felőli ajtó nem akart kinyílni. Menj be egyedül, én át nem mászok még egyszer a kézi féken meg a sebvártón, a múltkor is megcsúszott a lábam a padlógumin. Így hát egyedül ment a bankba a Tibi.

Amikor belépett, megnyomta a gombot, és elvette a sorszámot. Ám abban a pillanatban kettőt fordult a gyomra, és a fölzsabaduló babgáz szinte lerobbantotta a gatyáját. A biztonsági őröknek fogalma sem volt, honnan jön a lövés, úgyhogy nem tudtak mire célozni, csak toporogtak előre nyújtott pisztollyal, mint aki a tömeg között az anyukáját keresi.

Óriási kavarodás támadt, merthogy az a kétmaréknyi bab jól megtanulta a kémiát, és mint a gépágyú, retye-rutyázva szabadult a testből. Egyedül Tibi tudta, mi történik, ezért neki nem volt olyan félelmetes, csak egy kicsit pironkodott. Odament az egyik ablakhoz, hogy megnyissa a számlát. A bankos csajszi azonnal elétolta a pénzt, és azt kiabálta,

hogy hagyja meg az életét, holnap lesz a mellnagyobbító műtét fölmérése, és neki a félelemtől másfél négyzetmétert esik össze a bőre. A Tibi közben annyira nyugodt volt, hogy még zacskót is kért a pénznek; nem azt, egy nagyobb.

Odakint bevágta magát a kocsiba, lehúzta az ablakot, hátrabuktatta az ülést, az asszony pedig kényelmesen elhajtott.

Csak hogy a biztonsági kamera rögzítette a Tibi arcát, és még aznap este kiszállt hozzájuk a rendőrség. A Tibi jottányit sem állt ellen, beengedte a rendőröket, és azon nyomban beismerte a történeteket, még ha bűnösnek nem is érzi magát, és hogy jó szándékáról biztosítsa a rendőröket, megkínálta őket a maradék bablevessel. A rendőrök jól bevacsoráztak, ittak egy pohár sört, még egy kicsit elkvaterkáztak, csak utána indultak a Tibivel az őrre.

Ahogy kiléptek a sötét udvarra, hirtelen kettőt fordult a rendőrök gyomra. A bab nem kímélte egyiket sem, és elkezdtek ropogni a fegyverek. A rendőrök, hogy megvédjék magukat a láthatatlan támadótól, pisztolyt rántottak, és ahogy voltak, sorban lepuffantották egymást, ami logikailag egy kicsit sántít, mert így az utolsóknak saját magában kellett fölismernie az ellenséges támadót. Na, mindegy, a tényeken nem változtat a valóság. A Tibi kihívta a rendőrséget és a mentőket, hajnal kettőig szirénázta, mint a baglyok. Hogy aztán pontosan mi lett, nem világos, nem akart az asszony többet beszélni erről, úgyhogy csak azt tudom, hogy a Tibinél lefoglalták a több mázsa tűzbabot, és hogy a jó termés ne vesszen kárba, nem megsemmisítették, hanem kivitték a magyar alakulatoknak Afganisztánba.

A Tibi felesége, az Irénke nem bírta tovább fél évnél, hogy mindenki hathengeres kipufogónak becézi, és még az előzetesben elvált a Tibitől. Én meg, ugye, jól ismertem az Irént, volt szakmám, még ha énekelni nem is tudtam, és egy gyönyörű hajnalon megkértem a kezét.

Előző este összefutottunk a sarki presszóban, amelyiknek Amundsen volt a neve. Az Irén éppen kért egy gömb fagyit, mondom, hadd hívjam meg, kedves, kettőre, olyan szépen tetszik csinálni, ahogy a puncsot nyalogatja. Hanem akkor mindjárt rákontrázott, mert valahogy a tűzről pattant nők szeretik a mirelit dolgokat, hogy megenne ő egy vagonnal is, annyira imádja a fagyaltot. Akkor elmentem az anyukámhoz, mert neki volt egy ilyen mélyhűtős táskája, kikértem a cukrásztól két zacskó ipari jeget, és húsz tálka gombóc fagyival beültünk a furgonba.

Az Irénke azt hitte, hogy az iskolának szállítom az ételhordó kocsival, de amikor betettem kettesbe, megkérdeztem, hol szeretné elfogyasztani, a hússzor öt, azaz száz gombóc fagyaltot.

Délután ötkor húzódtunk le a Banyázó-völgybe, és már kelt a nap, mikor az utolsó gombócba nyalintott. És akkor azt mondta, hogy fázik. Nem csodálom, Irénke, mondtam, gyakorlatilag a fagyhalálba nyalta magát az éjjel, és akkor én, mint férfi, akinek egyébként elzsibbadt az összes farpofája, átöleltem.

Egy hónap múlva megvolt az esküvő, az anyukámtól egy padlővázát kaptunk, hogy úgy ne járjunk, mint a Tibi meg a bútorok.

Született két nagy gyerekünk, vagyis először kicsiknek születtek. Most boldogan élünk, és meghalni a magunk jószántából nem fogunk.

Ja, és el ne felejtsem, a Tibit azért rendszeren látogattuk a börtönben, mert teljesen kikészült szegény, évekig elnyújtózott a per. És amikor kihirdették az ítéletet, szabályosan elájult, úgy kellett föllocsolni. A bíró se értette, milyen érzékeny bűnöző lakik benne. Odament hozzá és megkérdezte, mi történt magával, fiatalember. Mi történt, mi történt, mérgeződött a Tibi. Maga ugyan ujjongana, mikor a szemébe mondja a bíró az ítéletet, hogy kötél. Erre elnevette magát a bíró. Süket maga, fiam? Nem kötél, öt év.

Akkor az Irénnel létre hoztunk egy alapítványt a Tibi megmentésére, és ha önök is úgy érzik, hogy nem ő bűnös, hanem a tűzbab, akkor ajánlják föl a Tibinek az adójuk egy százalékát.

TÓTH KRISZTINA ◀

Családunk szemefénye

Károly bácsi volt a családban a tiszta erkölcs és a választékos modor mintaképe. Nőszülni ugyan sose nősült meg, de a nők szerették, mert hölgytársaságban mindig szellemes és szórakoztató volt.

Az egyetemi évek után a BUART, majd a FÜERT nevű vállalatoknál helyezkedett el. A BUART és FÜERT számomra ismerősen csengő nevek voltak, Károly bácsi ugyanis a családi ünnepekre feliratos vállalati szóró ajándékokkal érkezett. Unokatestvéreimmel mindnyájan BUART-os és FÜERT-es tollakkal írtunk az iskolában, nyaranta pedig a BUART, később a FÜERT vállalati üdülőkben nyaraltunk, pingpongoztunk kék melegítőben.

Károly bácsi évente kétszer Gyulára járt pihenni, ám komolyabb nőügyei itt sem adódtak, beszámolói leginkább a gyógyszálló pedikűrösének leírhatatlan tehetségéről szóltak.

Az első gyanús jeleket, pontosan emlékszem, 2006 nyarán érzékeltek. Károly bácsi váratlanul bejelentkezett vacsorára. Nyaranta általában vászonkalapot és könnyű vászoncipőt viselt, ezúttal azonban merőben szokatlan öltözkéssel lepte meg a családot. Egy kockás, emós vászoncipőben, egy Budmil márkájú narancssárga térdnadrágban és Just do it feliratú trikóban érkezett. Miután Gyulán részt vett egy nyugdíjasoknak meghirdetett számítógép-tanfolyamon, hazatérve Visegrádi utcai otthonába, bekötötte az internetet és vásárolt egy használt gépet. Apámnak elmondta, hogy valósággal kinyílt előtte a világ, s hogy innentől nincs megállás, eljött a pillanat, hogy a BUART-os és FÜERT-es évek után beteljesítse öregkori vágyait.

Az első héten hetvennégy üzenetet küldött, melyek közt érdekes linkek voltak a bodobácsok eltérő mintázatáról, az extrém módon pározó pókokról és a sajtérlelő baktériumok stresszhatás alatti viselkedéséről.

Később arról értesítette a családot, hogy feltalált egy házi fejlesztésű hüvelyirrigátort, amelynek töltőrézskébe illatosított patronokat lehetett illeszteni, igazodván használójának aktuális lelkiállapotához. Azt is tudatta velünk, hogy találmányával több farmakológiai céget is megkeresett, és további kutatásait a hüvelyirrigátor várható bevételeiből szeretné majd finanszírozni.

Dr. Zimmerzum Károly vízmérnök néven bejelentkezett az iwiwre, felvette a kapcsolatot egy Nógrád megyében élő osztálytársával, Receficével, majd hamarosan bejelentette, hogy vásárol egy helyes kis tanyát.

Ekkor komolyan megijedtünk. Károly bácsi életében nem tette ki a lábát az Újlipótvárosból, kivéve a gyulai utakat. Nem tudtuk róla, hogy a lelke mélyén rurális álmokat dédelget, hogy kistermelői vágyak feszítik a lelkét. Ám látnunk kellett, hogy Recefice valahogy rávette őt arra a nógrádi tanyára.

Károly bácsi, akinek nem volt jogosítványa, attól fogva a hét második felében rendszeresen levonatozott birtokára. Tetszett neki a fakerítés, tetszett, hogy a falusiak összejárnak a kocsmában, hogy Világéknál ég a világ: a kóser szilváról szépen átszokott a nógrádi rettenetes nevű helyi, cefréből főzött italra. Áprilisban pedig bejelentette, hogy kecskét fog tartani.

Egy kecske nem csinál nyarat, bizakodtunk, de az első kecske mégiscsak megjött. Az állatot Károly bácsi Recefice úr közbenjárásával egy utcaszomszédától kapta, aki csekély pénzért el is magyarázta a tartásával kapcsolatos alapvető dolgokat.

Károly bácsit sose láttuk még ilyen boldognak, hetente küldött képeket a házikóról és ragaszkodott hozzá, hogy látogassuk őt meg.

Megállapodtunk, hogy kora ősszel, ha kicsit lehűl az idő, lemegyünk hozzá. Végül úgy alakult, hogy csak apám és anyám tudtak lejutni, s mikor benyitottak, meglepő dolog fogadta őket. A muskátlis teraszon az öreg igazi kis vacsorát rögtönzött, és feltálalta az általa készített első kecskesajtot is. Szabadkozott, hogy még nem kísérletezte ki a helyes arányt, a sajt ugyanis nem állt össze, inkább túróhoz hasonlított, de első próbálkozásra tulajdonképpen ezt is szép eredménynek tűnt.

A feltálalt dolog anyámék szerint határozottan bűdös volt, de nem akarták letörni a Károly bácsiban későn, előzmény nélkül kibontakozó gazdálkodót, így csak hümmögtek kényszeredetten, és nógrádi rettenetessel öblögették az utóíz. Ment minden szép rendben.

A katasztrófa csak másnap délben következett be, Károly bácsi ugyanis áthívta uzsonnára Receficét és a kecskét adományozó komát. Aki viszont igen jól emlékezett arra, hogy az említett állat, sajnos, egy bakkecske volt. Recefice és az ismerőse döbbeneten meredtek a tányérra, majd kiöklendezték a pálinkát és kirohantak a kapun. Recefice még be is vágta: bumm, bumm, bumm.

Károly bácsi szürkületig üldögélt a teraszon, és komolyan eltűnődött az élet folyásán, a tapasztalatokon, a csalóka anyagi világ nevetséges voltán. Estefelé aztán méltóságteljesen visszavezette az állatot eredeti tulajdonosához. Így veszít egy úriember, bedobja a lapjait a gyalult asztalra.

A dolog ezzel meg is oldódott volna, mert azon túl, hogy az egész falu rajta röhögött, Károly bácsit nem érte komolyabb kár. Járhatott volna továbbra kertészkedni és pihenni takaros kis birtokára. Csak hogy onnantól nem tudott nyugodtan fölsétálni az állomástól a léckerítéses házig, a kecske ugyanis a koma kertjében legelészett. Az állat az eltelt hat hónap alatt komolyan szexfüggővé vált, ilyenkor átugrott az alacsony kerítésen és üldözőbe vette Károly bácsit.

Dr. Zimmerzum Károly eleinte kerülőutakon osont, menekült a kecskétől, majd mikor az rendre a léckapu előtt várta, hangos mekegéssel követelve a kapcsolat folytatását, egyszerűen feladta a küzdelmet.

Hirdetés útján megvált a birtokától, bezárkózott Visegrádi utcai otthonába, és hónapokra visszavonult. A rendszeresen érkező üzenetek azt mutatták, hogy Károly bácsi nem szakította meg vidéki kapcsolatait, csak lemondott az állattartásról. A levelek tanúsága szerint beleásta magát a gyógyfüvek és ásványok titokzatos világába, amelyek kiöltni látszottak belőle a kecske kínos emlékét. Egy üzenetben aztán arról tudósított bennünket, hogy paranormális képességeket fedezett föl magán, neve alá pedig odaírta az iwiwen, hogy „Károly, a Visegrádi Látó”. Azt is írta, hogy szeretne többet tudni az alternatív gyógyításról, és beiratkozott a Szemmelversz egyetem levelező tagozatára. Na, ezzel ellesz egy ideig, gondoltuk. Talán még bajuszt is növeszt, de ez legyen a legnagyobb baj.

Karácsony délelőttjén váratlanul beállított hozzánk. Anyám épp a még föltekert karácsonyfaágókat próbálta ki, amikor meglátta a hatalmas szörkucsmában belépő Károly bácsit, aki úgy toporgott az ajtóban, mint valami betlehemes. Annyira meglepődött az öreg, hogy beejtette az égősort a fotelba, és meglepetésében rá is ült.

Károly bácsi leemelte a kucsmát, és megmutatta, hogy a belseje alufóliával van kibélelve az ártó földugárzások ellen. E nélkül ő már ki se lép az utcára – bizonygatta. Felajánlotta, hogy anyám téli sapkáit is kibéleli, és esetleg körbe is ingázza a lakást. Aztán ránézett a még mindig a fotelban ülő anyámra, és megszólalt:

– Látok! Látom a piros-kék aurádat!

Aztán tényleg körbeingázta a lakást, bejárat ajtóinkra cédét akasztott, mert az állítólag eltéríti a sugarakat, majd gyalog távozott, mert a lift az ördög találmánya. Szilveszterkor iszonyúan berúgtak Receficével, és Károly bácsinak belobbant az epéje. Mivel kézrátétellel nem tudták meggyógyítani, pedig próbálták, kórházba kellett szállítani. Recefice kísérte be, de nem várta meg a családot, mert még mindig felelősnek érezte magát a kecske-ügy miatt.

Károly bácsi bélelt kucsmáját a kezelés alatt sem volt hajlandó levenni, abban konzultált a főorvossal, aki hagyta magát megvesztegetni, és epeműtét helyett két nap után fásultan hazaengedte a beteget. Mint utólag megtudtuk, cserébe nagy adag házi készítésű kecskesajtot kapott, amelyet a nővérek közt osztott szét, akik igyekeztek megfelejtkezni Dr. Zimmerzum Károlyról.

Nem így Károly bácsi: ő gondosan felírta a nevüket. Két napon belül mindnyájukat bejelölte az iwiwen, és ha visszajelölték, láthatták, hogy az öregnek több száz ismerőse van. Van közöttük sámán, kocsmáros, gazdálkodó, rabbi – és meglepő módon még egy kecske is.

A csodaszer

Válság van, drága hölgyem és uram,
még nálunk is, e csöppnyi faluban!
Nem ülhetünk tunyán, csodára várva,
hisz itt nem dübörög más, csak az áfa.
Hiába jajgatunk, csapunk arénát,
attól nem fogjuk eladni a répát.
Mostohalány a falvak között ő:
a mi kis falunk, Bivalyföröszdő.

Nos, tisztelt képviselő-testület,
emeljék föl végre a szívüket!
Töprengjen ifjú, vén, kopasz és szőke,
hogymitől csábulna ide a tőke?
Mert azzal egyetért apó és fruska,
hogy nem hiányzik itt más: csak a suska.
Mert amúgy normálisnak mondható:
apró a meggy és hínáros a tó,
a szárnyvonalat bezárták tavaly,
a kocsmában mindenki mint talaj,
egy utca van (kicsi az én falum!),
kis kápolna, kis bolt, kis etnikum.
De mostantól legfőbb erőnk e tan:
Bivalyföröszdőnek jövője van!

Hogymit...? Hogy végre ipart kell csinálni?
Kohászattal most nem lehet kaszálni!
Nutria? Abba belebuktunk egyszer –
azóta vagyok én a polgármester.
Átnéztem tervet, vagy nyolcat-tízet,
mi kevés munkával sokat fizet:
Veszélyes hulladék?... Guárgumi?...
Menekülttábor?... Egyik sem tuti.
És nem kell szaktudás, meg szorgalom –
egy tuti van: idegenforgalom!

A vidék ezer kincset tartogat:
rendezzünk valamilyen „Napokat”,
amelyre hívunk egy-két celebet,
ők vágják majd az első szeletet –
de miből? Mi van nálunk legkivált?
Rendezzünk „Püspökfalat-Fesztivált”?
Vagy ha már Bivalyföröszdő vagyunk,
hát „Bivaly-napok” lenne az adunk;
de mindnyájan érzünk egy kicsi bajt:
ősidők óta nem láttunk bivalyt.
S bár nyilván kapható bivaly a honban,
hova tennénk szegényt a holt szezonban?

Ha bivaly nincs is, a „förszítés” meglesz:
lehetne gyógyturizmus meg a wellness.
Gyógynövénynek itt van a cickafark,
a gémesből lenne Aqua-Park.
Pályázzuk meg, és hogyha kérhetem,
a nevünk ott „Bufaló Bád” legyen.
Ehhez persze még víz is kellene,
fakasszon a Magyarok Istene!
Fohászkodjunk őhozzá szittyá tőzzel,
míg pályázatunk elbírálja Brüsszel.

A vallás is fölszálló ágba’ van,
plébános úrral lesz egy-két szavam:
szerezzen be egy régi szép ereklyét,
s „zarándokok Mekkájává” tehetnénk
Bivalyföröszdőt – özőnlík a nép,
búcsút nyer, és fizet, ahova lép!
A bibliámban első oldalon
ez ige áll: idegenforgalom!

Aztán hozhatnánk kínaiakat,
nélkülük a fejlődés elmarad,
és bár a konyhájuk rettenetes,
sok gyermekük van s mind szemüveges.
Ergo tehát, lesz újra iskola,
hogy a kis Csang járjon valahova,
miközben globalizál Papa Csang.
Ja, és fontos, hogy nyíljon itt egy bank,
melyet majd megkísérünk kirabolni
(persze csak akkor, ha nincs benne holmi),
reméljük, így a hírünk lábrakap,
írjon már végre a megyei lap.
Ahogy Párttitkár Elvtárs mondaná:
„bűnözés nincs, de igény volna rá”.

„Bio” is kell... Zenét is kéne hozni...
Tudnak a tyúkok ritmusra kotyogni?
Vagy ha a tyúk ehhez is ostoba,
ritmusra röföghetne négy koca;
s ha az is megmakacsolná magát,
bedobjuk adu-ásznak Tóth papát –
nem hagyjuk tervünket megingani:
ő tud bio-ritmusra... csuklani.
E három szót nekünk az oltalom:
Bio, folklór, idegenforgalom!

Olyik vendég a durvát szereti,
nyitunk egy diszkrét *night-club*ot neki:
beállítjuk a boltos Enikőt,
aki bájával rabul ejti őt –
s ha menni készül, négy markos legény
ejti rabul, míg nem perkál szegény;
beszélgetnek vele, s ha úgy határoz,
elkísérik a bankautomatához.

Lehet, hogy válság van, de kit zavar?
Szélesre tárja karját a magyar.
Jó szélesre, mint hálóban a pók:
s majd fönnakadnak a látogatók.
Csak végre jöjjenek és költsenek,
hogy valami a kasszát töltse meg –
s találkozzunk a foci-VB-döntőn,
a stadionban, itt, Bivalyföröszdőt!

Emőke almája

Egy őrsvető titkos naplójából (1989)

Nincs elég bajunk, a Kéri Zotya ma felírta az iskolaköpenyére, a hátára sárga krétával, hogy *Po-kol gép*. A két *p* között meg faszán lógott egy bikalánc, az is rajzolva, persze. Klafa volt, nem mondom, csak Karcsi bának, az ügyeletes tanárnak nem tetszett annyira, illetve egyáltalán nem, azt ordította a sorakozónál, hogy *Mi kurvaisten ez?! A Zotya meg meg nézte a farkasszemet, és kőkeményen mondta: Életcéll! Mert ez a ő célja. Hogy metál. Ahogy az apjának, a Kéri Miska bácsinak meg az egészség, a helyes élet, mert a múltkor magyarázta nekem a meccs előtt, hogy a doktornő is megmondta, és ő betartja, mert az egészség a legfontosabb a világon, hogy az a gyógyszer, amit ő a szívére szed, az olyan, hogy azzal maximum egy, legfeljebb kettő... de semmi esetre sem több mint három üveg sört lehet inni. És betartja, mert be. Mert céltudatos. Hiába, célok kellene az embernek, ahogy a tavalyi őrsvető képző táborban is megmondta Joli néni, aki annyira bandzsa, hogy egyszerre tudta bámulni a bungaló két sarkában álló Illyés ikreket, A cél a motorja a szocialista építésnek, meg mindenféle másnak is, gyanítom, úgyhogy most már biztos, hogy csillagász leszek. Távoli, spirális rendszerek ismerője, aki belelát a végtelen sötétbe, birodalmi rombolók és barna hercegnők közé, de tényleg nem azért, mert Emőke is ilyen szakkörre jár majd ősztől, meghívták, hogy nagyon tehetséges, hát nem miatta. Vagy kicsit tán mégis.*

Viszont a cél legalább megvan az úttörőben is, mármint az őrömben, a *Conan, a barbárban*, ami-ben csak fiúk voltak a mai napig, azért is tudtuk megszavazni ezt a franyó kis nevet, de még Emőke is elfogadta. Őt ma vettük be, nem teljesen önszántunkból, hanem külső tanácsra, az osztályfőnökünk, Erika néni hívott össze bennünket a nagyszünet végén, és nem erősködött, nem hatalmaskodott, végignézett rajtunk derűsen, és annyit mondott, hogy *Lányok nélkül, higgyétek el, nem megy semmi.*

Szóval, Emőkét beszavaztuk tagnak a gyűlésen, hogy menjen, aminek mennie kell, és kell nagyon, mert bajok lettek nemrég, helyzet van, az őr testületileg eltiltva a tanérváró sulidiszkóból Zsótér Sanya miatt, aki a pénztárosunk, és aki macskákból próbálta összeszedni az őrsi lóvét a gyereknapi hozzájáruláshoz. Mármint, a szomszédjuk, a Kerekes doktor volt a főludas végső soron, az ő gyöngyösei között garázdálkodott egy ideje valami fehér kandúr, és az orvosunk, miután egyszer majdnem megfogta a macsekot, de az valahogy mégis eliszokolt, azt találta mondani, hogy húsz forintot ad minden fehér macskafarokért. Hát, nem gondolta komolyan, nyilván, csak épp az nem volt beleszámítva a képletbe, hogy a felajánlás Sanya fülébe jut. A pénztárosunk nagyon jó gyerek, lelkiismeretes meg minden, de az esze nem egy zsiltepenge. Úgyhogy még aznap késő este, meg utána sokszor fémhurokkal osonkodott Sanya a falu főutcáján, ároksípartról faágra, kispadról ablakkönyöklőre ugrott, ha kellett, úgy cserkészte be a nyávogó bajzosokat, és ténylegesen vállalva az őrsejt a mindent, mint akinek küldetése van. Ámde hiba volt a gépezetben, ezt be kell vallani. A főutcánkban ugyanis többnyire cirmosok élnek. Csíkos kiscicák lefetyelik a tejet reggelente a nyári konyhák küszöbén, illetve lefetyelték, mielőtt Sanya be nem gyűjtötte őket. És potyára, látszólag. Nem lehetett ugyanis tagadni, hogy ezek a macskák nem felelnek meg a kiírásnak. Mondjuk, a Sanya se teljesen hülye azért, a Zsótér Lajos bácsi műhelyéből meg eltűnt egy doboz radiátorzománc. Fehér. A pénztáros fejbe csapkodta az állatokat, ne szenvedjenek, a lemetezett cirmos farkakat meg gondosan bele a festékbe, és tette is ki száradni őket a többi mellé. Közben meg nyilván azt számolgatta, hogy akkor ebből mennyi bevétele lesz

az őrnek. És még az is lehet, hogy Kerekes doktor megdöbbenésében tényleg kifizette volna a beígért vérdíjat, mikor Sanya beállít vagy harminc macska zománcból és vértől ragacsos farkával, mert a doktor tisztességes ember, tudja, mi az adott szó – csakhogy. A Zsömlikét, a Ráczné igazgatóhelyettes öreg kedvencét, azt nem kellett volna kinyúvasztani! Ugyanis Ráczné imádta a macskáját, botrányt csinált, ráadásul fel is göngyölítette a rejtélyes macskaeltűnések ügyét, mi meg ki lettünk tiltva a diszkóból. Sanyát persze leordítottam, hogy legalább azt kövér dögöt mért nem lehetett békén hagyni, mikor tudja, hogy a dirihelyettes milyen, a pénztárosunk pedig akkor pislogott bocsánatkérően, és csak annyit mondott, szégyenkezve, halkan, hogy *A sötétben olyan kurva egyformák ezek.*

De van remény, kaptunk egy esélyt mégis, a csapatvezető, a Csöngé néni ma bejelentette, hogy ha jól szereplünk a *Szocialista Haladásért Akadémia versenyen*, és még idén teljesítünk egy színvonalas kulturális programot, akkor azért megtanácskozzák a vezetőket, hogy érdemesek vagyunk-e mégis a közösségi életre. Ezért kellett ma gyűlést tartani. Menetlevelet csináltunk kartonlapból, égett a széle, hogy pöpec legyen, ott Emőke is segített, és úgy csapta össze, olyan hévvel a lángoló papírt, hogy attól távoli, spirális rendszerek mozgása ébredt a blúzán, meg barna hercegnők életvágya a szemeiben, amitől biztossá vált, hogy csillagász leszek. Csak előbb még meg kellett beszélni, hogy mi legyen a kultúrával, és volt is egy ötletem, mert a Zsani nénitől, a magyartanárunktól hallottam, hogy a városban lakik egy igazi költő, aki nagyon bátor, meg nagyon szép verseket ír, úgyhogy, gondoltam, elmegyünk hozzá művészlatogatásra, megkérdezzük, hogy ő mint költő hogyan járul a szocialista fejlődés útjához, aztán majd erről írunk egy fogalmazást, és kész, passz. Meg is osztottam a tervet az őrrel, ám akkor szó-lásra emelkedett Kun Ferike, aki annyira hülye, hogy még az anyjéknak sincs rendes munkája, hogy villanyszerelő, vagy adminisztrátor, hanem az osztályfőnöki órán, mikor kérdezik, mindig kénytelen azt mondani, hogy a szülei szellemi szabadfoglalkozásúak. Kun Ferike felállt, és göndör vigyorral mondta, hogy az öreg (így nevezte a város igazi költőjét, hogy öreg) egyrészt szarik a szocializmusra, másrészt meg rohadt nagy kurvapeccér, a kancakolostorból, vagyis a nővérszállóról hordja a csajokat a ganés-füstös lakásába, és biztos nem pirospacsizni, úgyhogy ha mi ebből írunk fogalmazást, hát a me-gyéből is kibaszunk bennünket, nemhogy a diszkóból. Ebben azért volt valami, ha igaz, ezért a kultúr-program tervezését hagytuk egyelőre, dagadó izmú Conant rajzoltunk inkább a menetlevél hátuljára, jó nagy karddal, ágyékkötőben, meg kedvtelve figyeltük, ahogy Emőke a finom ujjával dörzsöli szét a grafitport a rubrikák körül, hogy szebb legyen.

Aztán szélnek eresztettem az őrsejt, összepakoltam a teremben, és mikor indultam volna haza, Kun Ferikét láttam meg a kézilabdapálya szélén, az aszfalton téblábolt egyedül, a Turbó rágóból ki-szedett autós képeket nézegette, a vékony papírlapok narancsos illatát szagolta mosolyogva, a többiek már elmentek. Arra kanyarodtam a biciklivel, hogy kezeljünk, meg mondtam neki, mert úgy éreztem, valakivel meg kell osztanom, hogy én igazi csillagász leszek, és ez már teljesen biztos. Kun Ferike pedig vigyorgogni kezdett újra, és úgy válaszolta, olyan pofátlan magabiztosan, mint aki tényleg tud valamit, hogy *Neked, apám, sose lesz akkora melled, hogy ebben a városban...*

A titkok titka

Iványi Bernadettnek

Az „ofiszbán” odafenn,
Bumsztaratta pukk!
Hatodik emeleten,
Bumsztaratta pukk!
Négy nyakkendő, vasalt ing,
Néha elröppen egy... hang,
Bumsztaratta pukk!

Ilyenkor a férfi már
Bumsztaratta pukk!
Zavarában mit csinál?
Bumsztaratta pukk!
Humort vegyít a kínba –
Légelszívó elszívja,
Bumsztaratta pukk!

Osztályozzák zaj szerint,
Bumsztaratta pukk!
Szagát leltárba szedik,
Bumsztaratta pukk!
Hogy mit ettek, sorolják,
Ez ám férfi-mulatság,
Bumsztaratta pukk!

Ám van „ofisz” odalenn,
Bumsztaratta pukk!
Negyedik emeleten,
Bumsztaratta pukk!
Zümmög két szép képernyő,
Kiskosztümben két kis nő,
Bumsztaratta pukk!

Azon jár a férfiagy,
Bumsztaratta pukk!
Vajon hogyha ők... fognak,
Bumsztaratta pukk!
Eljátsszák, hogy nincs semmi?
Ők is szoktak viccelni?
Bumsztaratta pukk!

Nőekkel ilyen nem esik?
Bumsztaratta pukk!
Tán fenekük nincs nekik?
Bumsztaratta pukk!
Vagy csak rajta nincs már lyuk?
Női vécét bezárjuk?
Bumsztaratta pukk!

Hiába is kérdezem,
Bumsztaratta pukk!
Józanul vagy részegen,
Bumsztaratta pukk!
Rejtélyes mosolyt kapok,
Titok marad a titok,
Bumsztaratta pukk!

Ballada

Az utcán egy kan áll,
Kezében egy kanál.

A másikon tányér,
Elindult egy lányér’.

De hol lehet a kése?
Kicsit el van késve.

És hol lehet a villa?
Az a lány már hulla.

Hurutos kabaré

Pirinyó diriné,
dilinyó Pirinél.

Karakán botütés,
Batu kán karatés.

Bakelit marabu,
mirelit bakabú.

Babanő mobilon:
ma menő Babilon.

Zsarolós papagáj,
tapadós zsaruháj.

Tekenőn guanó,
guminőn takaró.

Aranyos guru-nyak,
gurulós aranyak.

Kicsi nyérc – aranyár,
aranyérc kicsinál.

Kitalált katapult:
katalán kilapult.

Karabély, serivás:
seregély-karítás

Cseremiszigavész,
csiga visz, csenevész.

Tetemes boabőr,
bogaras teremőr.

Hurutos hapikám,
kapatos hurrikán.

Kabaré kivirul:
kivilé kiborul.

Hagyomán

Fülembe forrón beszökött az ősz...
Megy a juhász, kin féreg foga rág.
Az emberélet, mint gyümölcs a fán,
Vak dióként a sors idébb-odább.

Hiába döngetek, csak gyöngé báb.
A négy ökörbe ólmot öntsenek!
A tél iker-fia nagy barna pók,
Kifolyt a tinta: lila dalra kelt.

Ha férfi vagy, légy alany és a tárgy
A sírok közt anyó, eső és hó szakad.
A játszótársam éppen sárga volt.
Hol a boldogság? Foltja megmaradt.

Temetkezési változatok

1.
Temetésre szól az ének.
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki, már nem földi rab,
Nálam százszorta boldogabb.
(Petőfi)

2.
Temetésre szól az ének.
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki, már nem földi hapsi,
Nálam százszorta boldogabb fi.
(Weöres)

3.
Temetésre szól az ének.
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki, már nem földi tag,
Testi formája lottyatag.

Akárki, már nem földi fickó,
Neki hiába döng a diszkó.

Akárki, már nem földi ipse,
Mindegy az is, morva vagy épp cseh.

Akárki, már nem földi ürge,
Inget gatyába sose tűr be.

Akárki, már nem földi főszer,
Szájában nedves sár a fűszer.

Akárki, már nem földi csávó,
Elvitte föld alá az ÁVO.

Akárki, már nem földi zombi,
Sírból többé ne csírázzon ki.

Juhász, extrákkal

Megy a juhász full gázzal, földig lóg a... szíve,
Nincsen ki felállítsa, ő meg be van szívva.

Megy a juhász, bemattult, kiteszi a rókát,
Pompás jószág: a farka a szomszédba lóg át.

Totál püré a juhász, nem egy partiführer:
Az élete gigagyász, színezi kis fűvel.

Nem gyógyegér a juhász, lecuppant a szerről:
Hálni jár belé a vér, ha ráfújok, feldől.

Villanyt szerel a juhász, babrálgat az izzón,
Egy kis feszkót rátolok, picit becsokizzon!

Görcsöl itten a juhász, mondom, ne rinyázzon,
Lezúszom a füleit, megsütheti nyárson.

MekDózsában a Juhász, behajít egy vappert
A csajoknál beégett, nem vették a tappert.

Strandon punnyad a juhász a hátára esve,
Stíról egy szál fecskében, ágaskodik kedve.

Übermajer a juhász, denszel, mint a vak nyúl,
Nem kell neki segítség, lábában eltaknyol.

Szólót pönget a juhász, a kedve fikányi,
Sorsa jó nagy rakteher, púpozott ifányi.

Neten szörföl a juhász, tiszta egy pókember,
Kocsányon lóg a szeme, gyúr a végtelennel.

FEKETE VINCE ◀

Székelzföldi bajok és szerencsétlenségek

1. BEVEZETÉS

Hazajön a feredőrről (fürdőrről) a székelzföldi bácsi, a fia várja az állomáson.

- Na fiam, két hét alatt, amíg odavoltam, volt-e valami baj itthon?
- Nem volt semmi, édesapám.
- Semmi? Semmi de semmi?
- Semmi. Hacsak annyi nem, hogy eltörött az ásó nyele...
- Hát az, hogy törött el, hiszen majdnem új volt?
- Biztos attól, hogy jobbakán megfeszítettük, amikor ástuk el a kertben a kutyát.
- A kutyát, azt a fiatal, életerős állatot? Hát azzal mi történt?
- Azt biza halálra taposták a lovak.
- Azok a jámbor állatok? Hát azok mitől vadultak meg?
- Biztos attól, amikor felgyúlt a fejük felett az istálló.
- Leégett az istálló?
- Le az földig, édesapám.
- Szentséges atyáúristen, hát az mitől gyúlt meg?
- Gondolom, hogy a szél vihetett át egy szikrát az égő ház tetejéről.
- A ház tetejéről? Hát az es meggyúlt?
- Az es, édesapám.
- S leégett?
- Le az es, földig, édesapám.
- Hát az mitől gyúlt meg, édes fiam?
- Gondolom, hogy a macska lehetett a hibás.
- A macska?
- Amikor felborította nagyanyám ravatala mellett a gyertyát.
- Atyaságos úristen, aki fenn lakozol az egekben, hát nagyanyád es meghótt?
- A' meg, még a múlt héten, édesapám.
- Hát a' mibe hala meg, édes fiam?
- Biztos abba', hogy nem tudta elviselni azt a nagy szégyent...
- Melyik nagy szégyent, édes fiam?
- Hát azt, édesapám, hogy édesanyám megszökött a postással...
- A postással?
- A postással, édesapám.
- Megszökött volna?
- A' meg, édesapám.
- S most hol van édesanyád?
- Hát a postásnál.
- S jól vannak együtt?
- Jól vannak, édesapám.
- Hát akkor még sincs semmi baj, édes fiam.
- De hiszen azt mondtam én es, édesapám.

2. K Á P O S Z T A L É, AVAGY EGY KIHÁGÁS TÖRTÉNETE

(Jegyzőkönyv)

Az esemény részletes leírása

Sötét volt már, baljósan zúgtak kicsiny városunk főterén a bukszusbokrok, a tér északi felében a csodálatos, lila meg fehér virágaikkal pompázó magnóliafák is hideglelősen bólogattak a koronáikkal. A szélcibálta felhőfoszlányok már feladni látszottak kínkeserves harcukat az égen sárgában ragyogó Hold ellen, és az égítést végre győzedelmeskedett. Hideg fény szórta be csillámló ezüstjével a város-tól távolabb őrködő fenyvesek, erdőségek settenkedő vadjait, a park zöldes fűszálai között kórusban varangyosbékák kuruttyolták esti imájukat, madárcák dugták fázósan csőrüket szárnyaik alá a fészkeikben, és másutt is, az ereszek alatt, a csűrökben, padlásokon, rejtekhelyeiken. A nevezett főter is fényárban úszott, nem csak a Hold fénye, de az ostorlámpák is jólesően árasztották magukból a lelket dédelgető melegséget. Autó autó hátán parkolt a téren, elővel, oldalt, háttal, keresztben, mindenféleképpen, tekintve, hogy egy nagyon fontos kulturális esemény színhelye volt a helyi kultúra háza. Csodálatosnál csodálatosabb, szebbnél szebb, márkásabbnál márkásabb autók zárták el a keskeny utcácskák kijárait, az volt az ember érzése, hogy ebben a kicsiny városkában, melynek egyik végétől a másikig gyalog átmenni sem több idő, mint húsz-harminc perc, vagyis annyi idő, mondjuk, amennyi idő alatt az előkészületekkel, kérelléssel és bocsánatkéréssel együtt átesik az ember a legelső, sikertelen nővel való együttléten. Nos, az volt a békés, környéken lakó polgárok és tisztességes adófizetők érzése, hogy minden, a jelentős kulturális eseményen jelen levő ember autóval érkezett kisvárosunk évszázados, szecessziós épületekkel körbevett főterére.

Na, ekkor történt a kihágás.

Igaz, este volt már, volt vagy tíz óra is talán, mindegy, nem lényeges, de ki szerettem volna autómmal állni az utcánkban, hogy dolgaimat végezzem, illetve hogy meglátogassam falusi ismerősömet. Ahogy kijöttem a kapun, balra néztem, gondoltam, hogy arra megyek ki, de sajnos lehetetlenség volt, mert ott állott egy autó, amint már említettem, teljesen elzárva a kijáratot. Akkor jobbra néztem, de ott is egy autó állott, úgyszintén teljes egészében elzárva a kijáratot. Meggondoltam magam, mondván, ott se lesz jobb, nem megyek sem balra, sem jobbra, hanem szépen lemegyek a pincébe. (Mint amikor az egyszeri atyafi, egyet gondolván, lecsapja a kezéből az addig nagy kinnal-keservvel forgatott újságot, s le egyenesen a boroshordók közé, a pincébe. Hát oda mért mejen, drága uram, kérdezi a felesége, mert az legalább meglátszik rajtam, válaszolja.) Nos, a gondolatot azonnal tett követte, le is mentem, arra gondoltam hirtelenjében, hogy rajtaütök a vétkes autókra, vagyishogy megbosszulom magamat a helytelenül parkoló, s az utat ez által teljes mértékben elzáró járgányokon egy ártatlan kis viccel. A pincében a boroskannák, ballonok, zöldségek, hagymakoszorúk és egyebek társaságában volt egy százhusz literes hordó, még félig jó tavalyi savanyított káposztával meg káposztalével. Nem is volt az bűdös, hogy is lett volna. Nos, gyorsan belém hasított a felismerés, hogy mit is tegyek. Volt a hordó mellett egy kábé tizenhat literes, üres Hérás vödör, illetve nem is volt teljesen üres, mert volt benne vagy négy-öt liternyi víz. Erre a vízre rámertem a hordóból a káposztalevet, amíg teljesen meg nem telt, s azzal a tele vödörrel felmentem, és némi habozás és egy-két jobbra-balra pillantás után a vödör teljes tartalmát rázúdítottam a házamtól bal kézre levő, tehát az utca végén parkoló autóra.

A békáknak torkára fagyott a kurutty.

Azzal, mint aki jól végezte dolgát, visszavittem a vödröt a pincébe, azt gondoltam ugyanis, hogy a másik autóra már nem öntök, mert az jóval távolabb volt, s minek cipelni annyit, ennyi is éppen elég a figyelmeztetésből. Mit mondjak, ebből a vicces figyelmeztetésből. Legalább annyira vicces figyelmeztetésből, mint amikor az erdőn az egyik favágónak elszalad a fejsze a kezéből, és jól beleáll a másik favágó hátába. Mire az visszafordul: ez vicc, vagy komoly, komám? Me' viccnek egy kicsit durva lett volna. Nos, mint aki jól végezte dolgát tehát, jöttem fel a pincéből, egy kicsit érződött kezemen a káposztalé szaga, bevallom, mert ha nem bűdös is, de megvan annak a maga tisztességes szaga. S akkor, ott a pinceajtóban találkoztunk. Akkor tetszettek jönni, civil ruhásan, elől egy alacsony, testesebb, gyámoltalan képű atyafival, akiről aztán kiderült, hogy valamilyen hadnagy, vagy mi a rendőrségnél, és

nem is éppen olyan gyámoltalan, utána még vagy ketten, mobiltelefonjukat, vagy miket szorongatva a kezükben, közben bele-bele szólva, s nagyon-nagyon kedvesen, illedelmesen, de határozottan tetszetek érdeklődni, hogy ki volt, én voltam-e, vagy nem, s erre én mindent bevallottam maguknak, s még ott helyben, előttem tetszettek értesíteni a kihágásról a kultúra házában, az ünnepségen levő városunk vezetőjét, merthogy – legnagyobb sajnálatomra – az autó éppen az övé volt. Ez még tetézte a dolgok állását, úgyszintén legnagyobb sajnálatomra.

Véleménye szerint a kihágás bekövetkezésének mi volt az oka, azért ki tehető felelőssé?

Az én véleményem szerint ennek a szerencsétlen kihágásnak az igazi oka maga a rosszul parkoló autó volt, s az én pillanatnyi kihagyásom, nem is kihagyásom, hanem felindulásom, a szerencsétlen körülmények és a világ általános nyomorúsága, ez a nagy hatalmas világválság, amiben vagyunk. Mindig az ártatlanok, vagy az ártatlanabbak szívják meg, mindig.

Egyéb közlendők

Eddigi életem folyamán kihágni soha nem hágtam ki. Ezért az egyetlenért pedig teljes egészében vállaltam a felelősséget, és anyagilag álltam az illető jármű külső és belső mosatását. Mivel a kihágás hétvégén történt, a következő hét elején kurvára kínos helyzetben megjelentem a károsultnál, illetőleg a polgármester úrnál, az irodájában, és elnézést kértem a történetekért. Állítólag nem ő, hanem egyik beosztottja használta az autót, amit el is hiszek, mert egy percig sem gondolnám, hogy egy ilyen magas pozícióban levő ember ne tartsa be éppen a szabályokat, és helytelenül parkoljon. Ugyancsak állítólag még a külső és belső mosatás után is jól kivehető volt az autóban a káposztalé szaga.

3. BEREKESZTÉS

No figyelj ide, barátom, megmagyarázom én Neked, hogy mi a különbség a baj és a szerencsétlenség között. Például: ha te, vagy a keresztapád, vagy valamelyik rokonod autóval felmegy egy fára, de sértetlenül, élve, hogy egy haja szála sem görbül, megússza, az baj, de nem szerencsétlenség. De ha, mondjuk, a faluból a román rendőrrel történik ugyanez, és ő nem ússza meg élve, hát az a falusiak szerint szerencsétlenség, de nem baj.

4. RÁADÁS

- Úgy hallottam, hogy Áront nem szerdán, hanem pénteken temetik...
- Miért? Jobban van?

Lapocskák Mme de Saint-Gelais Priapikus Parnasszus című füzetéből¹

(Mathurin Régnier?)

Mikor Antoinette élémbe tárta,
kebleinek estem, s nyaltam-faltam,
„De uram, Öné épphogy a párja,
a jobb kebel férjemé!” – zavartan
így förmedt rám a drága. – „Amabban
gyönyörködjön, mely balra ívez!”
„Amúgy is jobb az, motyogtam,
hiszen közelebb áll a szívhez!”

(Mathurin Régnier?)

Mikor szüzecske voltam én,
ki férfit meztelen se látott,
kushadtam, mint egy fadarab,
bár férjem éjjel-nappal hágott.

Most egy vén kappan férjem van,
csak horkol, szellent és henyél,
hétpróbás lennél bezzeg most
te szomjas rés, ha kellenél!

Ámor, csodát te tégy velem,
szállj hozzá, legszentebb ima,
vagy első férjem, add vissza,
vagy legyenek újra fapina.

(Clément Marot?)

Robin Catinhez ment lihegve, sírva,
segítség kéne néki, gyorssegély,
a micsodája megfagyott, nem moccan többé tán.
(Míg jégvirág sarjad a tél ablakán,
meggyilkolt a fagy, szenvedély!)
Catin melengeti, mert jószívű,
a cél az eszközt szentesíti, véli,
(főleg ha célja most az eszköz),
a fagyott dorongot percre sem kíméli
s Robin egyre hangosabban hörög, liheg.
„Ez aztán gyógyulás”, nevet Catin, „ez aztán olvadás.”
De jaj, hiába annyi óra hő,
Robin kiált: „az olvadás után már jó a jégeső!”

Limericke

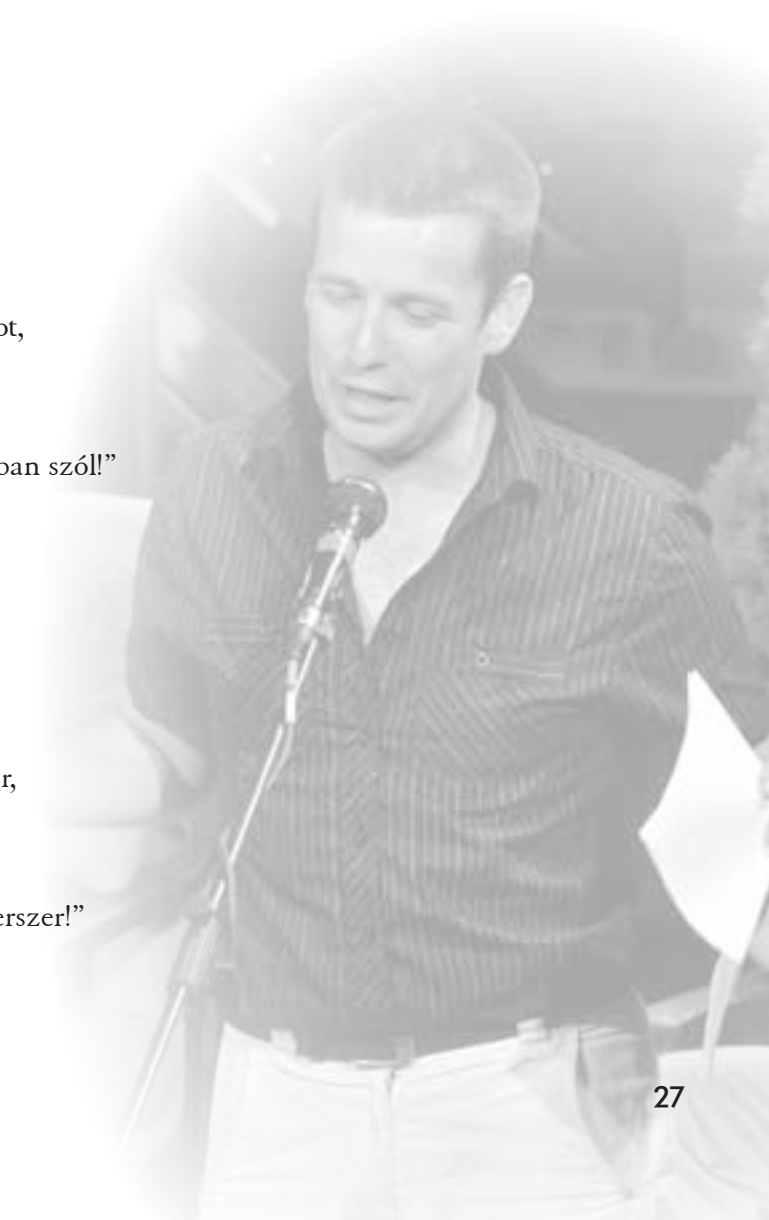
Volt egy nagy hősnő, a Tosca,
vonzotta mindig a Tescó.
Tévedsz, te ostoba,
nem flangált ott soha,
bezzeg a Manon, a Lescault...!

Volt egy nagy hősnő, a Turandot,
ha nyútték, jókorát durrantott,
„franc egye az öled,
kókasztod a szöget,
szólt Kalaf, most már csak dúrban szól!”

Megmondta Ernő, citálom:
alanyi lett az irányom,
„előzzön nyelvileg
akár egy Cadillac,
s benyeli önt is a kánon!”

Volt egy nagy filozóf, Heidegger,
csókolózni akart egy reggel,
„a nyelv nem egy pláza,
ámde létünk háza,
megmondtam ezt már vagy ezerszer!”

¹ Mme de Saint-Gelais a francia rokokó hírhedt alakja volt: a rossznyelvek szerint csak akkor engedett magához férfit, ha az egy pajzán költeménnyel lepte meg őt, amit, ha elnyerte tetszését, bemásolt *Priapikus Parnasszus* című füzetébe. A leleményes szeretők hol saját, hol másoktól elcsent, átírt, átformált költeményekkel lepték meg szívük hölgyét, s ez a tény komoly próba elé állította az irodalomtudományt. E versek ebből a gyűjteményből adnak ízelítőt.

A gyűrű

Francescót folyvást kínozza, gyötörte a képzet:

Asszonya csalja! Az ám! „Beste, ribanc, riherongy,
candra, cefet luvnyák luvnyája, riszálni serény far,
cégéres farkak tág fogadója, megállj!”

Már a fejét tapogatja, kíváncsi, kinőtt-e a szarva,
s érzi, ha nincs is szarv, mintha akadna dudor...

„Biztos más ágyának örül, más fürdik ölében,
bájairól nyaldos mézet a fürge ajak,

lágysága márványmérlege tájt más méri pocakját,
vagy fiatal furulyán játssza Amor dalait.”

Mintha szívét vaskéz zárná markába: szorongott,
mintha belét húznák alfele tájt: kiabált.

Már nem evett, nem ivott, úgy szikkasztotta a démon:
még vécére se járt, hitvese hátha lelép.

Virrasztott, s láncon képzelve nejét sóhajtvá nyöszörgött:
„visszasírom százszor én az erényöveket!”

Ellankadt mégis, hisz örökkön a lőcs se feszülhet,
s egy nőstényördög állt meg az ágya előtt:

„Szánlak, Francesco, hiszen ekkora kint a pokolban
ötszáz ördögből egy sem okozna neked,

mint ami most kínoz, de ha rám hallgatsz, menekülhetsz!
Ellenszert nyújtok, s megszabadítalak így.

Húzd fel e szent gyűrűt, de az ujjadról sose vedd le,
míg ezt megtartod, meg sose csalhat a nő!”

Francesco örvendve fogadta meg, úgy lesz, ahogy szólt:
gyűrűjére vigyáz, s nem veszi majd soha le.

Ébred a féltékeny, s ámulva csodálja a gyűrűt,
hitvese lába közé fúrta be ujjá hegyét!”

Nincs is jobb gyűrű ennél, nincs gyógyszer erősebb,
így sose csal meg a nő, s múlik az aggodalom.

Reneszánsz széphistória

Azért is pápa lesz!

Velencében hajdanán
járt egyszer egy sarlatán,
néhány festményt mutatott,
melyen nem épp kukacot

láthatott a nagyérdemű,
tombolt is a pajzán derű.
Nagyobb dolgot, mondhatom,
igaz, meg is toldhatom,
de nem merő képzelet:
nagyobb, mint azt képzeled.
Szóval, ez a sarlatán,
Velencében, hajdanán
felállott a pulpitusra
és ilyen szavakba fogva
dicsérgette ezt a tagot,
azt a fényes olyan nagyot,
melytől pirul minden dáma,
és hogy inkább ne is lássa,
hagyja, rejtsek busa tokba,
nem lankadva, szottyadozva.
Velencében hajdanán
szónokolt egy sarlatán,
szóval, így szólt, így beszélt,
szárnyalt szava szerteszét:
„az én farkam olyan jószág,
párját nem látta az ország,
hogyha hegyét dugom tokba,
és fogadják vágyakozva,
kereskedőt nemzek véle,
aranyból lesz majd a vére,
de ha félig becsúsztatom,
s daganatát elmúlatom,
hadvezér lesz majd a gyermek,
csatát nyerni lóra termett,
tábornokok közt az első,
ellenséget elrettentő.
Ám ha tövig csusszan célba,
Rómát látja ivadéka,
harang zúg és zeng a zsoltár,
tömjénben izzad az oltár,
tömeg hódol, s tiarája
fénylik, merthogy ő a pápa.
Urak, hölgyek, furcsa dolog,
hogy mire képes e dorong,
pár peták a kupec ára,
pár arany a katonácska,
ám a pápa, kissé drága,
de hát megéri az ára.”
Velencében hajdanán
így beszélt a sarlatán,

Vén Pietro, eltöpreng:
„Ó, ha fiam pápa lenne,
arany lenne a bilije,
szólna folyton a *Kyrie*...”
Ám csak pilledt, szomorkodott,
szürke gondja gondot hozott:
„Pénzemből nem futja másra,
legfeljebb a katonára.”

S este már a pamlagán
döböcskölt a sarlatán,
tábornokot kértek tőle,
félleg toccsadt be a lőcse,
s a férj galád cselt vetett rá,
titkon bebújt az ágy alá,
s mikor folyt már, folyt a móka,
Velencében hajdanán
kamatyolt egy sarlatán,
előugrott azon nyomba’,
és a sarlatán farát
fogta mint a bibliát,
s jót taszajtott rajta: „úgy a’!”,
csússzon tövig be a rúdja,”
s hogy jó volt az ügyködés,
jelezte egy halk nyögés,
majd Pietro, mosolyogva,
megvult erre minden oka,
fennhéjázva így kiáltott
megzengetve a világot:
„mondtam, asszony, előre,
hogya pápa lesz belőle!”

Velencében, hajdanán,
kacagott a sarlatán.

Halál Hotel

Skolasztika nővér gurgulázva nevetett, ahogy elhagyta a kis falut. Örömét lelte az elvégzett munkában, vidáman száguldott vele mélykék színű, metálfényezett, alufelnis Zaporozsece, és hát részeg is volt kissé. Ha vezetett, szinte soha nem ivott öt pohár rozénál többet. Ezen a napon különösen hálás volt az Úrnak, és ő mindig rozéval adott hálát. A falu, melyben unokanővére, Butorek néni adott ki szobát turistáknak, szeretettel búcsúztatta. A lakosság száz százaléka jelen volt, mind a heten könnyes szemmel integettek utána, különösképp Butorek néni volt meghatott, aki előző nap egy észt szerelmespárt kergetett meg baltával, amiért azok reklamáltak a szobájukba időről időre betérő gyapjas jakok miatt. A fegyveres üldözés miatt panaszt tettek az illetékes hatóságnál, ezért ugrasztani kellett a nővért, az örök megmentőt, akinek minden diplomáciai érzékére szüksége volt a helyzet elsimításához. Az ökomenikus gondolat segített és a szeretet ereje. Néhány percet az illetékes hatóság kompetens tagjával töltött annak jól zárható irodájában, majd az észt pár férfitagját győzte meg. Mindenki jól járt, egyedül az észt nő nem; a nővér elégedett volt a küldetés sikerével. Gurgulázva nevetett, ahogy elhagyta a kis falut: örömét lelte az elvégzett munkában, vidáman száguldott vele mélykék színű, metálfényezett, alufelnis Zaporozsece, amikor váratlanul esni kezdett az eső. Először az Isten könnyeinek, aztán már a haragjának hitte. Mintha a végítélet centrumába került volna, úgy zuhogott. Skolasztika alig látott, lépésben haladt, már-már a rózsafüzért kezdte imádkozni, amikor éles fényekre figyelt fel. Hunyorgó szemmel olvasta el az út jobb oldalán, fehér alapon sötétbarnán égő neonfeliratot: Halál Hotel.

Kacagva állította le az autót. Harcsabajszú portás fogadta, talpig feketében.

– Isten hozta, nővér – mondta szárazon.

– Igen.

– Talán nem tervezte, hogy betér. De biztosíthatom: ha már itt van, itt is marad. Ez az eső nem áll el – sóhajtott, majd halálfejléces bejelentőlapot csúsztatott a vendég elé.

– Ki kell tölteni mindent? – kérdezte az apáca. – Név, cím, hogy meddig maradok?

– Azt nem. Hiszen örökre – vigyorgott a portás. – Talán csak viccelek. Majd kiderül.

Nincs most sok vendégünk, kiürültünk. A legszebb lakosztályt adom, egyszer élünk.

Skolasztika nővér átvette a kulcsot. Megtántorodott a portás rettenetes lehellete miatt, rothadó belek szagát érezte, és valami furcsa édességet. Körülnézett.

– És ez még csak a hall – mosolygott a portás. – Kharon ladikját látja a képen, ez itt autentikus ábrázolás a pokol kapujáról, azokon a fotókon pedig a hotelben elhunytak láthatók. Én azt javaslom, térjen mielőbb nyugovóra.

– Reggeli hányig van?

– Reggelire már nem lesz szüksége – felelte a portás, majd eltűnt a „Kegyeleti szoba” feliratú ajtó mögött. Skolasztikára hirtelen halálos fáradtság telepedett. Elbotorkált az 1967-es számú lakosztályig, ahol azonnal az ágyra dőlt. Az áramütés nem volt túl erős, épp csak magához térítette. Felirat villogott a tévékészülék képernyőjén: „Welcome Miss Skolasztika”. Pár másodperc múlva ráncos homlokú, mokány ember arca tűnt fel.

– Üdvözli a Halál Hotel vezetősége. Kérem, hallgassa meg életvezetési tanácsainkat.

A nővér a minibárhoz lépett, kivett egy nyolcvan százalékos alkoholtartalmú italt, miközben szeretettel figyelte a képernyőről agitáló férfit.

– A Halál Hotel a fennmaradásért folytatott küzdelem utolsó bástyája. Ha jó hazafi, eldobja az életét. Élünk? Ezeknek?! Okozunk örömet, adjunk esélyt ellenségeinknek szimpla továbbélésünkkel? Nem! Mérjük csapást rájuk: haljunk meg!

Skolasztika nővér csuklott, majd kapcsolgatni kezdett, mert izgalmasabb műsorra vágyott. De mert nemcsak nimfomániás volt, hanem kíváncsi is, leragadt egy tudományosnak tűnő előadásnál.

– A láthatatlanság megoldást jelenthetne – mondta egy ősz férfi. – Elvileg nem kivitelezhetetlen. Csupán egy olyan negatív törésmutatójú mesterséges anyag kell hozzá, amely megváltoztatja a fény tulajdonságait. Amelybe nem lép be a fény, nem verődik vissza, hanem megkerüli. Ilyen anyag a természetben nincs, de próbálkozunk térbeli struktúrákkal, amelyek a látható félynél nagyobb hullámhosszú, például mikrohullámú elektromágneses sugárzás szempontjából válhatnak láthatatlanná. Ezt én se értem, Ön se akarja – nézett ki a nővérrre, miközben halványulni kezdett. – Amíg látszik, kiszolgáltattott. Haljon meg, ahogy én – a férfi ezzel pisztolyt szegezett halántékának, meghúzta a ravaszt és kiesett a képből.

Skolasztika észlelte, hogy a falak sunyi réseiből gázpermet szóródik rá. Remekül szórakozott. Másik csatornára kapcsolt.

– Malakiás atya vagyok, a papok futballválogatottjának irányító középpályása – nézett szembe vele Malakiás atya, a papok futballválogatottjának irányító középpályása. – Szenvedélyem a labdarúgás. Joggal kérdezik tőlem a barátaim mostanság, miért játszom olyan durván. Miért könyöklök fejelés közben? Nos, nemrégiben az egyik meccsünk előtti melegítés közben a Losing my religion című szám szolt a stadion hangszóróiból. Tönkreteszik az idegeinket! Technikás játékos voltam, és most könyöklök! De többé ne legyünk játékszerek! Ezeknek semmi nem szent! Letagadják az érzelmeiket is. Azt mondják, nem tetszik nekik a Titanic, meg az Igazából szerelem! Hát akinek az nem tetszik, kapja be!

– De nekem tetszik – ijedt meg Skolasztika, mert tetszett neki Malakiás is, aki ebben a pillanatban megnyomott magán egy gombot, és ezer darabra szakadt. Skolasztika összerázkódott, nehezen tette túl magát a megrázkódtatáson. Azért sikerült.

– Még mindig él – bosszankodott a képernyőn feltűnő portás. – Aki ilyen rutinos, mint maga, aki annyi mindent tud az életről, férfiakról, nőkről, állatokról, hüvelyes növényekről, bűnről, fájdalomról, receptekről és receptorokról, és a torokról, szexről, extázisról, gomolygó rejtélyekről, aki olyan jól lát párákban, ködökben, mint maga, lássa be: semmi értelme. Napra nap, hétre hét. Mi végre? Ha él, legitimálja a hazugság, a kishitűség uralmát. Vegyen magához egy fűrógépet, és élvezze a csendet, amely beáll, ha abbahagyja a fűrást. Ez az élet és a halál különbsége. Mint minden nő, maga is csupa titok. Soha nem lehet tudni, mi volt negyed órája a szájában. Bármit el tudok képzelni: talán éppen most jut eszébe, hogy fagottot kérjen valakitől a születésnapjára, vagy most határozza el, hogy többé nem etet szandálban zsiráfot. Minden nő talány. Én csak annyit tudok róluk biztosan, hogy minél pöttömebbek, annál jobban verik a sarkukat a földhöz. Mindegy, nem ezt akartam. Hanem hogy adja fel. Én búcsúzó.

A portás hördült egyet, Skolasztika azonban már a szoba berendezését figyelte. Most vette észre a plafonról lógó kötelet, és alatta a zámolyt. A falban elhelyezett konnektort, amelyre kis csapból víz csordogált. Egy asztalkán géppisztolyok és kések heverték. Egy bumeráng. Néhány napilap. A sarokban verem tátongott, vele átellenben kandalló állt lobogó tűzzel, emberméretű bejárattal. A falakon vízi hullák, szétégett halottak képei feliratokkal: „Már békében nyugszunk” „Gyere te is”. Egy másik kép hatalmas harcsát ábrázolt, felállítva, büszke horgász tartotta. Fölötte felirat: „A képen a hal áll”. Kis hangszórókból finom sustorgás hallatszott: „Öld meg magad!”

– Tízennyolc éves koromban lefagyott a számítógépem. Az összes gyerekkori fényképem elszállt – zokogott az észet a tévében, nyakán hurokkal. Magyarul sírt. – Borzalmas ez a kor, ez a fejlett technika. Öld meg magad! – nézett ki a képernyőből, majd felakasztotta magát.

– Én költő akartam lenni! – az észet férfi jelent meg a képernyőn. – Vagy Oscar Wilde! És észet fűtő lettem! Egy verseskötetet akartam írni Szépemberek bálja címmel. Esetleg egy komolyabb prózai művet, amellyel megteremtettem volna az önfelmentő regénytípust. De fűtő lettem! Most meghalok, halj meg te is! Tahtsin olla Oscar Wilde! Minust sai küte! Ma suren, sure sinagi!

Lövés dörrent, az észet elhallgatott. Egyre szűkebbé vált a szoba, a falak kezdtek összemenni. Skolasztika nevetve nézte, erre megálltak. Nyílt az ajtó, két kéz tűnt fel, az egyik baltát szorongatott, a másik letett a földre egy tányér gyapjas jak salátát.

– Az utolsó vacsora – hallatszott Butorek néni hangja, majd mindjárt utána a sikolya. A nővér ujjongva vett ki egy újabb üveg italt a minibárból.

– Mócsing vagyok, a hotel szakácsa – tűnt fel a tévében a kis falu nemrég kielégített illetékese. – Egye meg a mérgezett gyapjas jakomat. Mi maradna magának? Öregség. Hálátlan gyerekek. Szív- és érrendszeri betegségek. A rák. Önnek esélyes az AIDS. Válasszon. Ha rák, milyen akar? Vastagbél? Méhnyak? Nem egyszerűbb enni két vargányának tűnő falatot? El akar jutni a teljes elhülyülésig, mint én? Ma egy benzinkúthoz kanyarodtam. Le is lassítottam. Akkor vettem észre, hogy gyalog haladok. Jó, hogy nem akartam indexelni. Idáig jutottam. Engem már korrumpálni is nehéz. Magának mondjuk sikerült. De innen már csak egy lépés az Alzheimer-kór. Haljon meg!

A szakács kivetette magát az ablakon. Skolasztika nővér sikoltott a gyönyörűségtől. Hiszen hát ez mind hülye, buták, mint a földhányás. Nem... Ő élni fog. Sőt. Valakitől mindenképpen kér egy fagottot közelgő születésnapjára. Holnap megreggelizik, ha él még valaki, aki kiszolgálja, ha nem, majd megeszi a mérgezett jakot, rajta úgysem fog a halál, nem tudja kikergetni az esőbe, ha van eső egyáltalán, nyilván nem is volt, ő csak betért megpihenni egy hotelbe úton hazafelé, amikor elfáradt alatta a mélykék színű, metálfényezett, alufelnis Zaporozsec, amivel ügyeket elsimítani járkált ezekben a 2000 utáni istentelenül nullás években.

Magyar mese

Hol volt, hol nem volt, még az üvegzeben is túl, ahol a kurtafarkú mangalicamalac túr, élt egyszer egy hungarista, magyar szabvány, hungarikum, a neve az volt: Erős Pista. Nem volt az eu-ban párja neki, a teremtő a magyar földből keverte ki. Budapesten született, de nem maradt a pesti takonyban, biopacalt termelt a vadregényes Bakonyban. Épp körbe vette őt a magány, hisz a világ hozzá képest rendkívül silány, mikor arra jött egy pesti vagány, szőkehajú riporterlány.

- Eltévedtem, öreganyám.
- Nem vagyok én öreg néne – mondta a hungarista –, sem annak az őzikéje, csak egy tisztes hungarista, kinek neve Erős Pista.
- Hungarista, magyar legény, csuhajja, épp téged kerestelek én, hinnye, hogy mögmondd neköm, mért lettél te hungarista, mért nem inkább jehovista, biciklista, ügynöklista, boriska vagy mariska? Ejha, csuhajja.
- Hú, de tudsz te – nyelt egyet a hungarista.
- Magyar gyereket nem védi óvszer, ha elé kerül a Kodály-módszer.
- De én mégsem értem ezt a népi nyelvet, amit már mindenki elfelejtett, nekem a táncház mozgalom, egy bűzölgő szarhalom, én a korszerű hiphoppot falom. De ha akarod elmondom neked trappolva-reppelve, milyen az, nemzeti érzéssel megtelve, vadászni néhány liberális seggfejre.
- Akkor beszéljünk másképp, faszikám, bullshit and fuck it, hallgatom, csak előveszek egy kis csokit.
- Ki gyártotta? Magyar vagy egy hottentotta?
- Győri édes, régi emlék, nyilvánvaló magyar termék.
- Hiába vagy karakterre magyar szőke, átvágott téged is a multinacionális tőke. Ez a cég már régen, nem működik magyar pénzen. Érted? Hát ezért adtam arra a fejemet, hogy reggeltől estig védjem a fajomat, vagy ez nem elég?
- A cikkhez kicsit kevés, mondj még valamit, hungarista keretlegény, felvenném én azt a reppet, s a cikkbe is bevágnék belőle egy trekket.

Hungarista:

Akkor ide figyelj, bébi, ez most egy alkalmi ének, tavaly végre meggletem az énem.
Nem érdekel a Freudot meg az Adler,
az összes pszichológus átver,
a pénzed elveszik, de rajtad marad a lelki ótvart.
Joshi Bharat, Mónika só,
nem kerülsz be, ha nem vagy tahó.
Az utcán kínaiak, a tévében cigányok,
micsoda világ, török gyerek, magyar átok.
De rajtam segítettek a hungarista lányok:
vörösborra fehérét iszok és árpádsávot hányok.
Most addig mondom neked,

amíg a torkom be nem reked:
A kurvának fasz kell, a stricinek pina,
Magyarországból nem lesz Palesztina.

Figyelj, bébi, mindentől fostam régen,
most mint a beton, olyan a személyiségem.
Badizok bazmeg, reggel meg este,
a magyarnak legyen rendben a teste.
Ki a faszt érdekel Európa,
én nem kapom a fizumat euróban.
Már akkor kaparom a falat,
ha meghallom, mit mond a valuta alap,
de befogom a pofám, nekem minden oké,
ha a magyar föld marad a magyaroké,
De a gecik eladják a földet, meg a vizet,
pedig a haza nem azé, aki fizet.

Bébi, megmondta nekem a Krisztina,
a kurvának fasz kell, a stricinek pina,
Magyarországból nem lesz Palesztina.

Az idegrendszerem már nem a régi,
kinyírt az emeltszintű érettségi.
Nem maradt bennem, semmi önérzet,
rágtam a kefét, ettem a mérget,
magamhoz engedtem minden férget.
Az életem reggeltől estig untam,
nem volt se jövőm, se jelenem, se múltam.
Azt hitte mindenki, hogy végem,
de tavaly meggletem a személyiségem.
Vagyok, aki vagyok! Ha mögöttem a magyar gárda,
letérdel előttem ma Miskolc, holnap Kisvárdá.
Egy év alatt a haverokkal megváltoztatjuk a trendet,
bevezetjük Magyarországon a rendet.

A kurvának fasz kell, a stricinek pina,
Érted, bébi,
Magyarországból nem lesz Palesztina.

Bakony szélén, falu végén pattogott a hang az erdei fák kérgén, az állatok nem értették a hungarista mit mondott, nem szerették a nemzeti hiphoppot. A bakonyi betyár kacagott, s magára rántott néhány népi kacatot, lajbit, bocskait és kacagányt, mikor a pesti vagány szőkehajú riporterlány, felpattant a pejparipára, oldalba rúgta, vágta fogott a szegény pára, hogy pestre érjen lapzártára. Másnap megjelent a hír: a nációk a Bakonyban várnak, de hamarosan ott lesznek a spájzban.

– Kik várnak a kamrában? A bácsik? És hol vannak a nénik, erről nem kaptatok fülest – nevettek a józanok otthon, a részegek a kocsmában, s rendelték egy újabb felest –, jó kis mesét eszelt ki Benedek Elek, holnap én már fel se kelek. De az nevet, aki a végén nevet, s azon a szép koranyári napon sok magyar csak tátotta a száját, mikor a nép az unióba szavazott három árját. Mindenki a magáét küldi, mondogatták, a lengyelek lengyelt, a csehek morvát, mi pedig három magyar marhát. Csalimese, mondjam tovább? Hova tovább, hisz már alusztok, faluvégén, lekopott röghegységek szélén dunyhába bújva hortyog Magyarország.

► SZAPPANOS GÁBOR

Szindbád, az árvízi hajós

– Mért akar meghalni, Szindbád úr?
 – Meguntam az életet, Vendelin – felelte a hajós a kopasz, vörös képű sváb kocsmárosnak.
 – De egyszer azt méltóztatott mondani, hogy a nőkért érdemes élni, csakis őértük...
 – Éppen ez az, Vendelin, néha előfordul, hogy még őértük sem érdemes. Ezért fogok most pihenni egy kicsit a nirvánában, vagy a halálban, ha ezt jobban érte, Vendelinkém, aztán majd megint jön egy író, aki föltámaszt saját képére és hasonlatosságára. Csak nehogy valami jellemtelen fráter legyen, mert a következő életemben nem szeretnék rossz ember lenni... De hát, sajna, nem én határozom meg, ki támasszon föl... az élet, a halál és a föltámadás egy nagy kaland, Vendelin, nincs minden adu a kezünkben, igaz?
 – Nem tudom, nagyságos úr, engemet még nem támasztott föl senki, legalábbis nem tudok róla, én ilyen magas dolgokhoz nem értek, csak a borhoz, inkább azt tessék mondani, milyen bort hozzak az utolsó vacsorához.

A magányosan elköltött két takart töltött káposzta és a hat zöldszilváni kisfröccs után Szindbád kényelmesen végigdőlt a kocsmá egyetlen vendégszobájának pamlagán meghalni. Lábát fölpolcolta, feje alá puha selyempárnát tett. Nem véletlenül címezték a kocsmát a mélypincéhez, a vendégszoba jelenleg a Duna szintje alatt volt: a gondosan becsukott, kis udvarra néző dupla ablak túloldalán Szindbád kíváncsi apróhalakat, pontyokat, sügéreket, compókat, menyhalakat, vörösszárnyú keszegeket látott, akik a hajós szobájából kiszűrődő fényre gyűltek. Ahogy Szindbád a halakat figyelte fáradt pillái alól, arra gondolt, mennyi mindent jelentett neki ez a folyó. Ez a vén, lusta kéjenc tanította meg hazudni. A hajós mindig szívesen udvarolt a Duna partján – egyszer még egy fekete fogú filozófusnőt is képes volt megcsókolni a fekete víz fölött egy forró és mozdulatlan júliusi estén, a sárga gázlámpák hamis fényében, mert nem akart kihagyni senkit a szeretetéből, amit az egész világ, vagyis az összes nő iránt érzett. Víz közelében könnyebben buktak elő belőle a hazugságok, mert az álnok habok rossz példát mutattak neki: jöttek és mentek, észrevétlen, mintha ott sem lennének, mégis nagyon is jelenvalóan. Szindbád is egy öreg Duna volt, a hazugságai pedig locsi-fecsi habok... Szindbád akkor szerette leginkább a folyót, amikor ilyen csöndesen, szinte észrevétlenül kotyogott a lábai alatt, amint a rakparton sétált moccanatlan nyári esteiken, egyedül, gondolataiba mélyedve, vagy valami hölgyeménnyel kart karba öltve – illetve akkor szerette még a folyót, amikor az megvadult és kiöntött, Szindbádot ilyenkor egészen felvillanyozta a túlélésért vívott harc, akárcsak a zúgó viharok vagy a hóförgetegek. Ilyenkor úgy érezte magát, mint egy érdemtelen, de kéjes gerjedelemtől fűtött agglegény, aki véletlenül Noé bárkájára keveredett...

Egyszer ugyanígy tavasszal, de húsz évvel fiatalabban ballagott a rakparton a Lánchíd irányába, Majmunka felé tartott éppen, a Macska utcába. Orrát, a hosszú sötét téli esteiken a kiskocsmák és mulatók egészségtelen levegőjében pácolódott orrát balzsamos illatok legyezgették, amelyek a budai hegyek felől áradtak feléje, s volt bennük nedves földszag, faszénfüst és leheletnyi gyöngyvirágillat is. Szindbád úgy szimatolt a levegőbe, mint dürgő szarvas Mátyás király hűvösvölgyi vadaskertjében, magasra tartotta or-

rát, és vadul zubogni kezdett a vére. Nyírségi népdalt füttyörészve bandukolt a mindenféle hordaléktól zavaros, uszadékfa-szigetekkel tarkított Duna mentén. Emlékeibe merülten, régi tavaszok illatát latolgatva orrában hamar meg is érkezett a hídhöz. Feje fölött a felhők vad vágtaiban iramlottak a magaslati szelek szárnyán – többfelől, több irányba. Ahogy nézte őket, furcsa lebegés fogta el. Mintha nem érezte volna lába alatt a talajt. Félt lenézni a hídra. Aztán csak lenézett, de a bal oroslán nem oroslán volt, hanem – siskárkefét mozgató hatalmas takarítónő! Két melle kibuggyant a kifakult szürke ujjasból, s lágyan össze-összeverődött, ahogy előre-hátra huzigálta a kezét. Kerek fenéke magasán felpúposodott. Valahonnan ismerős volt a tekintete, amint egyenesen Szindbád szemébe nézett. A hajós delejezve indult el feléje, s közben majdnem elcsapta egy konflis, oly révetegen, lebegve járt, szinte a kockakövek felett. Szindbád megindult a hídon, s egyszerre minden mozogni kezdett: a tartóoszlopokból női combok és karok lettek, melyek körülötte tekergőztek, a kerekded vasszegecekből számóca ízű, csókos ajkak, amelyek majd' megfojtották, a lánckötegekből súlyos ékszeresek, amelyek az alabástrom nyakakat övezték. S mind ismerős volt... Még akkor is érezte a budai friss március illatait, amikor már a Majmunka kosztos táncosnőinek cigarettáitól állott szagú ebédlőben kanalazta nagy kanállal az életet...

De ez már rég volt. Régen még az árvizek is szelídebbek voltak, mint most...

... most Szindbád a közelgő halálára gondolt, arra, hogy milyen ostobák az emberek. Azt hiszik, hogy meghalni csak betegségben, balesetben vagy végelgyengülésben lehet. Pedig úgy is lehet, ahogyan ő fog most: fájdalom és dráma nélkül. Egyszerűen eldöntötte, hogy meghal, és kész. Vendelinnek meghagyta, hogy hajnali háromkor már jöhet érte, és előre bocsánatot kért a kellemetlenségért, amit holttestének mozgatása okoz. Vendelin német vágású szeméből könnyek buggyantak ki, amikor leg-hűségesebb vendégének a kezét búcsúzóul megcsókolta.

– Jaj, hagyja már, Vendelinkém, az élet megy tovább, én is megyek tovább, ne érzelegjünk!

Szindbád tovább merengett a dunai halak tekintetének keresztüzében. Dénesffy Anasztázia, a dús-gazdag tokaji szőlőbirtokos lánya megtébolyodott. Utolsó napjaiban telepakolta a lakását késekkel, kardokkal és szablyákkal, mert meg akarta védeni magát Szindbádtól, aki szerinte az életére tört. (Az igazság az volt, hogy ő zaklatta Szindbádot folytonos telefonjaival. A zaklatásnak az a szomorú tény vetett véget, hogy díjhátralék miatt a hajósnek kikapcsolták a távbeszélő készülékét – miután Szindbád már ezerszer elátkozta Bell találmányát.) Minden polcon, a kandallópárkányon, a kredencen, a piperetükre előtt, a párnája alatt, a rózsaszín, pomponos papucs mellett az ágy alatt, pongyolája zsebében, az előszobai esernyőtartóban, valamint a bejárati ajtó fölé függesztve tartott egy-egy vágó-szűrő fegyvert (hajtű gyanánt pedig a kontyába tűzve egy gyémántberakásos nyelű gyilkot), hogy mindenhol kéznél legyen valami, ha Szindbád rátörné az ajtót. Anasztázia jobb pillanataiban szerette volna feleségül vetetni magát a hajóssal, rosszabb pillanataiban pedig legszívesebben kést döfött volna a szívébe, mondván, hogy Szindbád tönkretette az életét – mert nem akarta nőül venni. (Szindbádnak az az érve, hogy ő senkit sem szándékozik feleségül venni, sekély vigasz volt a számára.) A sors úgy rendelkezett, hogy egyszer, amikor örülten rohángászott a lakásban, Anasztázia véletlenül beleszaladt egy kardba, amellyel a felmenői aprították a labancokat évszázadokon át. Beleszaladt, mert egy fal melletti társalgóasztalon feküdt készenlétben a hadi szerszám, és a markolatát hátulról, derékszögben a fal támasztotta. Anasztázia hófehér, puha hasbőre engedett, a kőfal viszont nem... Amikor Szindbád megtudta a halálhírt, eszébe jutott egy két évvel korábbi együttlétük, amikor Anasztázia egy kis vízivárosi cukrászdában szarvas ördögöt rakott ki sós pálcikákból a süteményes tányérkájára. Pár hónappal később, kissé sápadtan bejelentette a hajósnak, hogy eladta magát az ördögnek tíz boldog évert cserébe. Szindbádnak mint író embernek már akkor sem tetszett a patás felidézése, mert tudta, hogy a szavaknak, akárcsak a képeknek nagy-nagy erejük van, és nem szabad velük felelőtlenül játszodozni. Máskor viszont Anasztázia annyira félt a gonosztól, hogy a lakása ajtaján kívülről felakasztott egy fura alakú domború kis tükröt, amely arra volt hivatott, hogy eltérítse a behatolni szándékozó démonokat, a már bent lévőket pedig egy belülről akasztott homorú tükörnek kellett „kiszippantani” – magyarázta Szindbád utolsó látogatása alkalmával. (A belső tükör nem mozdult Szindbád ott-tartózkodásakor, amit Szindbád úgy értelmzett, hogy a lakásban nincs huzat, Anasztázia viszont felvilágosította, hogy ez azt jelenti, Szindbád ezúttal nem hozott magával rácsimpaszkodó démonokat.)

Mindazonáltal Szindbád úgy érezte, ő is bűnös Anasztázia halálában (tisztában volt vele, hogy a nők súlyos csapásként fogják föl, ha nem veszik őket feleségül, és emiatt képesek eszüket is veszíteni),

* A Zerge Közhasznú Egyesület és a Körös Irodalmi Társaság *Folyóvizeink* címmel egymillió forint összdíjazású novellapályázatot hirdetett 2009 tavaszán. A pályázatra (két kategóriában) összesen 128 jelígy alkotás érkezett, a beküldött műveket háromtagú szakmai zsűri (Tarján Tamás, Zalán Tibor, Závada Pál) bírálta el. A *Magyarország folyói* kategória 1. helyezettjének, Szappanos Gábornak és *A mi Élővíz-csatornánk* kategória 1. helyezettjének, Kiss Lászlónak az írását közöljük. (A szerk.)

ezért úgy vélte, jót tenne neki egy kis tisztítótűz. Nem aggódott, tudta, hogy visszatér még emberként a földre.

Fél háromkor fölpillantott a szoba ablakára, búcsúzóul belenézett az épp arra úszó halak közönyös szemébe, és meghalt.

Vezeklésül az úszó máglyát választotta, és Vendelint bízta meg az elkészítésével. A kocsmáros tényleg csak a borokhoz értett, mert nedves fákat válogatott össze, mint utóbb kiderült. Nedves volt a rönkökből összeállított tutaj, nedvesek a máglyhasábok és nedves a gyújtósna használt rőzse, de tán még a papír is, mert Vendelin mindent a folyó közvetlen közelében tárolt, ahol még ruhát sem lehet te-regetni, illetve lehet, csak nehezen szárad meg. (Anasztázia szobalánya, a Marcsi mindig erre panaszkodott Szindbádnak, és mondta, hogy kérlelte is asszonyát, költözzenek a budai hegyek közé, ahol a levegő is jobb, ami jót tenne Anasztázia gyöngécske tüdejének. De asszonya állítólag így válaszolt neki: „Te buta lány, a hegyek közt meg harmat van...” „Hát, Szindbád úr, van harmat a folyóparton is, de nem mertem mondani neki, mert ezekben a nehéz időkben, amikor már a diplomás emberek is havat lapátolnak, nem akarok ujjat húzni a nagyságával.”)

Hajnali ötkor a tabáni Mélypince gazdája, Vendelin a tengernyire duzzadt Duna áradó vizére bocsátotta a mind a négy sarkában meggyújtott úszó máglyát Szindbád holttestével. Közben a tavaszi szelekről beszélgetett a szomszéd halással, aki hálósipkában, hálószobájában ablakából dobta ki a hálót, hogy kövér halakat fogjon a Fehér Sas és a Görög utca sarkán.

A máglya ragaszkodó fajta volt, sokáig nem akaródzott elszakadnia a sváb kocsmárostól, pedig ő noszogatta, hogy induljon lefelé, a Duna eredeti medre irányába. A Mélypince után, a tabáni templomig az összes háztetőbe és kéménybe beleakadt, ami az útjába került – olyan volt, mint a részeg, aki lámpaoszloptól lámpaoszlopig támo-log. A máglya nem égett, csak füstölt, Szindbádnak, mint ugyan-csak később kiderült, csupán a bal nagylábujját és a haját perzselte meg a hő. A füst egyelőre a máglya körül tekergett, és sokszor kibogozhatatlanul összekeveredett az omladozó kémények füstjével. Volt, hogy a háztető, amely mellett ideiglenesen megpihent, egyszer csak alámerült, és mindössze szórva-nyos bugyborékolás maradt utána. Máskor meg olyan háztetőhöz csatlakozott, amely maga is mozgott, és nem is a Tabánból származott, hanem a Duna hozta magával valami távoli városból. Egyébként itt még nem volt nagy a sodrás, egészen délelőtt negyed tizenegyig betartott, amíg a máglya eljutott a tabáni templomig.

Nem meglepő, hogy a máglya a toronyban is megakadt. A víz a templom oromzatának csiga-díszéig ért már. Amint Szindbád lelke (amely eddig – a rosszul égő hasábok füstjéhez hasonlóan – a máglya körül tekergett, mint hűséges eb elhalt gazdája körül) meghallotta a templom belsejéből, a víz alól, mint valami bűvárharang alól jövő és Isten felé kigyó-zó vékony fiúhangok gregorián énekét, erős csábítást érzett, hogy elszakadjon a máglyától, és megtérjen örök honába, a Csillagközi Nagy Tudatmasszába, ahonnan egyébként a testtől való szabadulás után azonnal hívták, és ahová negyven napon belül mindenképp el kell jutnia. De az még odébb van...

A mindentudás képességét újra elnyert lélek azonnal tudta, hogy nincsenek véletlenek. A víz alatt álló templom mélyén éppen bizonyos Dénesffy Anasztázia nevezetű úrhölgy lelki üdvéért tartottak engesztelő szentmisét. Anasztázia édesatyja, akinek a Tokaj-hegy gyomrában kisebb város méretű pincéje volt, akkora, hogy a hordó-sorok között kocsi-versenyeket lehetett volna tartani, és aki Szindbádnak számos régi évjáratú aszúesszenciás, pókhálós palackot nyitott meg föld alatti birodalmában, nos, tehát, ez az úr éppen húsz perce szállt ki csónakjából a csigadisz melletti párkányra, és lépett be a toronyablakon, majd botorkált le óvatosan a templomba a keskeny, fából faragott és cirádás csigalépcsőn, hogy minden nehézség ellenére, amit az árvíz jelentett, az Úr vigasztaló szavában részesülhessen. Rendes úton csak bűvárok és halak juthattak volna be a templomba, de ők sem jutottak be, mert a templomszolgák Isten házát belülről hermetikusan elzárták, a nyílásokat homokzsákokkal megerősítették.

Szindbád lelke közben fölemelkedett, és amikor elérte a vízszint feletti százméteres „utazóma-gasságot”, mintegy láthatatlan zsinóron húzni kezdte magával a máglyát a folyó medre felé. Ha em-

beri szem számára látható lett volna a jelenség, olybá tűnt volna, mintha ezúttal a papírsárkány húzná magával az eregetőt. A Duna közepén Szindbád máglyája egy helyben megállott, a hatalmas sodrás és az alattomos örvények ellenére. Így állni a megvadult folyón majdnem olyan csoda volt, mint vízen jár-ni. Mellette egyre gyorsuló iramban sodródtak reterátok, sufnik, nyomorúságos tabáni viskók, de egész faházak is, olyanok, amelyeknek a kéményéből még békésen bodorodott a füst – ki tudja, némelyikben talán még a nagymama is ott melengette pergamenvékony, májfoltos, aszott kezét a jancsikályha fölött ebben a hűvös tavaszi időben... Szindbád lelke közben észlelte, hogy vészes iramban közelednek a Lánchídhöz a bécsi katasztrófaturisták, akik a „pesti Velencére” voltak kíváncsiak, a vízzel előntött városra, ahol a Nagykörúton most valóban bárkával vagy egyéb vízi járművel lehet csak közlekedni, mint a XIX. századi városrendezési tervekben eredetileg szerepelt. A bécsi gőzhajó nagy fekete ké-ményének felső, kétméteres traktusát gondosan lefűrészelték, hogy a jármű véletlenül se akadjon meg a magas vízállás miatt a hídvívekben. Arra azonban nem számított senki, hogy egy nap alatt olyan ro-hamosan romlik a helyzet, hogy délelőtt tíz után már csak a hidak *fölött* lehet közlekedni. A kapitány a Margit-híd pontos helyét a rajta lévő lámpaoszlopok alapján következtette ki (a Nyulak szigetéből csak a magasabb jegenyék csúcsai maradtak), de kiverte a hideg veríték, amikor arra gondolt, nem akad-e meg a hajó alja a hídkorlátban. Nem akadt meg, de a Lánchídnál nem merte megkockáztatni azt a bravúrt, hogy a híd kellős közepén halad át, nehogy beleakadjon a láncba, úgyhogy az volt a terve, hogy megkerüli az akadályt a Clark Ádám tér felé, majd onnan visszakanyarodik a mederbe. Csakhogy a hajó manőverezési képességét erősen korlátozták a nem épp ideális körülmények, és bár sikerült a Clark Ádám tér felé tett kitérő, a mederbe való visszatérést lehetetlenné tette egy hatalmas gabonaszállító uszály, amely ferdénformán elsüllyedt nemrég az alsó rakparton, és a fara kiállt a víz-ből, úgy tíz méterre a híd oroslánja mögött. Olyan jelenség volt, mint a jéghegy csúcsa, a kapitány látta, de a sodrás miatt már képtelen lett volna bármerre kikerülni.

Nekiment, a gőzhajó léket kapott, és süllyedni kezdett, miközben kormányozhatatlanul sodró-dott a nyíltabb vizekre – Szindbád máglyája irányába, amely most a sors rendeléséből és a magasság kifürkészhetetlen akaratából az egyetlen fix pont volt a Lánchíd és az Erzsébet-híd között, és hogy, hogy sem, a füstje vígan bodorodott az ég felé – mint Ábel égő áldozatának füstje, amely kedves Isten-nek. A hajó utasai, a drága fényképezőgépekkel felszerelkezett osztrák turisták, a cilinderes urak, a zsirardikalapos gigerlik és művészek, a virágmintás szalmakalapkákat viselő dámák és frajlák a vízbe zuhantak, és bukdácsolni kezdtek a szennyes árban, hol a víz színén, hol alatta, fuldokolva, segítség-gért óbégatva. A Szindbád-máglya ama nevezetes mágneshegyhez hasonlított az Ezeregyéjszakában, amely magához vonz minden hajót, ízé-porrá zúzza, az utasait pedig elveszejt. Hajósunk vízi rava-tala azonban – most már nyugodtan nevezhetjük így, hiszen nem égett, csak füstölt (s alkalmasint azt is csak azért, hogy mutassa az irányt a hajótörötteknek) – nem a halál torkának bizonyult, hanem az élet biztos révének: a bécsi hajó összes utasa megmenekült, mind Szindbád felé sodródtak, és végül fogvacogva megkapaszkodtak az úszó szigetben. Egyesek föl is másztak Szindbád mellé, és csókolgat-ták megmentőjüknek a mellén összefont kezét. Néhány kisasszonyka félelemmel vegyes csodálattal, szinte megbabonázva nézte a hajósnak a halálában is szép és ellenállhatatlanul vonzó arcát.... De ez már egy másik történet...

Szerencsére Vendelin meglehetősen nagyra építette a máglyát, így, ha kissé szűkösen is, de min-denki elfért rajta.

Nagyon gyorsan boldoggá avatták Szindbádot, s hamarosan a „turisták megmentője és patrónusa” lett belőle. A bécsi Stephansdom felújításakor egy kis kápolnát kapott, ott is temették el, egy folyami máglyát formázó szarkofágban. A szarkofág fedelére természetesen a hajós egész alakos fekvő kő-szobra került. Tekintettel a hívek tömegére, akik a sírjához zarándokoltak, és a körülötte kialakuló kultuszra, megindult a szentté avatási folyamat is, bár ebben némi nehézséget okozott, hogy egyes egy-háztudorokban eleinte felmerült, hogy a reménybeli „Sankt Sindbad” esetleg muszlim vallású volt, de aztán a még élő tanúk felkutatása és meghallgatása során kiderült, hogy a Szindbád csupán felvett név, a becsületes neve Kandúr Gyula volt, németesen Julius Kandur, a vallására nézve pedig katolikus.

Finom, körkörös mozgás

Valahányszor hazafelé tartok mostanában, a ház felé, amelyben lakunk, és ez a ház a város túlsó felén helyezkedik el, az északi lakótelep legutolsó panelkockája mögött, az ilyenkor még halott krumpliföldek közelében, közvetlenül az egykori kiserdő peremén, amelyet régen kiirtottak, az utolsó szálig,

és ezért a kiserdő szellemén túl húzódó vasúti sín évek óta kendőzetlenül mutatja magát, ahogy nyílegyenesen, mintha vonalat húzna a szemünk elé, itt a vége, snitt, vágat a városból kivezető kiscsatorna irányába,

és ennek a kiscsatornának ez a városon kívüli, hol szeszélyesen tekergőző, hol vadul kanyargó, egy helyütt szégyenlősen összeszűkülő, másutt bőszülten nekiduzzadó szakasza alig néhány száz méterre terül el a házunktól, s bár pontosan három éve itt élünk, mindeddig ismeretlen maradt számomra, sosem éreztem szükségét, hogy *igazán* felfedezzem, hogy *valóban* birtokba vegyem,

pedig ez a szőlőskertekkel, fóliasátrakkal kísért különös alakzat egyenes ági folytatása a belvárost átszelő kiscsatornának, amelynek partján tanóra végeztével nap mint nap hazafelé tekerek, egyre többször gondolva arra mostanában, hogy jóllehet folytatás és egyenes ág, mégsem ugyanaz, hogy megközelítőleg sem azonos a *kettő*, hiszen miért lenne bármi ugyanaz, mondta-e bárki, elszólta-e magát bármikor bármely egykori horgászfilozófus, hogy ennek így kell lennie,

valahányszor, munkából hazafelé tartva, elkerekem a bizalmatlanul, megfontoltan zöldülő parton, ezen a milliószor bejárt vonalon, ahol itt-ott már felüti fejét a hóvirág, és könnyű, de hűvös szél fűrozsztja a fejem, fölmerül bennem a hovatarozásnak ez a nyugtalanító kérdése, és miközben arra gondolok, ugyanabba a folyóba vettem-e be annak idején a horgot, amikor a gólyafészkes híd titokzatos kisörvényeinél pecáztam, mint ha a vasúti töltés alatti ismeretlen helyeken próbálkoztam volna kishalfogással, függetlenül a tananyagtól, amit aznap vettünk, rendre bevillan Karinthy karikatúrája is, Jókairól, mi készíti a kis virágot, hogy ilyenkor is nyíljon, és mi készíti, jelentkezik nyomban a Babits-poéma is, a fűszálról, mi készíti, hogy ha elszárad, újra nőjön, és fordítva, és egyszersmind, ennek kapcsán,

valahányszor a napi robotot letudva bágyadtan taposom a pedált, ennek a viharvert Csepelnek a pedálját, azon is morfondírozom, mi készítetett engem arra, hogy nap mint nap, és tényleg nem túlzok, nap nap után, hétfőtől vasárnapig, és megint előlről, újra és újra nekiveselkedjem ennek a számtalanszor bejárt szakasznak, a Gyulától Békésig húzódó kiscsatorna pici sávjának,

és mi készítet arra, hogy erről a hét minden napján újból és újból elgondolkodjam, hogy földízzem ezeket az egykori nagy tekeréseket, a lebiciklizett kilométereket, amelyekkel folyton újrarájartam ezt a rövid partszakaszt, amely csupán önnön valójában volt rövid, mert bennem, valahányszor fölkanarodtam rá, hogy órákkal később visszatérjek a nagyszülői házhoz, ahonnan a tanórák után elindultam, továbbfolytatódott az a sok élmény, amit ezen a rövid távon átéltem,

és egytől egyig hazavittem őket, féltőn gondoskodva róluk, és lefekvés előtt még egyszer lajstromoztam magamban az aznap látottakat, a zeneiskola hídjától a gólyafészkes hídig kimetszett szakasz apró mozzanatait, továbbgondoltam a meg sem született történetet,

és döbbenet tapasztaltam, hogy ezek az emberek, akikkel én ott, a parton találkoztam, akikhez Tacsó biciklimet a gátat vígyázó óriás nyárfákhoz döntve, a fogásról érdeklődni leszaladtam, vagy

csak véget nem érő meséiket hallgattam, és hagytam, vicceljenek velem, hogy kézen fogjanak és bevesszenek a horgászat egyszerűnek tűnő, valójában azonban mérhetetlenül és elképzelhetetlenül nehéz tudományába, amelyet egyedül ők ismertek, amelynek egyedül ők voltak birtokában,

és láttam, hogy a térdre rogyott házak és zöldre mázolt kerítések, amelyek előtt elkerektem, a lompos kutyák, amelyek jöttemre veszett csaholásba fogtak, és a kisgyerekek, akik kacarászva hajtották magukat a kishintán a holtág fölötti játszótéren, és a babakocsit toló anyukák, és az idős asszony, aki hálóingben botorkált az udvarán, és a kövér bácsi, aki a háza előtti gátaljban forgót húzott fel a vízparti gyerekeknek, és céllövöldében is gondolkodott, és amikor megvalósíthatta volna, gondolt egyet és meghalt, de előtte még jó alaposan megkergette seprűvel az asszonyt a nyárfák körül, és az őszes halántékú rendőr, aki ritkán tűnt föl a vízparton, és akkor is csak a bajsza alatt morgott, ha kérdeztük, és egy idő után már nem tűnt fel, a felesége pedig három héten belül elköltözött, és a többiek, akik ennek a különleges és varázslatos szakasznak a bűvöletében éltek, akiket idekötött ennek a helynek a szellemisége,

láttam, hogy ezek az alakok, amint lefekszem és a holnapra készülve végigpörgetem fejemben az aznap történéseit, mind-mind lüktetnek és élnek bennem,

és a zeneiskola előtt elsuhanó főút széles hídjától a gólyafészkes hídig tartott ez a szakasz, amelynek az innső partján a mai napig eltekerek, munkából hazafelé tartva,

és a zeneiskola hídjánál még egykedvűn csordogál a víz, a kiscsatorna vize, melán, unottan, eleinte áthatolhatatlan nádas kíséri útján, amelyben soha senki nem vert tanyát, egy ízben próbálkozott egy szalmakalapos festő, de rövid időn belül távozott, azóta se látták a környéken,

és ez a méla csordogálás a *cső*nél fenyegetővé és morddá válik, mert a vízbe nyúló betonhenger, amelyről senki se tudta, kié, hová tartozik, tartozik-e egyáltalán valahová, rendszertelen időközönként furcsa feketés váladékot böfög fel, amely szétfoszlik a sötétén kavargó vízen, hogy utána, elhagyva a *cső* környékét, felszívódjon és nyoma vesszen, és a kiscsatorna is visszanyerje egészséges, zöldes színét, hogy összhangba kerüljön tulajdon környezetével, a partját szegélyező sáncsomókkal, a horgászhelyek tövét telepötyöző békalencsével, a part helyenként buja és fölgazosodott növényzetével, kicsivel később a holtág elterpeszkedő hínárszigeteivel, iszapba vert izmos karóival, a gömbölyű fűzfával, melynek vízre hajló vékonyka ágai között jó eséllyel közelről szemügyre vehetők a rakoncátlankodó csukák,

és ez a víz a gólyafészkes híd tövében váratlan fölgyorsul, és a nagy sebesség miatt képtelen átpaszszírozni az addig nyomokban látható hordalékot a szűk áteresztőn, és a meggondolatlan fölgyorsulásnak hirtelen megtorpanás a vége, a híd alatti örvények és visszaforgók gondos munkája nyomán egybetorlódik műanyag palack és törött ág és kitépett nádszeletek, elvéve sörösuveg és megpuhult kartondoboz, és ez az egybeterelt massa vadul hanykolódik a gólyafészkes híd áteresztőjénél, a módszeresen bejárt szakasz végénél, ahol ezeken a kiruccanásokon fölkanarodtam, és máris a zeneiskola hídjá felé vettem az irányt, és folytattam itt, a végénél, miközben valójában előlről kezdtem, a legelejéről,

és hazatérve, miután felkészítettem a biciklit a másnapi útra, rendre azt éreztem, semmit, de semmit nem értettem meg belőle, hogy bár rendesen kint ültek a régtől ismert arcok a sásba és nádba és gazba vágott horgászhelyeken, és minden porta és kapu egyként ismerős volt, mégis, úgy éreztem, valamivel még tartozunk egymásnak, a *hely* nekem, s a helynek én,

és valahányszor hazafelé tartok mostanában, arra gondolok, ez lehetett az a titokzatos hajtóerő, amely, kaphattam bármilyen jegyet, lehettem bármennyire morcos, tilthatták akárhogy, arra készítet, hogy egyik nap mint a másik, újra és újra nekiveselkedjem a szűköske, mégis szinte beláthatatlan távnak,

és ezt mindenki tudta rólam a környéken, és sokan bogarasnak tartottak emiatt, máskülönben minek tulajdonítottam volna, hogy egy idő után az utcabeli kölykök, ha ugróiskoláztak, és meglátták, ahogy elszántan kikanyarodom a nagyszülői háztól, inkább beszaladtak a legközelebbi udvarba, és ott folytatták a játékot, és a szomszéd is, aki pedig megjárta a világháborút, már messziről köszönt, jól vagyok-e, és hogy ő most, nem pontosan így mondta, máris, így fogalmazott, neki máris le kell ereszkednie a vízaknába, pedig meg se mukkantam, esélyem se volt egy kiadós kerékpártúrára invitálni, mint

az unokáját, Palikát, aki egyszer velem tartott, de az ostobán lobogó hajából és a fintorról, ami kiült az arcára, éreztem, hogy semmit sem ért abból, mire jó ez a látszólag céltalan ide-oda kerékpározás, kicsapni a partra, onnan föl a gólyafészkes hídig, aztán neki a zeneiskolának, és megint, világos volt, hogy fogalma sincs, mért tesszük, amit teszünk, bambán hajtott mögöttem, mint aki legszívesebben nyakamba hányna, és leráncigálna a bicikliről, de visszakozni restell, mert méltóságán alulinak érzi, hogy egy hibbanttal vitakozzon,

és ha őszinte akarok lenni, minden bizonnyal én sem tudtam volna válaszolni, mi okból és mi végre szántam el magam a folyamatos kalandozásra, hiába látom be most, nap mint nap eltekerve a hely *földről*, ennek az egész ceremóniának a lehetséges értelmét, alighanem az elbűvölően zöldellő part menti növényzetre fogtam volna, és a kiscsatorna minden időben biztosan áramló vizére, a holtág környéki szélesebb rajtaütésekre, ahogy a ragadozók a kishalak tömött sorai közé vágnak, és a vízre térdeplő kövér fűzfákra, a horgászhelyekre, melyek minden nyár elején, mintha csak a semmiből, fölbukkantak, s ahogy megjelentek, úgy tűntek el őszre, és az ott élő siserehadra, a famászásokra, a forgózásra a parton, a játszótéri cigarettázásokra, és arra a nyári éjjelre, amikor először aludtunk kint sátorban a holtág mellett lakó szakmunkástanulókkal, a hajnali kárászozásokra, és a ködösen füstölgő vízfelszínre, az alkonyati csukázásokra, és a fűstszagra, amely a sporttelep felől érkezett, a *cső* elképesztő gazdagságára és a kitaposott utakra az első horgászhelyemet körbevevő gazban, minderre a szépségre és páratlan kincse, az állandóságra fogtam volna,

és ennek az állandóságnak a legfontosabb és megkerülhetetlen tényezőire,

Miska bácsira, akinek a felesége gyönyörű szép asszony volt, kék kötényes sudár asszony, hátközépig érő illatos fekete hajú asszony,

és Miska bácsi mégis éjt nappallá téve kint gubbasztott a parton, a *cső* utáni terebélyes tisztáson, és egy különösen forró nyári hétvégén megalkotta magának az igazi helyet, amit úgy hívott, paradicsom,

a fűzfák takarásában csinos kis kunyhót eszkalált, egy deszka ide, amoda még egy, emide jöhet az egyik fölialebeny, oda a másik, és máris elkészült a nagy mű, és a pecabotok, Miska bácsi pecabotjainak a damilja egyfolytában a vízbe lógott, minden különösebb eredmény nélkül,

és vég nélkül szundikált, és a temetőről mesélt, ahol réges-régen dolgozott, mígnem rendesen elnyomta az álom, és amikor magára hagytam, általában már lehorgasztott fővel horkolt a kunyhó árnyékában, és másnap újra hallhattam a sztorit, a cigánylányról, aki túl szép volt, igen, ahogy ő mondta, talán túlságosan is szép ez az egész, és a gyanútlan érdeklődő iparkodott érteni, igen, bólogatott, gyönyörű, a zölden hullámozó sás szemközt, a kétoldalt aláereszkedő fűzfák, a víz állandó, finom mozgása, mely halat sejtet, a nádcsomók körül pislogó békafejek, a röptében összefonódó szitakötőpáros, a kiscsatornát fejtől fölvetve átszelő patkány, úgy, ahogy van, csodálatos,

és szóba jöhet a hiányos fogazatú Joki, akit szinte csak télen lehetett látni, amikor a zúzmarától fehér volt a kiscsatorna partja, akár a tejbegríz, és Joki sose titkolta, hogy csukában utazik, és hogy ő, bömbölt kérdés, a csukáért akár az asszonyt is, és az öklének szabályos forgatásával igyekezett egyértelművé tenni, mire gondol, ennek ellenére alkonyat közeledtével képes volt szempillantás alatt úgy összecsomagolni a legekstatikusabb csukázásból is, hogy a következő percben, ahogy visszasétáltam a holtág karókkal megtámasztott horgász helyéhez, és bakancsom alatt haragosan ropogott a hó, általában már csak a hült helyét találtam, és egy ilyen *következő pillanatban* arra kaptam fel a fejem, hogy kocsiba vágja magát, és a letekert ablakon süvölt kifelé, hogy bocsi, partner, és hogy sürgősen mennie kell, mert izzít a télapó, és jó eséllyel lehetett hinni, hogy határozott, komoly önfegyelmet igénylő kocsmázás veszi kezdetét aznap este, de a letekert ablakon keresztül még egyszer kiordított, hogy ő most *lép*, és körbehordozza a mikulást a városban, és cinkosan kacsintott,

és napokon keresztül az járt a fejemben, hogy bizonyára még most is kezelik és megfigyelés alatt tartják azokat a gyanútlan kicsiket, akikhez azon az estén Joki vitte a télapót,

és az a rozsdatépte Skoda bőgött az első kanyarban, akár egy csalódott óvodás, nem kellett különösebb fantázia, elképzelni, ahogy a Mikulás mögött vigyorgó Joki láttán a halálra rémült gyerekek meztelen lábacska az előszoba linóleumán csattog, miközben síkítva spuriznak a kisszobába,

és még azt is üvöltötte Joki, mielőtt a zeneiskola főújtára fölkanarodott, és végleg eltűnt volna a szemem elől, hogy szemét világ ez, apukám, mert manapság, dögöljön meg, ha nem így van, már a csizmát sem érdemes kirakni az ablakba, úgy ellopják, mint a szart,

és fűtült és sistergett a kivágódó kerék a Híd utca sarkán, pedig messze volt még a sötétedés, a délután fél öt, amikor általában hazakészült, amikor kezdetét vette a hazacsomagolás a szokásos téli portyáról,

vagy ha Lajoskára gondolok, a világhírű húskombinátosra, az ősz mesterre, aki jóval többet árult el erről a világról, amiről akkoriban nem tudtam, hogy *világ*, de azt se tudtam, hiába jöttek lefekvés-kor otthon a képek, a képekkel az arcok, a képekkel és az arcokkal a történetek, hogy valójában, hogy ténylegesen micsoda, kivált azután nem, hogy Lajoska kilépett ebből a közegből, mert a lányát elvitte egy ösztöndíj nyugatra,

és mielőtt végleg kilépett volna ebből a leírhatatlanul egyszerű, önmagába forduló világából, a véletlen épp arra vetette, ahol akkoriban horgásztam, aminek örültem is, meg nem is, hiszen évek óta nem láttam,

és legalább együtt szurkolhattuk ki életem addigi legszebb kapását, az apró úszó, amit magam faragtam otthon parafából, finoman, mintha a vendég elbizonytalanodott volna jövetelét illetően, megbillent, tétován balra mozdult, majd villámgyorsan elmerült, és amikor bevágtam, a könnyű teleszkópos bot kétért hajlott a kezemben,

és megrökönyödésemre egy izmos teknősbékát kaptam ki a vízből, amitől Lajoska, bár izgalmát palástolni igyekezett, látványosan indulatba jött, s miután kevésnek bizonyultam kiszedni a horgot a megrémült állat torkából, felajánlotta segítségét,

és átnyújtottam a zsákmányt, és Lajoska tapasztaltan fölkapott egy husángot, és hirtelen akkorát csapott a damilon függő magatehetetlen teknősré, hogy az azonnal leszakadt, horgostul, damilostul, és Lajoska nem hagyta abba a mészárosmunkát, fölkapta és diadalmas csatakiáltással átrúgta a túlsó partra, nem láttam, hogy a trottysárga gumicsizmában leszorította-e a lábfejét, de sokan megirigyelhették volna a mozdulatot, akik a lakótelepen akkoriban focizgattunk,

és a landolás nyomán hangosan zörgött a sás, szájtátva álltam, kezemben a megcsonkult felszereléssel, Lajoska zihált, az arcán valamiféle ocsmány kielégülés tükröződött, végül rám villantotta a fogsorát,

jó fogást, komám, ezek voltak az utolsó szavak, amiket tőle hallottam, azzal biciklire pattant, és vadul tekerni kezdett a gólyafészkes híd felé,

amerre a mai napig járok,

erre visz az utam, mindig erre,

és ha munkába megyek, erre indulok el reggel,

és amikor munkám végeztével erre térek haza, üres kerti székeket látok a magukra hagyott horgászbotok mellett, és a túlsó parton gyerekek tapossák a pedált,

és az én utam nem fejeződik be a gólyafészkes hídnál, nem hajtok föl a nehézkes macskakövekre, az ellenkező irányba, a zeneiskolához vezető járdára,

tekerek tovább, a temető felé, s egy göröngyös szakasz után hamarosan a lakótelepi házak között találok magam, s bár bal felől még látszik a kiscsatorna, ahogy elfordul a városszéli szőlőskertek és főlíásátrak irányába, innen már egyértelmű: egyenes és nagyon is, túlságosan is *biztos* az út, hazafelé.

Lóránt János Demeter: *Kleine Fische* (2009; olaj, fa; 76x45 cm)

KOVÁCS BÁLINT ◀

Shakespeare az egész világ

Az V. Shakespeare Fesztivál Gyulán

Ötödik éve része a Gyulai Várszínház profiljának a július eleji, voltaképpen ösztönművészeti fesztivál: persze a színház ilyenkor az alfa és az ómega, de a Shakespeare Fesztiválon a prózai és a fizikai színházon kívül találni koncerteket, filmvetítéseket és évi egy tárlatnyi képzőművészetet is, sőt, a gourmand-ok még a gasztronómiát is nyugodt szívvel ide sorolhatják. 2009-ben a programok színvonala fíkarcsnyival sem maradt el az eddigi évek fesztiváljaitól – noha a lécs magasan van.

A Gyulai Várszínházat több évtizeden át irányító Sík Ferenc már nem élhette meg a Shakespeare Fesztivál létrejöttét, pedig alighanem lelkesen támogatna volna: hosszú pályafutása alatt csaknem tucatnyit megrendezett a mester drámái közül. Művét Gedeon József vitte tovább; aprócska, de remek stábjának élén ő grümdolja a fesztivál oroszlánrészét (mellesleg a POSZT-énál hatszor kevesebb NKA-támogatással, mégis nyomott jegyárakkal).

Idén a tavaly Gyulán megforduló Eimuntas Nekrošiusszal és társulatával, a Meno Fortassal, a japán Ryutopia Nó-Színházzal vagy épp a londoni Globe-bal hasonlította össze az ember óhatatlanul a fesztivál felhozatalát – megelégedéssel. Olyan társulatok és művészek fogadták el Gedeon meghívását, mint a modern színház egyik legnagyobb hatású alakja, Peter Brook – noha ő maga szép kora miatt személyesen nem utazott az országba, két ikonikus színésze, Bruce Myers és Natasha Parry itt volt –, a világ egyik legjobb szopránjának választott Emma Kirkby a London Baroque együttesel kísérve, vagy a Nekrošiusszal sokszor egy lapon emlegetett Oskaras Korsunovas társulata Litvániából. Láthattuk a legjobb lengyel Shakespeare-előadásnak választott *Maķrancos hölgyet* és egy Jerevánból érkezett *Macbethet*, nem beszélve az olyan magyar előadásokról, mint Zsótér Sándor *W. S.: Lír-e és A velencei kalmárja*, Dolmány Attila sokadik Shakespeare-szerepe (ezúttal a II. Richard), vagy a minden évben direkt a fesztiválra készített produkció – azaz idén Vidnyánszky Attila *Ahogy tetszikje*. Ezek a sokszor az újdonság erejével ható színházi nyelvek, a magyar hagyományoktól néha erősen eltérő rende-

zői vagy színjátszói világképek még akkor is vonzóvá teszik a fesztivált, ha az egyes előadások színvonala (természetesen) erősen eltérő.

Ahogy vonzóvá teszi maga a gyönyörű város is, és a csak ilyenkor, két hétig hatályban lévő éttermi Shakespeare-menük is – idén a Patriótában és a Corvinban. Shakespeare-korabeli ételeket kínálnak, a Patriótában az étlapon odavágó idézetekkel („...a malac foszlik a nyáron, harangjára tizenkettőt ütött az óra, s arcomra egyet az úrnőm...” – olvasható a mennyei „Mézes-borsos malacpecsenye szőlővel, sült almával” alatt, de – sajnos egyedül itt – kapható „Tejfölös szarvasragu leves gesztenyével” is). Apró öröm, de jó hangulatot ad, ha még az étlap is Shakespeare-ről szól néha.

A kéthetes fesztivál a színházi szakma kiemelt érdeklődése mellett zajlik – indult már Pestről, a Színművészeti Egyetem elől (kis)busz is egy-egy kiemelt előadásra –, ám valamilyen, az előadások minőségétől alighanem függetlenül okból, a „civil” közönség egyre fogyatkozik: szomorú és érthetetlen látvány egy díjnyertes, külhoni előadás félig üresen tátongó nézőtere. A stáb kicsinysége talán magyarázattal szolgálhat az alacsony nézőszámra: egy-két profi marketinges és még néhány segédszervező talán segíthetne a helyzeten – ám plusz források nélkül ez persze lehetetlen.

Próbakő

Magát a fesztiválmegnyitót leszámítva – A Harcsa Veronika Quartet fellépését a Centrál Színház-beli Velencei kalmár megzenésítése indokolja – a 2009-es fesztivál *in medias res* kezdődik: rögtön Brookkal. Különleges alkalom ez: nemcsak, hogy új a bemutató (idén áprilisban volt a premier Párizsban), de kétszeres búcsú is: a 84 éves Brook megannyi Shakespeare-rendezése közül ez lesz, ez volt az utolsó, s ezzel az előadással búcsúzik színházától, a Théâtre des Bouffes du Nordtól is.

Brook sem véletlenül a szonettekét választotta az előadás tárgyául: egy színházi ember önreflexióira talán a legalkalmasabb szövegek egyike ez a százötvennégy költemény, melyekben a szerző minden más művénel nagyobb bepillantást enged saját életébe.

Jelenet az Ahogy tetszikből – Fotó: Kiss Zoltán

Brook pedig azt a huszonkilenc szonettet választotta ki, amelyek talán nem is elsősorban a szerelemről, de az idő múlásáról szólnak. A két – szintén meglehetősen idős – színészóriás (és a zenész Franck Krawczyk) a csaknem díszlettelen színpadon (Brook egyetemi tananyag „üres terében”), mégis fontos díszletek között játszik, azaz szaval, avagy beszél: a párizsi kísérleti színházának alapvető kellékén, a perzsa szőnyegen.

Talán csak egyeztetés kérdése, egyfajta praktikus kényszer volt, hogy a *Love is my sin* (*Szerelem a bűnöm*) nyitotta meg az V. Shakespeare Fesztivált, mégis mint ha ez emelné kissé az országszéli színházi ünnepsorozat rangját: Shakespeare egyik legfontosabb modern kori rendezőjének (már csak körülményei miatt is) különleges előadását alighanem a világ összes színháza szívesen befogadná egy-két estére – mégis éppen itt, Magyarországon indít színházi fesztivált.

Brook két estén át játszott előadása után megnyílt az előadások vagy akár a napközbeni nyugodt séták későbbi állandó kísérője, a stílusosan *Színház az egész világ* névre keresztelt előadásfotó-kiállítás a Kamara-teremben és a szomszédos előcsarnokban, ahol mindenkinek meg kellett fordulni egyszer-kétszer: akár átvenni az esti jegyeket, akár csak várakozni a kistermi előadások kezdetére. A kiállítás mély merítéssel válogatott az elérhető, valódi vagy „manipulált” Shakespeare-előadásfotókból (hiszen amíg nem lehetett az első sorokból, rövid exponálással és kis helyigénnyel fotózni, a jelmezes színészportrék műteremben készültek), ennek köszönhetően csak részben igaz rá, hogy százszor látott – és voltaképpen épp ezért mégis megkerülhetetlen – képeket mutat be. Természetesen itt van Latinovits Zoltán és Ruttkai Éva Rómeó és Júliája – Keleti Éva egyik leghíresebb képe a sok remekműből –, ahogy Gábor Miklós legendás Hamletje is és Major Tamás királydráma-főszerepei is; de itt vannak

a falakon az újabb kori előadások is, a nemhogy most is aktív, de még most is fiatal színészekkel.

A mély merítés talán nem is elég kifejező – a kiállítás a korlátozott tér ellenére is megpróbál teljesen átfogó képet adni a színházi portréfotózásról, a legelső képektől (a tizenkilencedik század második felében készült fotók többségén Jászai Mari szerepel) a magyar színház újabb kori kultikus előadásaiig (természetesen Kaposvár és az onnan indult nagy színészek is feltűnnek) egészen a tegnapok színházáig, több ugyanitt, a gyulai Shakespeare Fesztiválokön készült felvétellel.

De hogy „színház az egész világ”, azt nemcsak a fotókiállításból tudhatjuk meg – és persze nem is csak a tizennégy napos gyulai pezsgésből –, hanem konkrétan ki is mondatik: a Gyulai Várszínház és a beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház ez alkalomra létrehozott *Ahogy tetszik*jében. A rendező Vidnyánszky Attila nemcsak a fesztiválra darabokat válogató grémium tagja, de állandó résztvevője a Gyulai Várszínház nyári programjának – igaz ami igaz, azt nem lehet mondani, hogy túlon túl gyakran rendezne éppen Shakespeare-t, így legtöbbször a Várszínház fesztiválon kívüli programjában kap helyet.

Kevés előadás helyszínén volt idén megjelölve a rendkívül hangulatos várbelső, a még egyedibb Tőszínpadra pedig egyetlen egy bemutató sem került – talán az enyhén szólva is szeszélyes időjárás miatt (majd’ minden este esett), talán azért, mert az Erkel Művelődési Központban többen elfér(én)ek, talán a vendégszínházak színpadigényei miatt. Az *Ahogy tetszik* azonban kivétel volt, Alexandr Belozub díszlete és a rendezés is a Várszínház teréhez alkalmazkodott – a nézők pechére. A premier-előadást ugyanis végül elmosta a vihar – igaz, csak az utolsó percekét –, volt, aki a színészek közé menekült az égszakadás elől. De a baj most sem járt egyedül: a szélvész már csak egy

jócskán megfogyatkozott nézőközönséget tépázhatott meg. Mivel az előadásban nem volt szünet – noha hossza két és fél órára rúgott –, a gyerekekkel érkezők és a kevésbé türelmesek eddigre már tucatjával döntöttek úgy, hogy otthagyják a várat; persze hogyan máshogy, mint a széksorok között, a nézők előtt kúszva.

Ilyen körülmények között pedig nem igazán ildomos pálcát törni egy bemutató felett – igaz lehet, hogy a körülmények is részei minden műalkotás befogadásának, ám ennek is megvan a maga határa. Abban azonban a kritikai visszhang ítélete egyhangúnak tűnik, hogy Vidnyánszky előadása még korántsem volt késznek nevezhető, s a július elejére hirdetett „bemutató” elé odakíváncskozna még a „munka-” előtag. Egy erős dramaturgi kéz, szelektálás a megannyi ötlet között, kimunkáltabb szerepmegformálások és így tovább – sorolják a jövőbeni teendőket szokatlan egyetértésben az előadásról véleményt alkotók.

Az Ahogy tetszik nehéz és szövevényes szövege Gyulán még nehezebbé és még szövevényesebbé válik. Hemzsegnék a különféle művészeti ágakra vagy akár popkultúrára vonatkozó utalások – van Hamlet-idézet, de feltűnik még Micimackó is –, ráadásul az éppen nem játszókat folyamatosan kommentálják a hallottakat (inkább ők kommentálják, mint az elégedetlen néző a távozás előtti pillanatban, gondolhatja a békés közönség), Próbakő bohóc pedig többször aktív cselekvéssel illusztrálja az egyes monológokban elhangzottakat. Több férfiszerepet nő játszik, erre hol jobban, hol kevésbé vagy egyáltalán nem reflektálva a játékkal: ez sem könnyíti a nézők dolgát – viszont, akárcsak a többi rendezői vagy netán színészi ötlet, sőt még a fő

díszletelem, az egyfelől kastélyt, másfelől erdőt ábrázoló, forgatható fal is, tágas asszociációs teret nyit meg.

S ha azt mondtuk, hogy szokatlanul nagy az egyetértés abban, hogy van még mit csiszolni az előadáson, nem volna fair elhallgatni az egyetértést abban sem, hogy ez az Ahogy tetszik munkabemutatónak kifejezetten ígéretes.

Hárpia

Az Ahogy tetszik után kisebb szünet következik a nagyszínpadot kíváncsi színházi előadásokban. Előbb a BBC Music Magazine által nemcsak a ma élők közül, hanem minden idők egyik legjobb szopránjának választott, a Brit Birodalom Rendjének lovagi címével is kitüntetett *Emma Kirkby* énekelt a régi zene értő híveinek – többek között Shakespeare-szövegekre írt dalokat, és megannyi mást is. Kísérete az ismerői számára már megszokott *London Baroque* együttes volt – érdekes találkozása ez egy nagyrészt alighanem a színházi előadások miatt érkezett közönségnek és egy világklasszis énekesnek: ilyenkor válik el, a zenében lévő erő minden képzettség vagy előzetes tudás nélkül is elkápráztatja-e a nagyon is laikus nézőt. Valamelyest hasonló a kérdés a budakeszi Kompánia Színházi Társulat *Othello-kommentárok* című mozgásszínházi előadásával kapcsolatban is. Utóbbi esetben azonban a válasz negatív: ha nem ismerjük, *tudjuk* a táncszínház saját eszköztárát és szimbolikáját, úgy az előadás nem tűnik eléggé kiforrottnak, elég mélyenszántónak, s még túl erős hatásokat is felfedezhetünk benne más táncszínházi társulatoktól.

Jelenet a Macbethből – Fotó: Kiss Zoltán

Másnapra igazi színházi unikum kerül terítékre: Örményországból – Jerevánból – érkezett Magyarországra egy előadás, Armen Khandikyan *Macbethje* – olyan színházi világ ez, melyet csak igen kevesek ismerhettek meg korábban. Egy éve ugyanitt Nekrosius Macbethjét láttuk – s ahogy megpillantjuk a színpadot, a *déja vu* érzése kerít hatalmába. A díszlet most sem egységes egész, inkább sok, egyesével hangsúlyos szimbólum egymás mellett; sok a faelem, a természet adta anyag, feltűnő a víz, s míg Nekrosiusnál téglákkal, itt kisebbfajta sziklákkal kell megküzdenie Macbethnek. Aztán hamar a két előadás közti különbség lesz szembeötlő: ami egy éve az egyén állapotának egyfajta szimbolikus és hatásos kivetítése volt különös, sokszor ismétlődő cselekvéssorok által, az Khandikyan rendezésében a szó rossz értelmében teatralitásnak látszik. Érezhető, hogy a táncból is (nem elég bátran) merítő koreográfia hasonló hangulatot hivatott kelteni, ám vagy az örmény színészek eszköztára szegényesebb – erre utalna a megmosolyogtatás határáig eltúlzott arcjáték –, vagy a rendező próbálja sikertelenül megjeleníteni talán eleve túl kevésé körvonalazódott világképét – erre utalna a céltalanságában kényszeresnek tűnő ismétlődés, ahogy egyes hangeffektekre kimerevednek a színészek (újra csak) kevésbé életszerű mozdulatai, s erre utalnának a közhelyességen túllépni nem tudó jelképek is (mint a folytonos arc- és kézmosás). A szimbólumok mögött pedig nemigen találni semmit – mintha a szó szerint unásig ismételt képek mindig ugyanazt a sötétben maradt foltot járnák körül: amit a rendező gondolt a Macbethről, ahogyan ő értelmezné a darabot, ha túl tudna lépni a formán, avagy a formát valami jelentősebb idea szolgálatába tudná állítani.

A királyi pár Khandikyan-féle értelmezésére viszont érdemes odafigyelni. A rendező ugyanis az átlagosnál jobban kidolgozza a Lady szexualitását és ilyen hatását férjére, s még a Lady örülete előtt megjelenik egy szokatlan motívum: Macbeth, mintegy viszszaulva felesége kóvettálására – „erővel és bátorsággal érdemelhetsz ki”, sugallja a nő folyvást –, behajtáná jussát, s megpróbálja megerőszkolni az addigra már visszaretent nőt. Ez a Macbeth tehát következetes: amire korábban felesége unszolására egyszer rászánta magát, azt később egy percig sem bánja. Így vagy úgy, de elérte, amit akart, s az idáig vezető úton nem omlik össze, mint felesége; nemhogy vállalja, de kihasználja tetteinek minden következményét. Egy ilyen rendezői ígéret után azonban különösen fájdalmas, mikor a színész a végső ütközetre mindössze egy kis rezignáltsággal és unalommal az arcán próbálja érzékeltetni benső állapotát – nem túl kifinomult módja a lélekrajznak. Mintha meg sem történt volna a valamelyest meglepő jellemfejlődés vagy legalábbis -változás: a csatában odavesző Macbeth újra ugyanolyan, mint bármely másik rendezőnél.

A jereváni előadás ellentéte az Egerben már régebb óta játszott Zsótér Sándor-féle *A velencei kalmár*: a rendező itt nagyon is gondol valamit a darab-

ról, s nagyon is képes megmutatni azt. Előadása egy rettentően pörgő tempójú – mindössze 80 percesre húzott –, mélyen átgondolt, sok újdonságot hozó és rendkívül *közeli* előadás. Közeli, mert az egész egy szűk panelszobában játszódik, ócskapiaci kellékekkel, földre vetett matraccal, egy fölény és a színészek fölé tornyosuló panelrengetegtől körülfogva; ez Velence és ez Belmont is, a tárgyalóterem és a nászagy, Portia palotája és még az utca is: egyszóval ennyi adatott gazdagnak, szegénynek, menekültnek vagy otthon élőknek. S ez a helyzet is közeli: alighanem mindenki számára.

Zsótér előadása elegánsan megkerüli a „zsidókérdést”, a különbséget a négyszáz évvel ezelőtti és a most kimondott antiszemita szavak súlya és csengése közt – ez A velencei kalmár távol áll a publicisztikai színháztól, nevetséges is lenne egy ilyen zárt környezetben. Ekkora helyen, az egy négyzetméterre jutó színészek ilyen nagy számával csak az egymás közti és az egyes embereken belüli viszonyokról, érzésekről lehet vagy érdemes beszélni. A szívről, ami ebben az előadásban még az „átlagos” A velencei kalmárokhöz képest is nagyon erős szimbólumként van jelen: túl a kívágni vágyott húsdarab folytonos emlegetésén, van itt még körbe-körbe adogatott pasztik szív, van asztalikep-Jézus foszforszkáló szívvel, és van egy hatalmas méretben kivetített szívűtét-felvétel. És van a szokásos szerelmeken túl még egy – már többször látott – Antonio-Bassanio-szerlem is, és van egy – kifejezetten újszerű – Antonio-Shylock-szerlem(-szerűség) is.

E viszonyok közt folyamatos a behatolás a másik életébe: mindenki osztozik az egy szobán, három férfi az egy ágyon, az épp nem játszóközül sokan a panelház tetejéről kukkolnak, sőt Bassanio fényképeket készít a falon felfelé mászó nők szoknyája alatti látványról – s ez a sok hol agresszív, hol kíváncsi interakció a vágyott szívűkivágás aktusában eszkalálódik. Fontos jelenetek ezek: az átizzadt, (most már csak) majdnem meztelen Antonio előbb Shylock karjai közt remeg, majd Bassanioé közt teszi ugyanezt, azonos pózban. Az elvek, érzések itt folyvást találkoznak megvalósulásuk esélyével (a gyűlölet a gyűlölt ember megölésének lehetőségével, a szeretet a másik testének fizikai valójával) – vajon így mit kezd velük az ember?

A színészek játéka kivétel nélkül remek – Ötvös Andrásé, Bányai Miklósé, Járó Zsuzsáé, Bozó Andreaé, Mészáros Mátéé kiváltképp. Ilyen az, amikor egy jó társulat, egy jó rendező és egy jó dramaturg találkozása mindhárom félből a legjobbat hozza ki.

A velencei kalmárhoz hasonlóan kényes anyag *A makrancos hölgy* is: míg előbbiben az antiszemitizmus kérdéséről félnek egyes rendezők, addig utóbbiban a hímsovinizmus árnyától. Érdekes, hogy Gyulán mégis két egymást követő napon látható mindkét darab – utóbbi a gdanski Wybrzeze Színház díjnyertes előadásában, Szymon Kaczmarek rendezésében.

Míg az antiszemitizmus kérdése a Soá után jóval kényesebb annál, hogy egy „egyszerű” színházi

A makrancos hölgy – Fotó: Kiss Zoltán

trükkal – nevezetesen az időzjelbe tétellel – teljesen új jelentéssel lehessen feltölteni, addig a feminizmus tematikájának ilyenfajta kiforgatása máris remek kiindulás lehet egy előadáshoz. Mint a lengyelek esetében: az ő olvasatukban a Makrancos hölgy kifordult négy sarkából. Nyoma sincs – eleinte – a hárpia megszelídítésének, hiszen Petruchio (Piotr Domalewski) itt introvertált, szégyenlős, gátlásos figura, aki még szövegét is papírról olvassa, s aki ijedtében meghátrál Katalintól. Kata (Dorota Androsz) pedig Csehov Másája, épp csak nem kérdezi meg tőle senki, hogy miért jár mindig feketében (pedig mindig abban jár): nem hárpia ő, csak egy kislány, akinek haragját csupán az afelett érzett fájdalom táplálja, hogy hűgát többre tartják nála. Teljességgel felfordul hát az alapszituáció: megzaboláznia ezt a lánykát senkinek nem lehet kihívás – de még ez a kicsinyiség is megszéppenti pipogya és abszolút kedvetlen kéréjét.

A lengyelek játéka végtelenül szórakoztató: ezernyi apróság és ezernyi jó ötlet színesíti, s mindvégig rendkívül szellemes gegek állnak a szövegből kihúzott soktucatnyi oldal helyére. (Lucentio latin nyelvleckéje – melyben testrészei latin elnevezését „tanítja” Biankának, s melyben Elvist énekel, hogy beugorjon a „pelvis”, valamint süteménnyel teniszezik, természetesen a „penis”-re rávezetendő – maradandó emlék.) Hiába azonban a sok nevetés és a rengeteg (csaknem) kabaréjelenet, az előadás végére úgy tűnik, mintha a rendező – talán idő híján – abbahagyta volna a saját maga teremtette, kívül harsány, s mint ilyenkor szinte mindig, belül tétova, kétségekkel és bizonytalan érzésekkel teli világ építgetését. Miután Kata és Petruchio felismerték, hogy hiába tűnik az kevésbé izgalmasnak, csak saját életüket élhetik (azaz abbahagyták Lucentio és Bianka gesztusainak utánzását, s levetették az ő, idegen ruhákat), Kata mégis elmondja az előadás eddigi szövegéből abszolút kilógó monológot arról, miért is tartozik a nő feltétlen engedelmességgel és alázattal az „urának”, hogyan is kell kiszolgálnia őt, s minduntalan kedvére tennie. Iróniának, kikacsintásnak, idézőjeleknek ezút-

tal nyoma sincs. Hogy mit is jelent, mit keres mégis ebben a gdanski előadásban ez a monológ, rejtély marad, melyet Kaczmarek olyannyira nem siet feloldani, hogy kérdéses, vajon ő tudja-e egyáltalán a megoldást.

Dajka

A fesztivált mintegy keretbe foglaló, Brookhoz mérhetően nagy előadáson, Korsunovas *Rómeó és Júliáján* kívül két, csak szűk réteg által ismert magyar, és két félig-meddig amatőr, workshop-szerű előadás látható még Gyulán. Almási-Tóth András *II. Richárdja* Spiró György fordításában „karriertörténet két részben”: a rendező és a főszereplő, Dolmány Attila kiváló együttműködésének második (voltaképpen) shakespeare-i állomása ez. Dolmány ezelőtt az *Árpád-házban*, Spiró György magyar történelembe ültetett királydráma-parafázisában játszott ugyan névleg magyar, habitusban mégis felismerhetően (akárhányadik) richárdi főszerepet. Sok a hasonlóság a két előadás közt: a monokróm színek, a mikrofonok, a média jelenléte és persze a tényleg-Richárd hasonlósága a majdnem-Richárdokkal... Búcsúelőadása volt a gyulai ennek a keveset játszott (szűk egy évadot megélt) előadásnak – hogy kicsi a világ (hát még a szakma), azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Almási-Tóth András októberben az itt Velencei kalmárt játszó egrieket fogja rendezni.

Zsótér Sándor második Gyulára hívott rendezése (*W. S.: Lír*) pedig az Ahogy tetszikkel fonódik össze kissé, vagy a korábban meghívott Tim Carroll-féle Hamlettel: a színművészeti hallgatók (a Marton – Hegedűs D.-osztály) kivonulnak a természetbe, s ott játszanak – amíg ez az Ahogy tetszikre elméletben, úgy a Hamletre a gyakorlatban rímel. A két sírt hol ki, hol beásó hallgatók felhasználhatnak mindent a játékra (egy korábbi, esős előadás során még a gilisztákat is „bevonták”) – kivéve a színházi kellékeket, a fényt, a színpadot, jó akusztikát, jelmezeket vagy hasonlókat. Kár, hogy az előadásra – lévén az utolsó napon – már

DARVAY NAGY ADRIENNE ◀

Claudiusok kora

Hamlet a harmadik évezred első évtizedében, Közép-Kelet-Európában

A drámairodalom első „modern emberének”, a Shakespeare-i életmű talán legösszetettebb jellemének színpadi története jószerivel összefonódott a Közép-Kelet-Európában élő nemzetek történelmével. A *Hamlet*ben játszani örömteli érzés, de hol van ez attól, mint a *Hamletet játszani*! Az igazi sztárszerepet, amely mögött az összes többi egyszerűen eltölpül. Beleértve a Királyt is, aki ráadásul több évtized, sőt század színpadi kánonjában pusztán az abszolút rossz, amolyan „fordított Káin-parafázis” maradt. Vérnősző trónbitorló, zsarnok, részeseg gyilkos. Miközben persze senki nem tudhatja, hogy a bátyjáról, a már kísértétként bolyongó öreg Hamlet királyról ugyanezt életében nem lehetett volna-e szintúgy elmondani. Arról a Szellemről, akinek kétes parancsára a család többi tagjához jöttányit sem hasonló egyetemista királyfi a szemünk láttára fordul ki önmagából, és válik sorozatgyilkossá.

Claudius esetében úgy tűnik, még most is kísért Schröder német átirata, amelyen keresztül a kelet-európai színházak annak idején először találkozhattak Hamlettel a saját anyanyelvükön. Ámbár már hosszú ideje eredetiből fordítják a darabot, Shakespeare pedig biztosan nem csupán egy monodrámára akarta leszűkíteni legterjedelmesebb színművét. Ahogy az sem lehet véletlen, hogy a címszereplőn kívül a szerző egyedül a Királyt játszó színésznek írt a tragédiában belső monológot. Claudius imája ráadásul a mű dramaturgiai csúcspontja – közvetlenül a dráma mértani középpontjában lévő „színház a színházban” után.

Nem csupán a „Ham-let” – kb. ’ripacskodj!’ – beszélő név. A latin „claudicare”, azaz ’sántítani’ igéből származó Claudius is az. Elsősorban azonban nem testi, hanem jellembeli fogyatékra utal, ami amorális világunkban borzasztóan aktuális.

Talán szimbolikusan is tekinthető, hogy a kilencvenes évek magyar Claudiusait a nyolcvanas esztendőkk Hamletjei játszották a ma már európai uniós tag Magyarországon. S ez a példa ismétlődik meg a 21. században, Romániában is Bocsárdi László az év

elején bemutatott bukaresti rendezésének „királyával”. Sorin Leoveanu ugyanis nyolc évvel korábban Vlad Mugur legutolsó munkájának címszerepét játszotta.

Bocsárdi Claudiusa abszolút ellentéte az általa meggyilkolt értelmiségi báty ifjabb tükörképének, a koravén filozófus Hamletnek. Inkább egy mai keresztapára emlékeztet. Külsőleg is: fiatal, kopasz, izmos, íjas, tetovált. Gátlástalan. A gyilkosságot megengedett eszköznek tekinti, hogy elérje, amit helyesnek ítélt. Elődjét gyengének tartotta, tehát eltette láb alól. Fiatal sógornőjét meg akarta kapni, ezért – özvegyasszonyként – elvette feleségül. Szexuálisan túlfűtött férj. Ám olyan főnök, aki egy tárgyaláshoz felöltözik. S már nem csókoltat kezét, inkább kezét szorít. Amorális ösztönember, így soha nem értheti meg a moralista értelmiségit. De megpróbálja – minden módon. Szép szóval, majd eszközemberek útján. Addig nincs is semmi baja, amíg a színházban ő maga nem szembe-sül a saját tükörképével. S mert vallásos, a megvilágosodás és a gyónás iszonyú szenvedést okoz neki. Valódi lelki és fizikai kínok között kárhozik el – ettől kezdve azonban nem zsigerből, de hideg fejjel likvidál...

Nagyon más ez a felfogás, mint a Kolozsvári Nemzeti Színházé 2001-ben. Egy hónappal a halála előtt Vlad Mugur merész, már-már extravagáns, sőt morbid szemléletű előadása hangsúlyozottan az ezredforduló moráljából kiforgatott, őrült világáról szólt. Építkezésen játszódott, de azt nem lehetett tudni, hogy rekonstrukció vagy renoválás, esetleg egy teljesen új építmény készül-e itt...

A kolozsvári előadás Claudiusa – Bogdán Zsolt első román nyelvű szerepe – nárcizmusra hajló, önelégült, alamuszi szépfiú, akihez szintén jól illik ugyan-csak fiatal, felszínes, mai „szőke nő” hitvese. Mugur előadásának is *Az égerfogó*-jelenet a kulcsa. Ám inkább a királynőt hozza ki a sodrából, Claudius a társadalmi elvárásoknak megfelelően fegyelmezett, egyetlen kézmozdulattal nyugtatja le szerelmét. (Ujján azonban fenyegetően villog a gyűrű, amelyik a mérget tartalmazza...) Ám mihelyt egyedül marad, leveti látszólag

szinte senki nem marad a korábbi napok nézői közül; higgyük azt, hogy a legtöbben látták már Budapesten.

A fesztivál fél-ideje alatt a londoni *Metropolitan University* tartott workshopot – rengeteg tolongó jelentkező híján – a kolozsvári egyetem színházelmélet-szakos hallgatóinak, s emellett még egy performanszukat is megmutatták a gyulai közönségnek. A performansz szó használata pedig nem véletlen: mind a workshop eredményeinek bemutatója, mind a *More than a women...* című produkció happening inkább, mintsem előadás. Előbbi valóban csak egy jó hangulatú workshopból ad ízelítőt, ráadásul felerészt színészi képzettség nélküli szereplőkkel, utóbbi pedig egyfajta „zenés-táncos mulatság” mindenféle, nőkről szóló Shakespeare-szövegek alapján. Nem társai, csak kiegészítői ezek a fesztivál „hivatalos programjának”.

A 2009-es fesztiválon a legnagyobb pezsgés a záróelőadáson tapasztalható (bár érthetetlen módon ezúttal sokkal kisebb, mint a tavalyi Meno Fortason). Oskaras Korsunovas színháza, a litván Vilnius City Theater *Rómeó és Júliája* pedig esszenciája, ars poetica egy Shakespeare fesztiválnak (s ilyenformán megint csak szerencsés az időpontja, az utolsó nap): megmutatja, hogyan lehet zseniálisan Shakespeare-klasszikust játszani és rendezni anélkül, hogy teljességgel átértelmezné, modernizálná a darabot, vagy valami revelatív erejű újdonságot mondana el róla. A receptnek három összetevője van.

Az első Korsunovas tökéletes alapötlete: két konkurens pizzériába helyezi a cselekményt (furcsa, hogy ez eddig senkinek nem jutott eszébe az Olaszország – pizza asszociáció egyértelműségének ellenére sem), egy majdnem teljesen szimmetrikus és a megfeyhető szimbólumokat szó szerint százával halmozó díszletben. Az így rendelkezésre álló materiák felhasználhatósága végtelen.

Jelenet a Rómeó és Júliából – Fotó: Kiss Zoltán

len, s ezt a rendező maximálisan ki is használja: a konyhai fém vagy fa eszközök különféle fegyverek, egyúttal a férfiasság szimbólumai; a folyton gyúrható, nyújtható, formálható tézsza remek metaforája a két család közti gyűlöletnek, amely voltaképpen csak elvont fogalom, tárgyasulása pedig éppoly sokféle lehet, mint a tézsza. A liszt pedig mindenre alkalmas, hol ápol, hol eltakar: kezet mosni éppúgy lehet benne, mint ölni vele – természetes, hogy halotti maszkként minden előadásbeli halál kötelező attribútumává lesz. S ne feledjük, hogy még a pizzériák alapanyagát, a tésztát is ebből gyúróják.

A második összetevő a szokatlanul gondos, rendkívül ötletes és nagyon következetes szerepértelmezés. Korsunovasnál nincs olyan szereplő, akinek ne lenne kidolgozva az első millimétertől az utolsóig minden jellemvonása, legyen akár főszereplő, akár másodhegedű. Rómeó vékonydongájú kamasz, aki szeret szerelmest játszani, és borzasztóan megijed, amikor komolyra fordulnak a dolgok; Júlia végre felnőtt vágyó lány, aki nemcsak Rómeóra, de Parisra is kíváncsi; Benvolio semmivel sem különb barátainál, s szerelmes Mercutioba (Korsunovasnál öngyilkos is lesz rövest az ő halála után); a Dajka az abszurditásig önérzetes asszony, aki szinte végig jelen van a színpadon, s akinek szerepe itt főszereplőkhöz mérhető. A Herceg itt nemcsak vak – a probléma valódi okára, esetleges megoldására –, de ő a méregkeverő is egyben – és még sorolhatnánk az egyedi vagy konvencionálisabb karaktereket.

A harmadik összetevő pedig a közelítés a realitáshoz. Hiszen magyarázat nélkül nemigen érthető, hogy a tipikus kamasz gyerekek – Rómeó és Júlia – szerelem-játszadozása hogy torkolthat mégis egy felnőtt számára is nehezen megérthető tettbe, az öngyilkosságba. Ezúttal mind Júlia (Rasa Samuolyte), mind Rómeó (Gytis Ivanauskas) fel tud nőni a szemünk előtt – úgy, hogy egyrészt tisztába jöjjenek tetteik, érzéseik és szituációjuk komolyságával, s el is fogadják azt; s egyúttal úgy, hogy még megmaradjon bennük a kamaszkor „minden vagy semmi”-érzése is, az első igazi szerelem pótolhatatlan különlegességének kamaszos hite vagy tudata.

Korsunovas szinte felülmúlhatatlanul szép, azonos eszközökkel létrehozott képekkel állít kontrasztot az eddigiek víg komédiázása és a tragikus végkifejlet. A dagasztóláda, amelyben a két szerelmes először egymásra talált, közös sírjuk lesz, a halált hozó liszt pedig idővel megjelenik minden családtag arcán, eltagadva ezzel a tragédia hasznát: ebben az előadásban nincs békülés a két család közt, nincs értelme a két gyerek halálának.

Ezúttal nincs feloldozás.

szenvtelen álarcát, igazi latinos szenvedély keríti hatalmába, és gyötrelmesen fohászkodik. Claudius fölött pedig a gyilkosságra készülő szomorú bohóc Hamlet jelenik meg, s Leoveanu a latinul imádkozó Bogdánal párhuzamosan mondja a monológját románul. Az egyszerre elhangzó szövegtekst összeolvadtak és a duett crescendóban csúcsosodott ki, miközben a két ellenség, a mostohaapa és a fiú fenyegető árnyéka rávetült a közben leengedett falra. Borzasztóan szép imaginárius szimfónia!

Claudius imáját plasztikusan képezte le a zalaegerszegi *Hamlet* is, amelyet a 2008/2009-es évadban mutattak be. Bagó Bertalan rendezése Hamlet kamasz lelkületét állította középpontba. Vele szemben a magas, jó megjelenésű Király lezser aranyifjú, akinek divatos öltözködése is könnyedségét hangsúlyozza. Gyónása előtt viszont egy színes, nagyon hosszú, uszályszerű palástot húz maga után. Amíg fél-füllel, idegesen Poloniust hallgatja, körbe járkál, végül az összehúzott textíliával szűk középpontot jelöl ki magának, melybe szoborszerűen, mint egy kígyó csavarodik bele. Így kezd el az imát, de annak sikertelensége következtében „levedlik”, és egyetlen ágyékkötőben igyekszik visszatálatni Istenhez, majd teljes testével hason a földhöz tapad. Dánul imádkozik, míg felette a gyilkolásra kész Hamlet mondja magyar szövegét, ezek egybecsengése pedig egyfajta zenei disszonanciát eredményez. A kígyó a Sötétség fejedelmét jelképezi az egyiptomiaknál. S nem véletlen, hogy innentől a jéghideg, fáraószerű Király dekorativitása már nélkülöz minden humánus jelet.

A híres angol színész, Michael Pennington, aki eddigi pályafutása során a dán királyfi tragédiájának minden fontos férfiszerepét eljátszotta, remek Hamlet-kézikönyvében azt írja, hogy miután Claudius az igazi dramaturgiai konfliktus és az ellenfelek egyensúlya érdekében Hamlettel egyenrangú partnert igényel, csak olyan színészre illik bízni, aki már kapott nagy Shakespeare-főszerepet a társulatban. Érdekes módon, a közép-kelet-európai Claudiusok zöme III. Richárdot is játssza. Így a zalaegerszegi Szegezdi Róbert és a kolozsvári Bogdán Zsolt csakúgy, mint a prágai Divadlo v Celetné *Hamlet*jének Királya.

A cseh Jan Potmesil azonban döbbenetesen másfajta Claudius formát, mint kollégái. Ugyanis a feltűnően jóképű (és a többi „királyhoz” hasonlóan sötétbarna, inkább fekete hajú) színész 23 éves korában egy baleset következtében megbénult, 1989 óta kerekesszékhöz van kötve, tehát ebben az egyébként hagyományos, kosztümös előadásban is így játszik. Testi fogyatéka viszont aláhúzza Claudius kiszolgáltatottságát. Nyilvánvalóan a Királynő a domináns szerep: először Gertrude fogadja például Rosencrantzt és Guildenstern is, amíg a király átül a trónra. Így különösen felemás érzést kelt a nézőben Claudius imája, hiszen Potmesil kizuhán, pontosabban kitepi magát a kerekesszékből, és magatehetetlenül fekszik a földön, miközben felette megjelenik az ép, kicsattanóan

egészséges, kamasz Hamlet, hogy végezzen vele. Talán az új király bátyja elleni merényletének kiváltó oka lehetett a bénasága miatti fájdalmas mellőzöttsége, illetve az ebből fakadó hátrányok következtében felgyült gyilkos dühe is, azonban az előadásban elég sok a következtetlenség, s valójában – az ugyancsak Jakub Spalek rendezte *III. Richárd*dal ellentétben – a 2005-ös *Hamlet* kissé erőtlően sikerült Prágában.

A csehek egyébként szintén gyakran és szívesen viszik színre a dán királyfi tragédiáját. Az ezredforduló két évadban – egy bábjátékot és egy rock-operát is beleértve – nem kevesebb, mint nyolc új *Hamlet* született náluk. A 2005/2006-os szezonban sem csak a Divadlo v Celetné produkciója volt az egyetlen. A Dejvické Divadloban például Miroslav Krobót olyan adaptációt rendezett, ami egy tanárban vagy sportklub-szerű szertárban játszódó „hétköznapi”, többszörös belső feszültségekkel terhes családi drámáról szól. A Gertrude-hoz korban és habitusban is jobban illő, inkább pedagógusigazgató, mint király Claudius az amatőr nyugdíjas előadás nyomán – amit pusztán azért hagy ott, mert nem bírja az éktelen ipacskodást – szemtől szemben „vallja be bűnét” magának Hamletnek. Ilyesformán viszont a bűnbánat „igazságtartalma” még jobban megkérdőjeleződik, hisz inkább az ad hoc darab esztétikumára vonatkoztatható.

Tájainkon a harmadik évezred első évtizedében mintha Claudius értelmezése és megjelenítése rendezőnek és színésznek egyaránt izgalmasabb kihívást jelentene, mint a korábbi időszakokban.

A szlovákiai Nyitrán a magyarországi Alföldi Róbert posztmodern *Hamlet*-rendezésében az izgága Hamlet valódi ellenfele az ördögien manőverező Fortinbras, aki – a legmodernebb virtuális és kommunikációs vívmányokat, valamint a többszörösen hátrányos helyzetű kamasz zűrös lelkivilágát egyaránt eszközül használva – megszerzi a hatalmat „Dánia” felett. A néző egy valódi thriller izgalmát élhette át 2001-ben, nem sokkal szeptember 11-e előtt. Az előadásban minden torz cselekedet a legapróbb részletig indokolt. Az éltebb korú Gertrude fiával majdnem egyidős új férje, a gyilkosként és puccsistaként féktelen Claudius valójában bizonytalan, frusztrált puhány, aki az *Egérfogó*-jelenetben – Hamlet unszolására – szinte bábként saját maga „játssza el” önmagát a szex-lebujók orgiáira emlékeztető performance-ben. Az impotens, Ödipusz-komplexusos ifjú király a nagyjelenetében sincs egyedül: a hálószeroban a bűntárs Királynőhöz simulva, meztelenül igyekszik imádkozni. Hamlet pedig ugyanitt célt tévesztve lövi le az ágy alá bújt Poloniusné asszonyt.

Hasonlóan nagyon mai a 2007/2008-as évadban Monika Peckiewicz szado-mazochista *Hamlet*-felfogása a wroclawi Teatr Polskiban. Ebben a „végzetet” egy kád képviseli: itt mondja el Hamlet a nagymonológját öngyilkosságra készülődve, s ugyanide fojtja bele Opheliát Horatio az előadás végén. Claudius jól fészült, rendkívül merev, rigorózus bürokratának tűnik,

aki a bűnbánó ima alatt anyaszült meztelenre vetkőzik, és a megtisztulás szándékát hangsúlyozandó ül bele az említett fürdőkádba. Amikor Laertes váratlanul rátámad, csupaszon, kiszolgáltatottan, szűkölve menekül, mint egy űzött állat.

Természetesen az igazán jelentős kosztümös Shakespeare-produkciók is a harmadik évezred elejéről szólnak. A romániai multikulturális Temesvár magyar színházában, 2003-ban bemutatott *Hamlet* például valamikor az 1900-as évek elején, a „boldog békeidőkben” játszódik, s ennek a kornak a friss találmányait használja fel, vagyis az ipari forradalom több, akkor még újnak számító, de már bevált technikai vívmánya kap fontos dramaturgiai szerepet. Elsősorban a vasút valószínű és szimbolikus értelmére épít. A vonatozásra utaló eszközök a fiatal, energikus, kemény, inkább hadvezér, mint koronás fő imájánál is fontos szerepet játszanak. Claudius, akit valóban megráz, hogy nem tud imádkozni, és tehetetlen dühében (akárcsak Leoveanu Bukarestben) saját lábát ütve-verve igyekszik térdre kényszeríteni önmagát, végül kimerülten és reményvesztetten zuhan a sínek közé. Hamlet ekkor akarja legázolni egy kocsival, s már ellensége felett áll, amikor meggondolja magát. Claudius keserves sírással felérő nevetése közben pedig az ellenségek a járgány két oldaláról konfrontálódnak – s a király kerekedik felül...

A Nyugati pályaudvar ceglédi várótermében látott budapesti vendéjáték-sorozat után az egyik kritikus szerint: „Demeter András Claudiusa nem gazember, nem is összetett jellemű reneszánsz uralkodó, hanem éppen a mindent lehet szabadságától megrémült, ám a bűnbánat vigaszt már nem lelő ember. Több mint Hamlet nagybátyja vagy ellensége: a dán király Frunza értelmezésében a dán királyfi egyik lehetősége.” (Horváth Csaba: *Közép-Európai reneszánsz* – Heti Válasz, 2003. december 5.)

Úgy látszik, e holtvágányra siklott világban zűrzavaros korunkra tényleg leginkább a Claudiusok nyomják rá a bélyegüket, a Hamletek ellenben eljelentéktelenedtek, és – az élet-halál nagy kérdésein filozofáló, tétova, melankolikus értelmiségiből – határozatlan, de durva, a gyengékkel erőszakoskodó, energhiát mai akciófilm-figurákká váltak.

Az első magyar nyelvű *Hamlet*-premier 210. évfordulójára időzített budapesti vendéjáték címében (*Hamlet a Nyugatiban*) a rendkívüli helyszínen kívül szimbolikus értelemben benne foglaltatott az aktuális helyzet is, miszerint az EU-ba való belépésre várakozó Románia tehetséges, fiatal magyar társulata

– kiegészülve román, német és itthoni szereplőkkel – e „nyugati” értékeket és közép-európai szellemiséget tükröző produkciójával a Nyugati várójában szintúgy számít az európai csatlakozáshoz zöld utat kapott magyarországiak érdeklődésére. S jó lett volna, ha épp a következő évben, a temesváriak el tudták volna fogadni a gdanski Shakespeare Fesztiválra szóló meghívást is. Ám végül az immár Európai Unióhoz tartozó Lengyelország történelmének legendás hajógyárában (ahol a romániai magyar társulat anyagi okokból mégsem játszatott) Jan Klata a Teatr Wybrzeże társulatával, „H” címen egy olyan *Hamlet*et vitt színre, melyben – Bocsárdi László bukaresti rendezéséhez hasonlóan – Hamlet és Claudius egyenrangú ellenfelek.

A teljes gyáracsarnokot, udvart bejátszották, sőt még az óceánba is jutott jelenet. A helyszín olyan, mint egy sporttelep. Ezt támasztották alá a fehér jelmezek is. Az örökké indignált, búval bélelt, koravén Hamlettel szemben a középkorú Claudius (Grzegorz Gzyl) látszólag amolyan „jó fej”, aki imád élni, versenyezni, megfelelni a kihívásoknak, karban tartani a testét – korban is hozzáillő, sportlady nejjével együtt, akivel néha közösen edzenek. Nem akar megöregedni, és mindent maximális tökélyre vinne. Az első gyűlésen borkóstolót tart, és még az antialkoholistáknak is összefut szájukban a nyál attól a negyedórás oktatástól, midőn gurgulázó franciasággal, igazi gurmand módjára ízlelgeti nem csupán a borokat, de az elnevezésüket is. Majd hirtelen felpattan az asztal tetejére, és rajongóit egy valóban nagyszerű break-dance-szel kápráztatja el. Sőt, amikor Rosencrantz és Guildenstern megérkezik, és maguk is bemutatnak egy hip-hopot, a ruganyos, könnyed Claudius csatlakozik hozzájuk, és a két diszkó-királynál is királyabb. Egészen addig nem is változik a derűs kép, amíg a Gonzago megöletésén szundikáló férfi fel nem riad a fényre, és meg nem világosodik. Ám onnantól csak kudarcélmények érik: magányos táncának bonyolultabb lépéssorozata ugyanúgy nem jön össze, ahogy sikertelen a gyöttrődő fohász is a templomban. S bizony ettől kezdve a lengyel főnök tényleg nem több, mint egy hidegen kegyetlen egyszerű hóhér, aki megveti a fair playt.

A harmadik évezred első dekádja még ugyan nem telt le, mégis úgy tűnik, hogy ez Közép-Kelet-Európában bizony a Claudiusok kora: zaklatott, egyszerű hívó és a végtelenségig kíméletlen, érzelmes, gátlátatlan, és egyáltalán nem stílusos...

► PÉTERFY ORSOLYA LAURA

A szűz metamorfózisa

A női szexus vibráló sokszínűsége Shakespeare-nél és Fowles-nál

I. 1. Álom vagy igazi nő?

A Shakespeare-i kánont forgatva igen érdekes megfigyelést tettünk: már-már férfias szexussal találkozunk egy-egy női karakterének szemlélésekor. Gondolhatunk Lady Macbeth III. Richárdhoz hasonló karakterére, Rosalinda pszeudo-férfiasságára, vagy Beatrice csípősségére, éles eszére, mely férfiakat megszágyenítő műveltségről tesz tanúbizonyságot. Hol kezdődik a nő?

És hol ér véget? Meddig ugyanaz az építőkőve egy Shakespeare-i férfi karakternek, és honnan vált át női szereplővé? Miért van az, hogy majdnem mindegyik hősnőjéről rendre kiderül, hogy keményebb, mint férfitársai, egy Júlia képes felvállalni a halált, Ophélia úgyszintén, míg Hamlet eléggé femininné válva, csak beszél és ábrándozik, a valóság majdnem teljes figyelmen kívül hagyásával, ezalatt Ophélia cselekszik. A tett határozza meg a férfit? Ha igen, akkor Shakespeare hajlamos a nemi szerepeket megfordítani? Vagy inkább mégis a genetika? A pszicho-szociális környezet? Vagy a véletlen?

Az érzelmvilága, vagy pusztán a szexualitása különbözteti meg a férfit a nőtől? Mitől férfi egy Rómeó, aki pubertás ösztöneinek kielégülését összetéveszti a szerelemmel, és valójában akkor szeret igazán, mikor kedvesét halottnak véli? Ugyanez a gondolkör tér vissza Hamletben is. Mennyiben nevezhető férfinak például egy Alban? Hiszen Goneril és Regan uralják a férfiakat a *Lear királyban*.

Talán a legkézenfekvőbb lenne e kérdésekre választ valamelyik nagy tragédiában vagy királydrámában keresni. Mi mégsem ezt tettük.

Egy olyan műhöz nyúltunk, mely úgy-ahogy viszonylag letisztultan közelíti meg a nőt, pontosabban az „elő-nőt”, aki a szemünk láttára kínlódik meg a nővé válással. Ez a darab, valójában már mese: a *Vihar*. Még ha nem is tartalmazza, a Propp-féle¹ kötelező meseelemeket, varázsszámokat, mindazonáltal csodás elemek, mesebeli lények előbukkannak segítve a főszereplők sorsát.

Választásunkat az az egyszerű cél határozta meg, hogy egy olyan női karakter felépítésének módszerait

interpretáljuk, aki már nem, de még szinte gyermek, aki az atyai fennhatóság alatt, a természet és a tudás legszebb kincseinek birtokosaként először lesz szerelmes. Hiszen a szerelmes nő, az igazi nő, az abszolút, a végtelen, a példaértékű, a páratlan, a gyönyörű, a reményt, hitet adó: belőle fakadhat csak az élet.

Biblikus képek tűnnek fel Miranda személyében, a Szeplőtelen Szűz képe, a különös sziget minden virága az ő lényéből fakad, neki nyílik.

A polihisztor apa egyetlen és legféltettebb kincse: a lány, aki még érintetlen, aki el van zárva a valóságtól, a világtól, a férfiaktól, és így saját szexusát sem éli meg, hiszen nincs, ki felhívja rá a figyelmét, hogy micsoda nő ő valójában. Ezért pirul el Ferdinand láttán, ezért jön zavarba, ezért nem tudja, nem érti saját vágyait: a testiség számára egy ismeretlen világ, egy olyan szféra, amit ő még soha nem élt át. Valójában tehát még nem teljes értékű nő, csak pszeudo-nőként tekinthető, hiszen szűz a szó legtisztább értelmében. Mind gondolatai, mind kívánságai, mind pedig teste érintetlen, és egyszersmind elérhetetlen a valós emberek számára.

Valami ordália teszi őt meg amolyan fél-nővé, vagy az apja? Optatív értelmezhető egyfajta kozmikus szimbólumnak is, mintegy a sziget istennőjének, aki a világtól elzárva külön világot épít fel, egy újat, egy erkölcsösebbet, nemesebbet, szebbet. Árkádiát idézik a sziget képei. De a szigeti Árkádia valódi megteremtője nem más, mint Prospero. Ez a titkos sziget.

Nem tudni, miben áll Prospero természetfölötti ereje, melyre lánya utal az első felvonás második színében: „Ha bűverőd ígézte, jó apám, / E vad szeleket bogni: csillapítsd le.”²

Prospero titkos varázspálcájával a sziget abszolút uraként szabadon rendelkezhet bárkivel, akár természetfölötti lényekkel is, példa erre a szellem: Ariel. Jó volna megfejteni, hogyan lesz a gondolatból varázslat?³ Továbbá, titok övezi cselekedeteit is: a mű végéig nem tudni, mi vár ellenségeire, bűnhődés vagy megbocsátás. A titkok titka azonban lánya, Miranda. Vajon szerepe pusztán csak abban merül ki, hogy apja akaratának fejet hajtva cselekedjék, és végül beteljesült szerelemben

Ferdinánd felesége legyen? Mennyiben valós a mirandai boldogság? Nyithat-e egy álomvilág perspektívát a valódi boldogságra? Boldog lehetne-e Miranda a szigeten kívüli, a csak látszólag szabad, valójában klausztofobikusnak tűnő életterén kívüli valós világban? Kapunk-e még ma valamit Mirandából, közvetít bármit is a huszonegyedik századnak a szigetre mentett értékekből? Csak a szigeten található meg az igazi érték?

Kérdésekre nyitnak a titkok, kopogtatnak a titkok, özönlenek a titkok felénk, amint alámerülünk az interpretációs skála mélyebb rétegeibe.

Az interpretáció kétélű fegyver. Lássuk csak miért? Vegyük hát ugyanezt a lányt, Mirandát, és helyezzük bele egy teljesen más milliőbe, más korba, más értékek közé, ahol nincs már meg a hermenetikus zárt-ság, a védelem, egy olyan korba, ahol az érték kallódik, pincék levegőtleniségében pusztul el, például a huszadik századba. Megtette ezt már előttünk John Fowles, aki *A lepkegyűjtő* című művében új köntösbe bújtatja a shakespearei drámai szendét, új feladattal és új színnel, új kontűrökkel ruházza fel, huszadik századi felvilágosult értelmiségi nővé teszi. Rémmegény főhőst farag belőle, ahol szintén titkok veszik körül.

John Fowles Lepkegyűjtője, a titkok egybegyűjtője. A férfi főhős szándéka, aki a shakespeare-i örökségből tanulva az isteni Ferdinándnak, a férfieszménynek adja ki magát, hosszú ideig titok marad. Amikor a szellemi lány megfejtja a férfi titkát, egy újabb és még súlyosabb titokkal kell szembesülnie: érthetetlen számára, Clegg miért nem képes a fejlődésre. Cleggnek Miranda maga is állandó feszülő seb, fájó ütök, hiszen mind szellemisége, mind személyisége számára elérhetetlen távlatokba helyezi a szépség és művészet istennőjének piederstáljára emeli. A női szexus a huszadik században győzedelmeskedik a férfiasságon, és az a lány, aki Shakespeare-nél még a férfi fennhatósága alá szorul, itt kirepül, és még a pincébe is tartják, fogságban, ahol végül ugyan meghal, mégis a szimbólumok útján, ahogy pszichológiai szinten is óhatatlanul legyőzi a férfit. Fowles rámutat a titkok világának veszélyeire, ahol az igazi érték, a szellemi élet kiszolgáltatottá válik, egy olyan társadalomban, ami tele van Calibanokkal. Lehet-e jövője, perspektívája, legalább filozófiai szinten a szellemi javaknak egy ilyen világban?

A *Vihar* értelmezhető, már címadásában is a szerző ama szándékaként, hogy kiszabadítsa a társadalom mocskából az igazi értéket és szigetre mentse. Prospero kivetődik a vad természet szigetére, ahol mindent előlről kell kezdenie: „Ott, ahol az Óvilági Atlantis kárvalott polgára abbahagyta, ott az Újvilági polgári várományosa az amerikai Bermudákon folytatja. Előtte a feladat: megmaradni.”⁴ A tapasztalatokból okulva felhagyhatna a szellemiséggel, és visszavonulhatna a minimális animális calibani létbe. Nem tudja

megtenni mégse, számára a szellem a létminimum. A vadon közepén is gondolkodó lényként próbál megmaradni. Prospero könyvei által nyer hatalmat, válik a sziget urává. A természeti elemek urává válik, rajta áll pusztút vagy terem.

El is pusztíthatná ellenségeit, kik teljesen kiszolgáltatottak neki, ő mégis megbocsát. Ez talán az egyik legelgondolkodtatóbb ebben a mesében: a művelt humanista emberségét mutatja Prospero tette.

A görögkori „napszerű lény”⁵, az univerzális szellem embere. Miranda a női eszmény, a szépség, a szerelem maga, Boticelli Vénusz születésének lehetünk tanúi e mesében. Mégis: ez a Vénusz rab. Rabja a szigetnek, amit nem hagyhat el, míg a jó el nem nyeri méltó jutalmát, Prospero visszatérhet Milánóba. Innen emelte ki a rabság szimbólumát Fowles is, és tette meg Miranda huszadik századi pincebörtönévé, életidegen életterévé. Sokkoló, már-már szürreális váltás, ha a két Miranda-képet egymás mellé helyezzük. Egy lakásnyira redukált szűk környezetben, két ember lelki nyomorúságában elvész mind az erkölcsi elégtétel, mind bármiféle perspektíva a jövőre. Abszurdá válik a szépség, a szerelem, a művészet, a lélek.

Miért kell nekünk elviselnünk a nyomorult Calibanságukat? Miért kell jó, alkotó és életrevaló embereknek tűnniük azt a mártíromságot, hogy rájuk nehezedik az elviselhetetlen, ostroma környezet... Mártír vagyok, fejlődésre képtelen rab. Kényre-kedvre kiszolgáltatva a világ valamennyi Calibanja irigységének, hogy felörlődjem gyűlöletes malomköveik között... Mert gyűlölnék bennünket valamennyien, mert nem tartozunk közéjük, gyűlölnék, mert ők nem lehetnek olyanok, mint mi... Most képesek ezeket fizetni egy Van Goghért vagy egy Modiglianiért, de az ő idejükben leköpték és kiröhögték a képeiket.⁶

Hogyan tudna kiszabadulni az üvegfal alól, a halott pillangók közül? Húsba maró egzisztenciális kérdéssé lényegül a szabadság. Egy örült szerelem, valójában több éves visszafojtott férfiszexualitás perverziójának áldozata. Elsődleges célja: szabadságának mielőbbi visszanyerése. A szigeti-béli Miranda nem ábrándozik sokat a szabadságon, neki fel se tűnik, hogy valójában apja szolgálja, mert neki ez így a természetes, ezért nem lázad. Lelki fejlődésének elképzelhető, hogy még jót is tesz az atyai oltalom.

Ezzel szemben a teljes szexusát megélt nő, a valódi ízig-vérig szexus tombol a ketrecben, a huszadik századi regényben. Kiutat tör magának, egyetlen kiút számára művészete. Baudouin szerint a művészet „ugyanazokat az erőket segíti felszabadulni, amelyek az álomban törnek elő, ez a kiszabadulás azonban sikeresebb, mint az álom.”⁷

A pincében, a fogságban is lehet álmodni, és beszélni az álmokról, ezek az álmok azonban már nem

4 Géher István, *A vihar, Shakespeare* (Corvina, Budapest, 1998): 384.

5 Martin Heidegger így nevezi az embert, a görög aranykori embert, *Fenomenológiai Aristotelés-interpretációk* (A hermeneutikai szituációk jelzésére) Existencia supplementa Vol. II. (Societas Philosophia Classica, Budapest, 1997): 33.

6 John Fowles, *A lepkegyűjtő* (Atheneum Nyomda Budapest, 1969), fordította Róna Ilona: 218.

7 Charles C. Baudouin: A katarzis. In: *Művészeti pszichológia* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1983): 317.

1 Propp, Vlagyimir Jakovlevics, *A mese morfológiája*, 1928.

2 William Shakespeare, *A vihar* (Shakespeare Összes Művei, VI., szerk. Kéry, Európa Kiadó, Budapest, 1961): 782.

3 Géher István, *Shakespeare* (Corvina Kiadó, Budapest, 1998): 382.

hozzák vissza a reneszánsz Miranda romantikus, gyermeki hitét és emberszeretetét.

Shakespeare Mirandája ezzel szemben az álmok művésze, az álom-szigeten maga is álomszerűvé lényegül. Ferdinand szavaival: „Ah! Miranda: / csodálandó! Bizony, csodák csodája, / Kincsek kincsére méltó!... / Ó, te csak, te oly / Tökéletes, páratlan, a teremtés / Javából vagy teremtve.”⁸ A teremtés, az isteni csoda, a kreáció csodája, a művészettel hozza kapcsolatba az embert újra. Miranda képviseli egyszemélyben a kozmikus szépet, a művészet műzsájaként, ő a teremtő csodája. Már neve is tökéletes a csoda tárgyának jelölésére, hiszen latinul annyit tesz: csodálandó. Fowlesnál, Mirandát Frederick is csodálja, bár kiszabaduló művészként kevésbé sikeres, mint festőnőként, az álom és valóság képsorai teszik ki életét a fogságban, akárcsak az Uhr Mirandáját a szigeten. Csak míg a modern kor rémálmokat hoz a csoda számára, a reneszánsz még körülöngte az értéket a csodálattal és álomszerű könnyed étellel. Baudouin magyarázatot ad arra, hogy miért is alkot mindkét Miranda. Az egyik azáltal, hogy ihletet ad, a másik pedig megvalósítja, vászonra viszi gondolatait:

Freud hívja fel rá a figyelmet, hogy az álom (s itt elsősorban az úgynevezett nappali álomra kell gondolnunk, mert a művészethez ez áll a legközelebb) kétségkívül felszabadulást hoz, de ez a felszabadulás veszélyessé válhat, mert egyszersmind menekülés is. Az álom az indulati feszültséget eltereli a valóságról... A műalkotás a képzeletet kiveti a valóságra. Az álom közölhetetlen, az alkotásnak, éppen ellenkezőleg, lényegéhez tartozik, hogy mások képesek legyenek felfogni. A művészet hozzásegít, hogy kilépjünk önmagunkból.⁹

Freud a *Bevezetés a pszichoanalízisbe* huszonharmadik előadásában fejt ki, hogy a művészet az az út amelyen az álom visszavezet a valóságba. A művészet ezen útját a valóságba talán a regényben is megtalálhatjuk, lehet ez az az út, ami a ház előtt fut, amin a lány hallja az elrobogó kocsikat, miközben számára a tehetetlenség, az önfeladás marad, belesüppedni a mizantropiába.

A sziget Mirandája ezzel szemben szereti az embereket: „Be szépek az emberek!” kiált fel „Ó, drága, új világ, amelyben ilyen nép van.”¹⁰ Országh László szerint „valóságos himnusz ez az emberiséghez. A passzív fiatal lányt átalakítja a szerelem szökőárja, Miranda gyermeki kötelességérzete felolvad a hitves nagyobb hűségének érzésvilágában.”¹¹ Fowlesnál a lányból nő válik, aki küzd, élni akar, a valóságot újjá akarja teremteni, ő a zabolázatlan festő, Boticelli Vénuszából, hirtelen egy vad Dali-kép válik, vagy egy Picasso, aki ha kell, darabokban is, lelki szeleteivel, de nem adja fel: zabolázatlan, igazi felnőtt nő. Fowles teremti meg Miranda cselekvő, felnőtt párját, aki a tettek

mezejére lép, már nem elégszik meg az álmodozással. Hitvallása: a tett maga.

Minden tömeggyártmány lesz. Tömegmindenség. Tudom, a mi feladatunk szembenézni a csordával, rendet teremteni a fejvesztett menekülésben... Soha, de soha nem vonulnak elefántcsonttoronyba, mert hitvány dolog elvonulni az élettől, ha nem tetszik az embernek. Bár igaz, sokszor félelmetes, hogy meg kell harcolni az étellel, már aki komolyan veszi az életet. Így érzek mostanában. Hogy egy embercsoport-féléhez tartozom, melynek kötelessége szemben állni a többiekkel. Magam sem tudom, kikből áll ez a társaság – eleven és holt híres emberekből, akik igaz dolgokért küzdöttek, alkotak, festettek igaz módon, és sok névtelenből is, akiről tudom, hogy nem hazudik, igyekszik nem lustán élni, megmaradni értelmesnek és emberinek... a kiválasztott csoporthoz tartoznak. A kevesekhez.¹²

Miranda azokhoz tartozik, akikről Nietzsche beszél, *A vidám tudományban*. Ő igenli az életet, a világot, az élet szerelmese, aki megpróbál visszavezetni minket a természethez, a természetességhez, megváltoztatni az előre legyártott gondolkodásmódot.

A sorozatgyártás helyett, ő mer kilépni a sorból, ezért okoz fejtörést Calibannak, akinek még önálló véleménye sincs. Miranda legfőbb értékei: a tettvágy, a lankadatlan alkotási vágy. Célja: megmaradni értelmesnek és emberinek. Szavaiban Kierkegaard etikai emberképe köszön vissza:

Sorsként vállalva haladó jelenlétünket, felelőssé válnunk önmagunkért. Ennek a lelki ismeretében fogalmazuk meg alapvető életelveinket, formáljuk tovább transzcendentális énünket, mint jellemet, s az így erényekben, értékekben gazdagodva, feladatokat keresve magunknak s akaratunknak megnyilvánítva a dolgok világa felé fordulunk... ez ad jelenvaló létünknek morális dimenziót. Az etikai ember számára tehát a kötelesség nem önmagán kívül, hanem önmagában van. Aki etikailag él, annak önmaga a saját feladataként jelenik meg.¹³

Miranda önmaga saját feladata Fowlesnál, neki nincs ott Prospero, hogy kisegítse, megóvja. Tudja, cselekednie kell, folyton-folyvást alkotni, mert az alkotás ismétli a teremtést, a születést, azonkívül, így nem örül meg a fogság abszurd „lelki szadista” világában. Feladatának érzi ezenkívül a változást előidézni másokban is. Kant szavaival, Miranda értékeinek és erényeinek megválasztását a létkérdés motiválja. „Ez is *a priori*, az evilági mindenfajta tapasztalatot – a termelést, a tudományt, a politikát – megelőző döntés. Erkölcsei lényünk a nem-empirikus, *intelligibilis* (érzék feletti) énünk része.”¹⁴

Miranda, G. P. (tanára az egyetemen és egyben lelkes csábítója) elnevezésében a „puszta szép, a szere-

lem művésze”, és egyszerszak a szép átminősül etikai lényre. Hogyan sikerülhet ez? Kierkegaard szerint a kétségbeeséssel, illetve az ironia segítségével, a személyiség az esztétikaiból az etikai szférába lép, amely „az esztétikai szolipszizmusával szemben valami általánosat jelent. Az általános emberi legfőbb kifejezése a kötelesség, e kötelesség lényegi tartalma pedig a munka, amely egyszersmind az emberi szabadság feltétele és megnyilvánulása.”¹⁵

Paradox módon Miranda a fogságban szabadít. Karaktere szempontjából már-már az ironia hatását éri el az írói szépszis kiszabadulásának eseten, nőies, gyakorlatlan próbálkozásai bemutatásában. Fogvatartójának értelmi képességeit felszabadítja ugyan, és kissé szélesíti, annyira azonban nem sikerül olyan felnőtt férfit faragnia belőle, aki túljut önnön szexusából fakadó frusztrációin, téveszméin, téves etikai ítéletein, és szabadon bocsátja. Munkája tehát csak részleges sikereket hoz.

Marsilio Ficino *Kommentár Platón „A lakoma” című művéhez* című írásában a teremtés csodáját jeleníti meg, mely applikálható a shakespeare-i Miranda bemutatására: „A mindenekfelett kimagasló isteni hatalom a tőle született angyalokba és lelkekbe, mint gyermekeibe rögtön születésük után kegyesen beléoltotta sugarát, melyben megvan a termékeny erő minden dolog létrehozásához. E sugár bennük, mint őhozzá legközelebb állókban sokkal pontosabban festi le az egész világ felosztását és rendjét.”¹⁶ Ebből vezeti le aztán az író a visszaforduló angyal mosolygó sugarát, mely meglátja önmagában az isteni arcot. „Ahogy megpillantja, rögtön csodálni kezdi... Az isteni arc kedvességét szépségnek nevezzük, a teljességgel isten arcán csüggő angyali sóvárgást pedig szerelemnek hívjuk.”¹⁷ Ferdinánd ezért szeret bele. Ráadásul igazságérzetének is hangot ad, mikor szembeszáll apjával, a hajótörést szenvedőkért érzett aggodalmában. Vagy ahogy Calibannal viselkedik: emberként kezeli őt, ő az egyetlen különben aki így tesz, aki figyelemre méltatja.

Fowles Mirandája sokkal érettebb, szépsége is pszichológikus kivételése lelkében zakatoló világmegváltó szándékainak. Mahmoud Salami szavaival élve:

„Miranda szellemileg és pszichikailag is lassan a sötétségből kinő a fényre. Fejlődik. A naiv, önálló és igencsak idealista diáklányból érett, realista nővé válik.”¹⁸ „Utálom a tudatlanságot és a nevetelenséget. Utálom a nagyképszerűséget és a hamisságot. Utálok mindent, ami közönséges, a korlátolt kisembereket, akik egy cseppet sem szégyellik korlátozottságukat, kicsinyességüket.”¹⁹ Miranda harcol: a világgal, önma-

gával, Cleggel. „Szeretem a tisztességet, a szabadságot, a szíves adakozást. Szeretek alkotni, tenni valamit, szeretek teljességre törekedni, és tulajdonképpen mindent szeretek, ami nem egy helyben topogás, utánzás, leskelődés érzéketlen szívvel.”²⁰

Ezzel szemben Caliban mindkét műben Miranda tökéletes ellentéte. Salami: „Clegg kezdetben Ferdinándnak adja ki magát, így reméli, hogy a lány elfogadja szerelmét. Az alapvető különbség a két mű között az, hogy Shakespeare Calibanja elfogadja szolga sorsát, de Fowles Calibanja úgy véli, hogy már megtanulta a leckét és képes mássá válni következő áldozatával.”²¹ Ferdinánd ráadásul háromdimenziós személyiség Fowlesnél, egyszemélyben Caliban, Clegg (azaz Frederick) és Ferdinand. Freud pszichoanalízisének a magja: az ösztönlény, aki Caliban, az ego, aki Clegg, és a super ego, aki Ferdinand. A főhős azonban nagyon nehezen és csak egyszer válik Cleggé, azaz egová, hiszen többnyire megmarad az idő szintjén, aki csak álmodik a super egoról, ám képtelen arra, hogy eljusson olyan pszichés magasságokba. Miranda reakciója nem szerelem, hanem viszolygás, később sajnálat: „Nem tudom elviselni, ha valaki olyan ostoba, mint Caliban, és lenyomja az a szörnyű holt súly, amit cipel, a kicsinyesség, az önzés és az alantasság minden vonatkozásban. És jónéhányan vannak, akik mindezt öröklék cipelik.”²²

I.2. Kurvának áll az ideál? A szabadságért önmagából kifordult nőiség eszményképéből sikolt az olcsó testiség?

Ebben a fejezetben az interpretációt leszűkítjük a már nővé érett Mirandára, aki Fowles művében jelenik meg. Mivé képes válni egy nő? Mitől lesz nő? Felad bármit is a nőiségeből, ha lealacsonyodik a Caliban-i világhoz, vagy csak tapasztalatot nyer, esetleg mélyebb beleérzést mások lelki világába? Jó-e, kell-e pszichoturizmust végezni másokkal, vagy inkább önmagunk etikai képének görcsös megtartását, és saját védelmünk érdekében mérsékelt közeledést érdemes, kell egy nőnek egy férfival szemben gyakorolni? Főleg ha az történetesen az elrablója. Veszélyes ez a tojástan, amibe Miranda belefogott. Hátogyha nem sikerül? Mi van, ha Caliban meg találja ölni?

Miért prostituálódik az érték? Hogy szabaduljon? Miféle szabadság nyerhető el a legmegalázóbb, a nőiség legporbasújtottabb lépcsőfokáról? Felhagy a szellemmel, a gondolkodással, és olcsó kölniként rákeni magát a férfi szexusára, hogy az magán hordozgassa, feltűzze pillangóként, és instabil, perverz aljasult férfiaságá-

¹⁵ Kierkegaard írásából: 41.

¹⁶ Marsilio Ficino: *Kommentár Platón „A lakoma” című művéhez* (Articus Kiadó, Budapest, 2001): 51.

¹⁷ Ficino: 51.

¹⁸ Salami, Mahmoud, *The Collector – John Fowles's Fiction and the Poetics of postmodernism* (London and Toronto: associated Universitz Press, 1992): 66. fordítás: Péterfy Orsolya

¹⁹ Fowles: 219.

²⁰ Fowles: 219.

²¹ Salami: 67.

²² Fowles: 108.

⁸ Shakespeare: *A vihar*, id: II felv. I szín.

⁹ Charles C. Baudouin: *Művészetpszichológia*, id: 318.

¹⁰ Shakespeare, VI: 853.

¹¹ Országh László: *A vihar – Shakespeare Összes Művei* (Európa Kiadó, 1961): 947.

¹² Fowles: 220

¹³ Kierkegaard írásából (Gondolat Kiadó, Budapest, 1982): 42.

¹⁴ Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1991): 41.

nak erősítőjeként használja? A tömegmindenség ellen lázadó nő, hogy juthat el arra a kétségbeesett nőgyilkos, értékamortizáló pszichés kalitkába, ahonnan kivergődni önmaga teljes háttérbeszorításával, egyfajta ellen-nőként, önmaga szublimálásával próbál úgy, hogy leviter megteszi magát tömegemberré, olcsó, a Maslow-piramis legalján vegetáló Calibannéként libben át önmagán, és a durva, lelketlen és pusztán materiális értékekben gondolkodó emberré válik. Kitörés ez, vagy inkább végérvényes lecsúszás, önfeladás, önelhagyás?

Sematizmus lenne ráhúzni Mirandára a kurválkodást, pusztán azért, mert felkínálja magát Cleggnek. Mindazonáltal, igencsak harsány, hivalkodó gondolatot visz bele Fowles a szűzies Miranda-képbe. Lehet, hogy mindez csak játék a lány számára? Ha játék is, veszélyes. Mert ha sikerülne is ily módon a kiszabadulás, a lelki gyilkosság, önmagának elvesztése, még ha csak egy éjszaka erejéig is, Démoklész kardjaként lebegne szabadulása után Miranda feje fölött, önmaga megbecstelenítésének örök emlékeztetőjeként. Mint képein a sectio aurea szabályainak megfelelően, a harmonikus arányosság, olyan volt őse, a shakespeare-i Miranda, és itt mint kurva tűnik fel: a valós világban az álomnő sem több olcsó tucatcikknél?

„Vajon lehetséges-e az etikai elvek teológiai szempontból való felfüggesztése, azaz létezhet-e olyan szituáció, illetve olyan abszolút kötelesség, amely felmenti az individuumot az etika általános szabályai alól?”²³ – veti fel a kérdést Kierkegaard. Kierkegaard választ is ad saját kérdésére. Szerinte, lehetséges, elképzelhető ilyen helyzet, de csak a kiválasztottak, a zsenik számára, sőt megállapítja: „minél szenvedélyesebben gondoljuk el az általánost, annál biztosabbak lehetünk az egyes e kivételes mivoltában.”²⁴

Lássuk, G. P. hogyan minősítené most, a szexualitásával élő Mirandát? Illenének rá azok a szavak, melyekkel más nőket illetett, az átlagosakat:

Tudja-e, mi az, ami végképp kiveszett a női nemből? (...) Az ártatlanság. Csakis akkor fedezhető még fel, mikor levetkőzik a nő, és nem tud az ember szemébe nézni. Az a bizonyos Boticelli-pillanat az első levetkőzések. Hamar lehervad róla. Atüt rajta az ő-Éva. A szajha. Anadiomené lelép a színről.²⁵

Erkölcös-e Miranda? Hogy az volt, annyi bizonyos. Különben lefeküdt volna amúgy a számára is vonzó tanárával, aki bár korosabb nálla, udvarolgatott neki. Érdekes írói fordulat, a szexus szerepének megváltoztatása. Ha arra térünk vissza, amit a dolgozat bevezetőjében írtunk, azaz a férfit a nőtől a tetterekesség különbözteti meg, akkor itt, e pillanatban Miranda veszi át a férfi szexus jellemzőit, és él vele,

míg Frederick femininné válik, megijed, és visszautasítja a lány közeledését.

A férfi visszaemlékezéseiben a lány a következő szavakkal magyarázza tettét:

„Mégis mit gondol, miért tettem? Csak azért, hogy szabaduljak? / Szerelemből semmi esetre, feleltem. / Mondjam meg őszintén. Értse meg, hogy én ma minden elvemet feladtam. Csakugyan azért, hogy szabaduljak. Ez járt az eszemben.”²⁶ De őszintén segíteni akarok magán.” A férfi nem érti, mert maga se látja önnön nyomorúságát. Csak annyit tud mondani: „ha elmegy semmim sem marad.”²⁷ A lepkegyűjtő etimológus, nem ostoba, mint Shakespeare Calibanja, ő olvasott, bár tudása egysíkú és nem tudja mire használni. Őt a társadalmi ridegség, érzéketlenség jellemzi. Elrabolja a majdnem tökéletest, a nőt, aki rendelkezik mindazon tulajdonságokkal, amivel ő nem, mégsem tudja mit kezdjen vele. Miranda próbálja megváltoztatni, „bekebelezetni vele a kultúrát”, ám Caliban nem tud élni a lehetőséggel. Bár megkéri a lány kezét, és szerelmet is vall neki több ízben, nem tudja meghatározni, mit szeret benne, inkább rögeszméje a lány, a kivételes példány a gyűjteményében, nem több egy lepkénél, akit lefotózhat és berakhat a gyűjteményébe. Miranda ezzel szemben hisz a tudás értékteremtő hatalmában, ezért kezdi el tanítani Clegget:

A vita kedvéért mondjuk ki, ha próbált is tenni valamit a társadalom javára, ténylegesen mégsem tenné semmi jót... de azért még mindig ott van az ember maga. Én sem képzelem, hogy az atomfegyverkezés elleni mozgalom befolyásolja a kormánypolitikát. Az ember mindjárt azzal kezdi, hogy ezt belátja. És mégis cselekszik, hogy becsülhesse magát valamire, mert ezzel legalább tisztázza maga előtt, hogy nem hajlandó szó nélkül tudomásul venni. És a többiek, az olyan lusta, lehetetlen, morcos alakok, mint maga is, legalább látni fogják, hogy vannak, akik nem veszik szó nélkül tudomásul. És legalább annyit szeretnénk, az ilyenek is kezdjenek el gondolkodni, és szégyenletükben talán cselekedni is... akkor tegyenek valamit végre! Mert tulajdonképpen csak az a fontos, hogy az ember őszintén a meggyőződése szerint éljen és érezzen.²⁸

I.3. A pszeudo-nő nővé válása és felemelkedése.

„Olyan szövetből / Vagyunk, mint álmaink, s kis életünk / Álomba van kerítve...”²⁹ – mondja Prospero, a negyedik felvonás első színében.

A felemelkedés útja Shakespeare-nél a szerelem.

„Egy nő igazán a férfi segítségével válik nővé. Azaz egy férfi tesz nővé egy nőt.”³⁰ Ez összecseng az amerikai

költőnő, Emily Dickinson mondásával, miszerint „egy nő sem válik igazi nővé, míg szeretve nincs.”

A nő mibenléte tehát társadalmi percepciók sorozatának, valamint a környezetnek, a kornak jellegzetességei szerint épül fel, a férfi mellett, azzal való kapcsolatában, vagy annak kölcsönhatásában. A konnotációk halmaza végtelen.

Ha irodalomtudományi szemszögből értelmezzük, mi is a nő, rögvest Hima Gabriella, magyar irodalomtörténész, *Gender Studies* értekezéseiben kalandozunk el.³¹ Részletesen tárgyalja az irodalomtudomány jelenlétét a társadalmi struktúrában, annak építő hatásait, valamint irodalmi példákat sorakoztat föl, annak szemléltetésére, melyik kornak, valamint melyik irodalomtudományi irányzatnak alkották szerves részeit a női nem képviselői, mennyiben foglalkoztatta az irodalomtörténészeket a szöveg női és férfi aspektusainak tárgyalása, az irodalomtörténetet mennyiben színesítette ez az újszerű megközelítés, mely feminine és masculine elemekre bontja az irodalmat.

Ha így közelítjük meg, a shakespeare-i szöveg inkább feminine hatásokkal él, a műfaji sokszínűség, a monológok és dialógok, mintegy hangulatváltások érzékeltetéseként történő használata, valamint a szexus vibráló képlekenysége, melyet a maga korában, megfelelő céllal variált az író, hiszen így könnyedebb volt férfi színészeinek is eljátszania női szerepeket.

A nő attól is nő, hogy képes kommunikálni, nőiségét szavakba önteni. A kommunikáció Jakobson-féle értelmezése a következő:

Az üzenet ontológiai fogalom, de köztes, közvetítő beszédéből következik, hogy nem önmagáért van, hanem *funkcióban* létezik, összeköti és átformálja a világot, és az embert. Az üzenet funkcionális értelemben működés, mégpedig a nyelviség általános működése, folyamata. Ennek során, az értelem rendszerei egyik oldalon megszállják az egyént, és arra kényszerítik, hogy éppen ezeket az értelemformákat, az éppen ilyen nyelviséget használja. Másrészt az értelem rendszerei rátelepszene a minket körülvevő, adott dolgok összevisszaságára is, és belőlük rendszert, világot építenek. Az üzenetbe illeszthető dolgok ezáltal láthatóvá válnak, és az oda nem illők, láthatatlanok lesznek.³²

Miranda üzenete világos mind Shakespeare-nél, mind pedig Fowles-nál: a nő szükségszerűen érzi saját nőiségét, megéli, és reverenciára talál a reneszánszban, nőiségének kiteljesedésére minden feltétel adott. A nőiség katalizátora a férfi, akit Ferdinánd testesít meg. Fowles-nál azonban nincs meg a férfias szexus, hiányzik az igazi férfi-pár Miranda mellől, ezért fordított folyamatnak lehetünk tanúi: a nő kezd eltűnni.

Fowles kurvája az értékeit ajánlja fel, a testi-ségével eltünteteti mindazt, ami igazán érték benne. Nem számít, hogy a férfi nem él a lehetőséggel, a lelki prostitúció megtörtént, mely sokkal súlyosabb, mint a

valós, azaz fizikális közösülés. Súlyosabb, mert pszichésen megváltoztatja a karaktert.

Ez a fordulópon: az etikai ember, ebben a pillanatban mond le önként saját szellemi minimumáról és morális alapjairól. A lemondás arról a moralitásról és szépségről, mely őt különlegessé emelte mindeddig, lehúzza a mocskokba és nem több, mint egy nem szellemi, átlagos, calibani hús-vér asszonyosság, aki szexet akar. Azt állítja, fel akarja szabadítani Cleggben a férfit a szex által. Nem. Lehullt az ártatlanság, a Boticelli-pillanatnak vége. Az ő-szajha párzási kényszere vesz erőt rajta, a testiség, és már az sem számít, hogy a kiszemelt partner ugyanaz az ember, aki megalázta korábban, elrabolta és fogságban tartotta.

Miranda Janus-arca körvonalazódik: a szűzből szilaj szajha válik. A szexusát megélt nő, a szexusának fogja: testiségében keresi a szabadulást. De nem sikerül a terve, a férfi átlép a szajhán, mert ő az eredeti, az elérhetetlen Mirandát akarja vissza.

Innen már nincs felemelkedés. Nincs esély sem. Ha szabadon is engedné a férfinak mondott kishűs, látenszen talán akár biszexuális férfi is, akit a sok néni-ke és nő között eltöltött tinédzserév arra kárhoztatott, hogy pornóújságokra elégítse ki magát, végre egy hús-vér nőre talál, ott az alkalom, de megijed, bepánikol, és nem tudja, mit csináljon, hogyan is elégítse ki a nőt. Megijed, mert tudja, ő valójában nem férfi, nem ért a nőhöz. Az ízig-vérig nő pedig ott áll előtte, meztelenül, és arra kéri, szeresse. Nem tudja szeretni, mert nem mer Clegg szeretni.

Miranda Fowlesnél halálával tud csak felemelkedni, míg Shakespeare valós esélyt ad főhősnőjének a nőiség teljességének megélésére, a szerelem szárnyán.

Talán ez az egyik, ha nem a legtisztább olyan női karakter Shakespeare-nél, aki minden mozdulatában nő, nem veszi át a férfi szerepkörét egy percre sem, meg tud maradni annak ami, meg tudja tartani nőisége varázsát végig a darab folyamán.

Kétségbeejtő, hogy valakiben ennyire nyoma sincs érzésnek, szeretetnek, semminek a világon, ami érdemes dolog. Kétségbeejtő, hogy létezik olyan, aki képes beletörődni abba a gondolatba, hogy ledobhatják a bombát, vagy valakinek joga van ilyesmire parancsot adni... kétségbeejtő az is, hogy látszólag teljesen normális fiatalember egyszerre gonosz és kártékony lesz, csak azért, mert egy csomó pénzt nyert. És olyasmire képes, amit maga művel velem! ... ami az életben tisztességes és szabad, azt közönyös, gonosz emberek mocskos kis pincékbe elzárva tartják.³³

Míg Shakespeare Calibanja tanul, még ha keveset is, Prospero és Miranda egyaránt tanítgatja az emberi viselkedésre, Fowles Calibanja nem érti Miranda fent idézett sorait. Nem érti, mert már-már beszéd- és gondolkodásképtelen. Ellentétes folyamatot szemléltet ez a „kalitka stílusban”, formájában is rabságot sugalló naplószerű regény, mely Frederick elbe-

23 Suki Béla, *Kierkegaard írásaiból* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1982): 63.

24 Suki: 63.

25 Fowles: 186.

26 Fowles: 109.

27 Fowles: 262.

28 Fowles: 144.

29 Shakespeare: 841.

30 Szőke András, *magyar közgazdász, zenész, 2009.*

31 Hima Gabriella: *Az irodalomtudomány jelenkori irányzatai* (Eötvös Kiadó, Budapest, 1999)

32 Bókay Antal: *A strukturalizmus – Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban* (Osiris Kiadó, Budapest, 2001): 212.

33 Fowles: 142

széléseivel kezdődik, folytatódik a fogva tartott lány naplórészleteivel, hogy aztán mintegy végső rabságként nehezedjen rá újból a Frederick-féle elbeszélés. A nyelvfelejtés, a heideggeri *Mnémosüné* verset jutattja eszünkbe, hogy „csak jel vagyunk, mögötte semmi”, és elfeledtünk beszélni is ... A kultúra pusztulásának lehetünk tanúi ebben a regényben, az utolsó reménysugár, a szépség, kultúra továbbélésére is abszurdá válik, előbb elkurvul, aztán elpusztul. Abszurd kalitka a huzadik századi társadalom maga, ami nem képes

megbecsülni értékeit. Lepkehálóval begyűjtött lepkék és a hálóból haláluk után szabad lélekkel szálló lepkék képe száll elénk, és az alkotóerő, a szellem, a művészet inkább meghal, de nem hagyja, hogy megbecstelenítve maradjon, nem változik tömeggyártmánnyá.

Végül nyitott kérdésként tűzhetjük gombostűinkre a következőket: a vágyott szabadság a Fowles-i Mirandának az lett volna, ha kinyílik az ajtó, vagy másképp kiszabadul, vagy ha sikerül valóban megváltoztatnia ezt az embert?

Bibliográfia:

Primér források:

- I. William Shakespeare: A vihar (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1961)
- II. John Fowles: A lepkegyűjtő (Atheneum Nyomda, Budapest, 1969)

Secundér források:

- I. Benedek Marcell: Könyv és színház (Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1963)
- II. Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban (Osiris Kiadó, Budapest, 2001)
- III. Ficino, Marsilio: A szerelemről – kommentár Platón „A lakoma” című művéhez (Articus Kiadó, Budapest, 2001)
- IV. Géher István: Shakespeare (Corvina Kiadó, Budapest, 1998)
- V. Heidegger, Martin: Kant und das Problem der Metaphysik (Jena, 1951)
- VI. Hima Gabriella: Az irodalomtudomány jelenkori irányzatai (Eötvös Kiadó, Budapest, 1999)
- VII. Horváth Sándor: A létezés szeretete (Aula Kiadó, Budapest, 2001)
- VIII. Kant, Immanuel: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, A gyakorlati ész kritikája, Az erkölcsök metafizikája (Gondolat Kiadó, Budapest, 1991)
- IX. Nietzsche, Friedrich: A vidám tudomány (Gondolat Kiadó, Budapest, 1993)

- X. Nyíri Tamás: Alapvető etika (Szent István társaság, Budapest, 1994)
- XI. Országh László: A vihar – Shakespeare Összes Művei (Európa Kiadó, Budapest, 1961)
- XII. Mahmoud, Salami: John Fowles's Fiction and the Poetics of Postmodernism (Associated University Press, London and Toronto, 1992)
- XIII. Suki Béla: Sören Kierkegaard írásából (Gondolat Kiadó, Budapest, 1982)
- XIV. Propp, Vlagyimir Jakovlevics, *A mese morfológiája*, 1928.
- XV. Charles C. Baudonin: A katarzis. In: *Művészetpszichológia* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1983)

További felhasznált irodalom:

- I. Bentham, Jeremy: An Introduction to the Principles of Morals and Legislation (Calderon Press, Oxford, 1996)
- II. Freud, Sigmund: Civilization and Its Discontents (Hogarth Press, London, 1930)
- III. Heidegger, Martin: Lét és idő (Gondolat Kiadó, Budapest, 1989)
- IV. Jameson, F: A posztmodern, avagy a késői kapitalizmus kulturális logikája (Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 1997)
- V. Marx, Leo: The Machine in the Garden
- VI. Szerb Antal: A világirodalom története (Magvető Kiadó, Budapest, 1941)

ELEK TIBOR ◀

Shakespeare-től a töltött vörös káposztáig

Beszélgetés Szócs Gézával

Az V. Shakespeare Fesztivál záróakkkordjaként beszélgetünk, a fő témánk ezért is éppen a Shakespeare-hez és a drámához, a színházhoz való viszonyod (természetesen, szerteágazó életműved aktualitásairól is szó lesz azért), így megkerülhetetlen, hogy rákérdezzek arra, mi a véleményed erről a fesztiválról, tudom, nem először nyílt alkalmad egy-egy előadását is megnézni?

Elképesztő az, ami itt, Gyulán a Shakespeare Fesztivál logója alatt az elmúlt években kialakult. Ne féljünk a nagy szavaktól: világraszóló, de legalábbis Európára szóló. Én olyan előadásokat láttam többnyire, amelyekhez foghatót csak a világvezető színházi centrumaiban láthat az ember. S az, hogy a legkülönbözőbb közelítésekkel, metszetekkel tudja közel hozni a magyar nézőhöz a folytonosan újra- és újrafogalmazott félezer éves szerzőt, ez olyan teljesítmény, ami-re minden kultúra büszke lehetne. A litván színház rendkívüli eredménye például a Korsunovas által rendezett Rómeó és Júlia, legalább akkora, mint az előző években itt szintén bemutatott Nekrosius-rendezések. El vagyok ámulva attól, hogy ilyen lehet Gyulán látni, de attól is, hogy milyen kicsi ennek a visszhangja, milyen kevesen tudnak róla. Ezt cáfolni látszik a tény, hogy hány meg hány olyan ismerőssel találkozhattam itt, akikkel csak Budapesten vagy Kolozsvárott, de ez csalóka lehet, mivel van a szakmának egy olyan elitje, amely mindig oda mozdul, ahol történik valami, de ez egy nagyon vékony réteg. A szűk szakmán kívül, a köztudatban sajnos nincs benne jelentőségéhez mérten, hogy ez a fesztivál létezik, hogy például jövőre már úgy kellene a szabadságomat terveznem, hogy júliusban biztos lesz ismét valami izgalmas Gyulán.

A Korsunovas-előadást miért érzed olyan kiemelkedőnek, mi volt benne olyan különleges vagy más, izgalmasabb, mint a magyar színházak Shakespeare-előadásaiban?

Az erőteljessége, az intellektuális és a képi ereje, hogy oly módon képes fogalmazni látványokban, hogy ezek érvényes és átütő szimbólumokként és metafo-

rakként léteznek. Semmi jelentősége nem volt például annak, hogy a szöveg idegen nyelven hangzott el. Ha történetesen ismeretlen darabot láttunk volna, csak a pusztán látvány és a számunkra idegen nyelven elhangzó dialógusok dinamikája létezett volna a színpadon, az is önmagában bőven elegendő lett volna ahhoz, hogy az ember földolgozza és megértse az egészet. Természetesen nem úgy érve, hogy például egy olyan dolgot is képes legyen írni róla, amelyben felfejti a szereplők közötti bonyolult viszonyrendszert és a nyelvi finomságokat, de úgy igen, hogy a lényegi konfliktus, üzenet világos legyen számára, az ismeretlen történet és az idegen nyelv ellenére. Nyilván nincs olyan előadás, amelyhez ne lehetne fűzni kritikai megjegyzéseket, nekem például apró aggályaim voltak azaz, hogy időnként a második részben megtört a képi szimbolika folytonossága, és olyan olcsóbb eszközöket is alkalmaztak, amelyeket én nem éreztem méltónak az egészhez, amelyek a parodisztikus értelmezés felé vittek egyes jeleneteket el, de mindez valójában szóra sem érdemes.

Az ismert és ismeretlen hatását említetted, s a Shakespeare-drámák, -előadások esetében épp az az érdekes, hogy általában már ismert történeteket látunk újra és újra. Meg is fogalmazódik többekben időnként, akár itt Gyulán is, hogy „miért kell annyira erőltetni ezt a Shakespeare-t, mit

tud nekünk még mindig mondani ezekkel a régi, clavult történetekkel”? A Shakespeare-konferencián is elhangzott, éppen az egyik londoni résztvevő előadásában, hogy Angliában már nem nagyon játsszák a színházak, és a fiatalokat sem érdekli Shakespeare, nem olvassák, nem kötelező olvasmány. Ugyanakkor itt, Közép és Kelet-Európában, úgy tűnik, még sokakat érdekél, még mindig reneszánsza van. Neked milyen a viszonyod az életműhöz, mit keresel, mit találasz benne még napjainkban is?

Shakespeare-ben nemcsak az az érdekes, hogy mit mond el az összöveg, hanem az is, hogy mit tett hozzá az a több mint négyszáz év, amelyben a legkülönbözőbb kultúrák próbálkoztak az értelmezésével. Ilyen értelemben a Shakespeare-mű ma már teljesen olyan, mint egy palimpszeszt, amely az eredeti, az ősi és a rá, majd azokra írt szövegek keveredésének eredménye az évszázadok során, aminek következményeként létrejött egy egészen bonyolult hipertextus...

Ráadásul ez esetben már maguk a shakespeare-i művek is ilyenek kicsit, azok eredetisége és hitelessége is megkérdőjelezhető...

Így van. És itt van külön a magyar Shakespeare kérdése. Az angolokhoz képest mi szerencsések vagyunk abban az értelemben, hogy ötven-száz évenként a legnagyobb költőink ültetik át korszerű, aktuális nyelvire Shakespeare-t. Nekünk van négy-öt Shakespeare-ünk, az angoloknak csak egy, jóllehet most már ott is próbálkoznak mai angolra átültetni, igaz, nem nagy sikerrel. Azért is kell átültetni a mai nyelvi valóságba a remekműveket, hogy ne váljanak múzeumi darabbá. Példák sorával lehetne igazolni, például Nádasdy Ádám fordításaiból, hogy a mai fiatalok füle számára mennyivel ismerősebben, emészthetőbben hangzik egy-egy kortársi nyelvi fordulat. Az ideális

Shakespeare azonban, szerintem az, amikor keverednek a régebbi, klasszikus megformálású fordítások a maiakkal, amelyek az élő nyelvi állapothoz közelítik, tehát amikor a különböző nyelvi akusztikák, különböző nyelvi regiszterek egészítik ki egymást.

Többször szóba került már, hogyan lehetne egyetlen mondatban a Shakespeare-életmű lényegét megragadni. Azt hiszem, Joyce állt a legközelebb ehhez, amikor valahogy így fogalmazott: a szenvedélyei világában kontroll nélkül tévelygő ember megmutatása. Ezt azért is érzem pontosnak, mert nemcsak a drámák az életmű részei, hanem a szonettek is. Az én életemben Shakespeare a legnagyobb meseíróként jelent meg, nyilván a Lamb testvérek átírásában, aztán a legnagyobb költők egyikeként, akinek a szonettjeit én sokkal jobban szerettem mindig, mint például a Petrarciét, vagy bárkiét mindmáig, éppen a bennük látkető szenvedélyek révén, és természetesen hatott rám, mint az egyik legnagyobb drámai szerző. Nagy álnokság azt mondani, hogy Shakespeare régi korok szerzője, ma már a világ nem itt tart, ma már ezek az életérzések, üzenetek, beszédmodok nem korszerűek. Nekem korszerűek.

Eddigi igen gazdag, a legkülönbözőbb műnemekben inspiratív, izgalmas szellemi élményt kínál, a hagyományos műnemi és a műfaji határokkal nem sokat törődő alkotásaid között külön fejezet illeti meg a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes években írott drámai jellegű munkáidat. 2003-ban jelent meg A magyar ember és a zombi címmel vastos köteted, mely alcíme szerint „drámai történetek”-et tartalmaz. Mi lehet a magyarázata annak, hogy ebben a másfél évtizedben foglalkoztatott téged leginkább a drámai műnem (az 2006-os Libertét, persze, nem feledve), s hogy a létrejött szövegművek, legyen szó például az apokrif jellegű biblikus történetekről (Karácsonyi játék,

Passió), a magyar történelem különböző eseménysorainak sajátos feldolgozásáról (A kisberek böszörmények, Ki cserélte el a népet?) vagy Shakespeare, Cervantes kanonikus műveinek újraírásáról („Rómeó és Júlia”, Don Quijote esete Dulcineával) olyannyira formabontóak, de még egymástól is annyira különbözőek?

Talán nem tudok tovább lépni a válasszal, mint ami az a banalitás, hogy nem a szerző írja a darabot, hanem a kor. A verset is, persze. De már amikor eldől a műfaj kérdése, már ebben is ott a kor keze. Hogy most regényt fogsz írni vagy színdarabot, azon belül vígjátékot vagy királydrámát...

Foglalkoztat-e mostanában drámai téma?

Nemrég fejeztem be egy librettót egy Ludas Matyi-operához. De van egy jónéhány éve felvázolt szövegem... hosszú.

Mondd csak ell!

Sok-sok éve találkoztam egyszer Jordán Tamással az utcán, aki kiváló színész, és jó emberi kapcsolatban voltunk, a verseimet is szavalta. Kérdezte, min dolgozom – akkoriban nevezték ki a Nemzeti igazgatójának. Hogy nincs-e valami darabom. Mondtam, nincs, de van egy témám, egy zeneszerzőről, aki a börtönben komponál egy hatalmas művet, mondjuk egy szabadság-operát... lejegyezni persze nem tudja, sem toll, sem papír, úgyhogy a cellatársakat tanítja be az egyes szerepekre meg a zenekari szólamokra... de sehogy nem akar összeállni a mű, hol az egyiket végzik ki, hol a másik boldul meg... és így tovább, végül szabadrálra kerül, de a szabadságban nem képes újraírni ezt a művet a szabadságról.

És?

És Jordán azt mondta, zseniális, neki nagyon tetszik, írjak egy szinopszist meg írjak meg két jelenetet, és ők pályázni fognak nem tudom hova, ahova szoktak. És ez meg is történt, aztán közölték Jordánnal, hogy a minisztérium vagy az alapprogram, szóval, aki, meg ami támogatja a bemutatóikat, nem tartotta figyelemre méltónak a dolgot. És azóta nem foglalkoztam vele.

A drámaíró korszakod kezdetén, 1987-ben született a „Rómeó és Júlia” című darabod is, ami szintén rendhagyó alkotás, egyfajta montázsdarab, „Shakespeare-játék”, ahogy az alcíme is mutatja. Az alapba, a meghúzott, megvágott Rómeó és Júliába beledolgoztad a Hamlet és az Othello részleteit, illetve a szonettek egyikét-másikát. Rómeó egyszer csak Hamlet monológját mondja, vagy az eredeti szöveg helyett valamelyik szonettel udvarol Júli-

ának, de később Othello és Desdemona párbeszédeiből is idéznek és így tovább. Mi késztetett arra, hogy a Rómeó és Júliát ilyen módon írd át, mi volt az alkotói szándékod ezzel a darabbal?

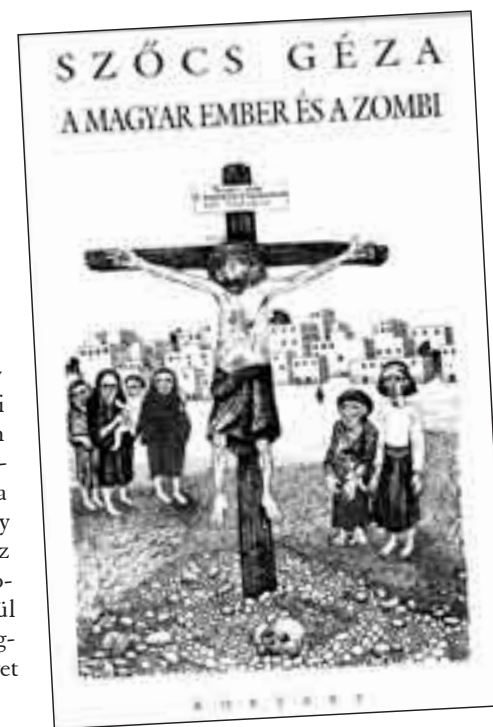
Ha valaki remekműveket írt, igen könnyű azokból újabb művet fabrikálni. Ha kiollózunk belőlük különböző részeket, és egymás mellé illesztjük azokat, akkor, ha az eredeti helyzetükben remekműként funkcionáltak, akkor nagy valószínűséggel az új helyzetben is remekműként fognak működni – gondolhatná bárki. Ezen a szimpla számításon kívül azért nekem más megfontolásaim is voltak. Nagyon lecsupaszítva, az én történetem lényege ennyi: Rómeó nagyon szereti Júliát, aztán egyre többet kezd el morfondírozni, mint Hamlet, s végül megöli, mint Othello. Ehhez

a történethez különböző modern elméletekkel aládúcolt érvelést rendelhetünk, de az életből is azt látjuk, hogy a legtöbb párkapcsolat eljut oda, hogy a leglángolóbb szerelemből fojtogatás lesz, vagy olyan indulatok keletkeznek, amelyek közel állnak a fojtogatáshoz. A Korsunovas által színre vitt Rómeó is rokona az enyémnek, mert nem a romantikus hősszerelme mutatja, hanem egy neurotikus, labilis, megbízhatatlan figurát. Az én változatomban hasonló okokból megjelenik Rómeó korábbi nagy szerelme is, Róza, akiért egy-két nappal korábban még lángol és sorvadozik... és akinek fontos szerep jut a végkifejtésben. De ő is Shakespeare-szöveget mond, a

darab minden sorát, szavát Shakespeare írta, én nem írtam bele, csak egyetlen szerzői utasítást, mégis így is sikerült olyan figurákat kreálnom, akik nincsenek az eredeti műben, de benne lehetnének.

Ha jól értem, bizonyos pontokon elégedetlen vagy az eredeti művel, és ezért is hoztad létre a magad változatát?

Attól kezdve, hogy először olvastam, próbáltam választ keresni arra kérdésre, hogy mi szükség volt az eredeti történetben az altatóméreg-kripta szövevényre. Azok után, hogy Júliát kitagadja az apja, semmi nem kellene, hogy visszatartsa őt Veronában, Rómeó már rég elhúzott Mantovába, ő is mehetne utána. Az a terv, hogy a lány meghal, eltemetjük, s utána szöktetjük el Mantovába, a dolog életszerűségét tekintve (nem a drámaiságát persze) értelmetlen és szükségtelen. Attól,

hogy halottnak hiszik, ő nem fog könnyebben elszökni, és új életet kezdeni Mantovában, sőt, nehezebben inkább. A logikus, mai ésszel, az lett volna, hogy Júlia, Lőrinc barát, a dajka, esetleg Benvolio fölkerelkednek, és elmennek Rómeó után. S ez a végkifejlet elvileg benne van ebben a történetben. Igaz, hogy akkor nem szól semmiről és nem működik benne a végzet...

Illetve az már mégiscsak egy másik mű lenne, és hiányozna belőle a tragikum...

Pontosan, hiányozna a tragikum, és azok az erők, amelyek a sorsot irányítják, nem mutatkoznának meg olyan félelmetesen. Akár Shakespeare-től is száz példa hozható arra, hogy ennél ügyesebben, leleményesebben is össze lehet rakni azt az eszköztárat, amely a végzet számára szükséges, hogy a maga munkáját elvégezze. Úgy éreztem, hogy ebben a műben megmagyarázatlan az, hogy miért éppen így kellett történnie. Az vitathatatlan, hogy így hatásos és impozáns. De nehéz megkerülni a kérdést, hogy ezek a hősök miért ilyen gyermeteg módon kezdtek el szervezkedni, sok a kockázat és semmi haszon, legalábbis a néző részéről így látszik. Tehát ez is az egyik gyökere volt annak, hogy én megpróbáltam a Rómeó és Júliát újrafogalmazni shakespeare-i szavakkal, és lényegében ugyanazzal a végkifejlettel, hiszen ugyanaz a végzet működik, amely a szerelmesek első találkozásakor meglódul, csak később és más áttételekkel, de ugyanoda vezet. Ezért úgy gondolom, hogy nem hamisítottam meg a shakespeare-i szándékot.

Az átíráshoz, újráíráshoz, a palimpszeszt jellegű szövegalkotáshoz kapcsolódó technika egyik legfőbb jellemzője a drámaírói művészetednek. Ugyanakkor az újító, az újra mondó, modernizáló nézőpont mellett, bármilyen témához nyúlsz nagyon erőteljesen érzékelhető a hagyományoknak a tisztelete és a történelmi látásmódnak, a történelmi (többnyire keserű) tapasztalatok bedolgozásának a szándéka. Jól érzékelem én ezt?

Igen.

Kicsit bővebben, ha lehet kérnem.

A valóság, amelyben élünk, részben valóságos, részben virtuális. A virtuális részéhez hozzátartoznak azok a nagyobb és kisebb narratívák, amelyekben felnevelkedünk, amelyek meghatározzák a hitvilágunkat, az értékrendünket, az identitásunkat. Ahhoz, hogy elhelyezzük magunkat a világban, szükséges az, hogy rengeteg történetet sajátítsunk el Jézus Krisztusról, Mózesről, az egri hősokról, Karenina Annáról, Odüsszeuszról vagy Ulyssesről, nagyapánkról és még sok mindenki másról. Megszámlálhatatlan, hogy milyen sok történetből alakul ki a tudatunkban, a pszichénkben egy értékrend. Ezek komponensei félig fix pontok, a nagy narratívákból származók, másrészt nem annyira fixek, például a családi történetek, az újraértelmezett történetek. Maga az irodalom is úgy keletkezett, hogy történelmi eseményeket értelmeztek a szerzők. Elsőként, a nagyobbak közül,

Homérosz, aztán például Shakespeare, akik részben olyasmiket meséltek el, amik a maguk korában még az emlékezet részei voltak (úgy, mint a családi történetek is általában), másrészt teljesen fiktíveket. Nem tehetünk úgy, mintha bármelyikünk tudata, személysége függetleníthető lenne azoktól a narratíváktól, amelyek definiálják, meghatározzák az életünket. A műveimben én arra törekszem, hogy ezt egyrészt tudatosítsam, másrészt, hogy a maguk nagyon törekeny, relatív, viszonylagosítható mivoltát érzékeltessem. Az én énem magyarként, emberként, művészként olyan értékek és üzenetek interferálódásából áll össze, amelyek talán máshogyan is interferálódhattak volna. Énünknek van egy fix magja és van egy bizonytalanabb burka, olyanszerűen, ahogy az atomot képzeljük, hogy van egy elektronfelhő, olyan, amilyen, de ma már tudjuk, hogy ezeknek a részecskéknak a helyéről és energiájáról nem lehetnek pontos ismereteink, mert vagy az egyiket lehet tudni vagy a másikat, egyszerre mind a kettőt nem. Az én, az azonosság, a nemzeti és a személyes identitás is ilyen nehezen meghatározható, pontosabban meghatározhatatlan. Hiába ismerjük minden komponensét, ami az egészről létrejön mint erőter, az tele van meglepetésekkel, drámai szakadékokkal, ismeretlennel, amelyeknek a megmutatására az egyik legjobb mester éppen Shakespeare.

Meghatározhatatlan, nehezen meghatározható. Ahogy a te szövegeidnek a műfajisága is elég nehezen meghatározható, mint utaltam is már rá. Nemcsak az átmenekek, a különböző műnemek, műfajok egymásba ékelődése miatt, hanem mert egészen eredeti, egyén műfajiságú szövegeket is teremtessz. Hogyan alakul ez ki nálad? Mitől függ, hogy milyen műnemben, műfajban, formában írod meg éppen azt, amin dolgozol? Mennyire fontos számodra ez a műfaji, formai szempont, az, hogy versben fogalmazol, vagy drámának vagy regénynek írod-e meg azt, amit meg akarsz írni, például a Limpopo-történetet legutóbb?

Soha nem spekulálok előzetesen, hagyom magamat írni. Annak szem előtt tartásával, hogy az, amit leírok, egy utólagos kritikai ítélet tárgya kell legyen, s akkor majd húzok belőle, átírom stb. Akkor azonban, amikor írom, akkor úgy teszem, ahogyan azt a belső sodrás, amely íratja velem, éppen kívánja vagy diktálja. Azon nem spekulálok, hogy műfajidegen-e, ha egy vers közepébe beiktatok egy párbeszédet, vagy egy dráma közepébe beteszek egy kottát. Ha úgy érzem, hogy valaminek ott a helye, akkor odateszem, ha később, egy hónap múlva esetleg úgy látom, hogy hülyeség, akkor megváltoztatom, kijavítom.

Még mindig a drámánál maradva, mennyire fontos számodra? A saját pályád belső törvényszerűségeit a legjobban ismerve, hol látod a helyét az életművedben a drámaírásnak? Mi lett a darabjaid sorsa, milyen a viszonyod a színházhoz?

A színház engem is elbűvöl, mint oly sokunkat. De nem lehet azt előre meghatározni, előre látni, hogy

miből mi lesz. Például nekem az volt a meggyőződés, hogy soha életemben nem fogok regényt írni. Aztán teljesen váratlanul, de oly módon, mintha csak egy verset kezdtem volna el írni, két regény is kikerült a kezem alól. A drámákkal is így voltam, volt olyan is, amit megrendelésre írtam, de a legtöbbet nem azért. Csak foglalkoztatott egy kérdés, akár aktuális vagy múltbeli, és ennek a kibontását próbáltam meg egy drámai szöveggel megoldani. Úgy érzem, nem is mindig sikerült egyforma színvonalon, azt hiszem, a drámáim színvonala talán a legegzenetlenebb. Sokára jutottam el ahhoz a felismeréshez, hogy mi a jó dráma titka.

Nosza, áruld el nekünk is!

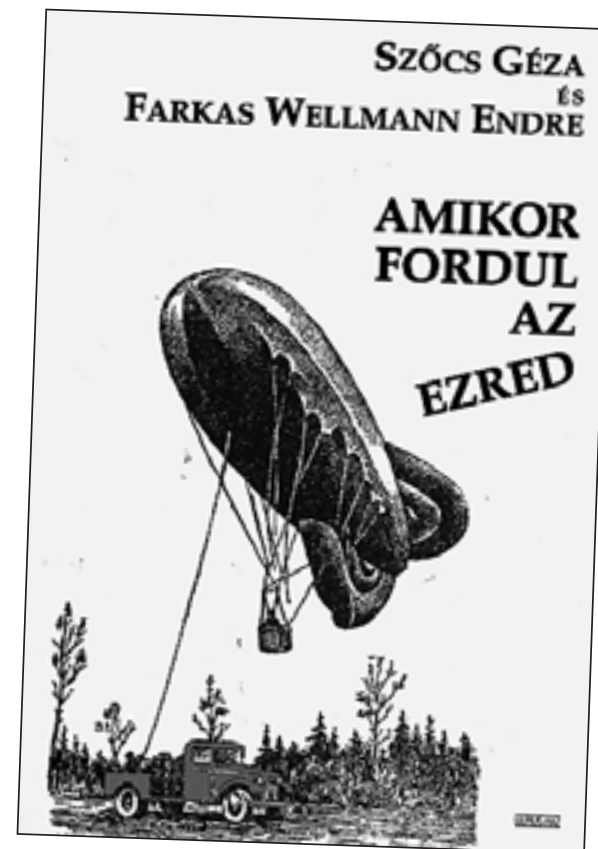
Az a jó dráma – egyik! – titka, hogy minden egyes mondat, ami elhangzik a színpadon, a nézőt kíváncsibbá kell tennünk valami iránt, amit még nem tudott. Tehát a kíváncsiságát és vele együtt a feszültséget úgy kell tudni fokozni, hogy lépésről-lépésre belevonjuk valamibe, amiről egyre többet tud, és mégis egyre többet kíván tudni. Mint bizonyos fűszeres italok esetében: nagyon szomjas vagy, iszol belőle, és még szomjasabb leszel tőle. Persze, ez nem elégséges, de szükséges feltétele a jó drámának, még egy csomó minden más is kell hozzá, de ez a minimum.

Te írtál ilyeneket?

Remélem, hogy ilyeneket is írtam.

Műveidben a történelmi tapasztalatok, tanulságok mellett én nagyon erős jelenlétét érzékelem a személyes sors tapasztalatoknak, a személyes sors tanulságainak is. Az említett Limpopo című regényben is például, ami, ugye, „egy strucckisasszony naplója” pedig, s mégis benne vannak az elmúlt évtizedek, főként a rendszerváltoztatás folyamatának tapasztalatai mellett Szőcs Géza életútjának tapasztalatai is, mint ahogy a versek, drámák többségében is. Említetted, hogy mindig a téged foglalkoztató kérdések kibontását próbáltad megoldani a különböző irodalmi műfajok, formák keretei között, illetve azokkal nem is számolva. Egy nagyot ugorva immár, a legutóbbi, Farkas Wellmann Endrével közösen írt, idén megjelent köteted (Amikor fordul az ezred) érdekessége (túl az ismét igen sajátos műfaji összetettségen), arról vall leplezetlenül, mondhatni direktben, hogy mi is érdekelte, foglalkoztatta Szőcs Gézát az elmúlt évtizedekben a közéletben. Hogy miközben létrehozta ezt a nagyszabású, sokoldalú, többretegű és jórészt formabontó irodalmi életművet, mit is csinált a közélet, a politika, a nyilvánosság színterein (például a kisebbségi jogvédelem, a román-magyar együttélés normalizálása, de számos európai, sőt globális jelentőségű kérdésnek is a megoldása vagy legalábbis felvetése terén). Farkas Wellmann Endre a maga bevezetőjében leírja, hogy miért és hogyan készítette a beszélgetéseket, illetve a könyvet, én most arra lennék kíváncsi, hogy számodra miért volt érdekes, fontos ennek a kötetnek a létrejötte?

A könyvben vissza-visszatérő bölcséleti kérdések, problémák miatt. Az egyik például az identitás-

Amikor fordul az ezred

hoz való jog, hogy azt senki ne akarja megváltoztatni, megtörni semmilyen módon. A másik a szülőföldhöz való jog, hogy azt a földet, amelyen én megszülettem, ne lehessen mesterséges módon kiforgatni önmagából, lepusztítani, gyárteleppé változtatni, más népeségekkel beköltöztetni stb. Mindez egy nagyon egyszerű bölcséleti kérdéskörre vezethető vissza: a helyfoglalás kérdésére. Amikor azt mondjuk, hogy foglaljon helyet, kérem, abban nagyon sok minden benne van. Azt is elmesélem a könyvben, hogy egyszer egy rendőr azt állította az autómról, ami történetesen tilosban parkolt, hogy közterületet foglal el, amire én azt kérdeztem, hogy akkor én is közterületet foglalok el, hiszen itt állok az autóm mellett, s akkor engem is meg fog büntetni. Ez így anekdotikusan hangzik, de egy nagyon fontos kérdés van a mélyén, hogy kinek van joga a helyhez, kinek van joga kihasználni egy helyet és mire. Mi történik majd, amikor az ország népe előregszik – ahogyan azt írom is a könyvben –, és meg fognak jelenni milliószámra olyan népek, akik érzik a vákuumnak a vonzását, szívását. Van egy tervezetem arról, hogy az ország spontán és kaotikus betelepülésével szemben az egyetlen, amit tehetünk, ha nem változnak meg a demográfiai mutatók pozitív irányba, az az, amit az Árpád-házi királyainktól kezdve sokan megpróbáltak, a szervezett betelepítés. Hogy a betelepülők teuton lovagok vagy kunok, bese-

nyók-e vagy menekült görög kommunisták, az nem érdekes, az az érdekes, hogy a magyarság mint nemzet- és állameszme képes volt feldolgozni és szintézisbe hozni, ha tetszik, egy nagy olvasztótégelyben ötvözni a legkülönbözőbb etnikai... genetikai és kulturális elemeket, értékeket... Látod, a világ olyan, mint egy Örkeny-novella. Elindulsz egy tilosban parkoló autótól, és eljutsz a nemzet jövőjének kérdéséig.

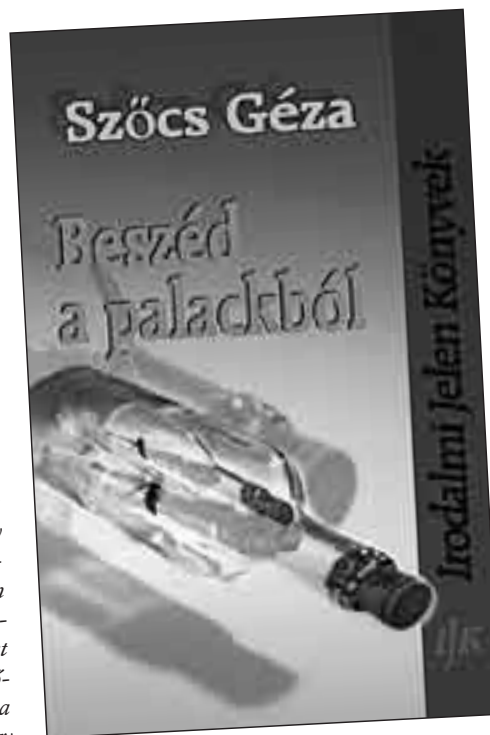
A kötetben közzétett egykori dokumentumokban, tervezetekben, esszéikben rendre olyan ún. történelmietlennek minősített kérdésekre is választ keresel, mint például, hogy „El lehetett volna-e Trianont kerülni?”, de ezeken túlmenően is olyan grandiózus ideákat, elméleteket fogalmaz meg időről-időre, mint például a Duna Virtuális Köztársasága, vagy a Kiáltvány Königsbergért stb., amelyek az átlagos észjárású emberek szerint cleve esélytelenek, netán képtelenek. A realitásokkal nem számolók, ugyanakkor sokak számára mégis vonzóak. Honnan, miből táplálkozik a te törekvésed az ilyen nagyszabású ideák megfogalmazása iránt, amelyek aztán többnyire nem is valósulnak meg?

Arról nem én tehetek, hogy nem valósulnak meg. De ez a kérdésed némiképp találkozik azzal a kérdéssel, amit nagyon gyakran föltesznek nekem, hogy én valójában minek is tartom magam, költőnek, politikusnak, drámaírónak, szerkesztőnek vagy mi a csudának. Erre azt szoktam válaszolni, hogy bennem ezek a határok nem ilyen élesek, nagyon jól megfér a költő a drámaíróval, a lapszerkesztővel, meg a politikussal. De ha nagyon az elejéről akarok

elindulni, akkor azt kell mondanom, hogy alapvetően én mindent költőként élek és ítélek meg. S az általad grandiózusnak nevezett tervek valójában költői gondolatok, amelyeket történetesen nem versben írtam meg, hanem politikai kiáltványban vagy alkotmánykiegészítő tézisekben. S azt hiszem, akkor maradok hűséges ahhoz az énemhez, amelyik közel negyven évvel ezelőtt elkezdett verseket írni, ha engedem, hogy ez a költő mindent kimondjon bennem, a történelmi kérdésektől akár a gasztronómiaiakig. Fölhívom a figyelmet arra, nemrégiben Balatonfüreden sor került rá, hogy egy régi receptemet, a töltött vörös káposztát kipróbálják, elkészíték, és még Mádl Feri bácsinak és feleségének is módfelett ízlett, mind tíz ujjukat megnyalták utána. A töltött vörös káposzta is egy költői gondolat volt. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy nem szabad az embernek visszanyesnie a költői fantáziáját, engednie kell, hogy működjön, s vállalnia mindazt, ami abból következik, akár jó ránézve, akár rossz.

Még egy kötetecskédd jelent meg nemrég az aradi Irodalmi Jelen kiadásában, Beszéd a palackból címmel. Ezeket a kisesszéket abból a rovatból válogattad, amely ugyanilyen cím alatt fut a lapban hónapról hónapra...

Igen, és mindenik valamilyen kevésbé ismert poétikai értékkel foglalkozik. Persze valami kétféleképpen lehet ismeretlen: egy vers, vagy egy költő lehet még ismeretlen, vagy lehet már ismeretlen, akit elfelejtettünk... Gondoljunk Weöres Sándor Három veréb hat szemmel című gyűjteményére, bár az más célú és léptékű, hatalmas vállalkozás volt... Én viszont csak szerény keretek közt, mintha egy irodalomórán beszélnék a diákoknak egy-egy versről, így születtek meg ezek az írások.

SZILÁGYI ANDRÁS ◀

Az ember vidékei és a vidék emberei

Lous Stuijzand és Lóránt János Demeter képzőművészek közös kiállítása a békéscsabai Jankay Galériában*

Harsoghatnám, miként egy tavaszi kikiáltó: a távoli útvjáról hazatérő képzőművészet megérkezett! Mégsem teszem, mert a kiállító alkotók művészete nem csupán a tavaszt, hanem a minőségelvű képművészet létezését is dicséri.

A Békéscsabán első alkalommal bemutatkozó¹ Lous Stuijzand holland származású képzőművész, Lóránt János Demeter festőművész élet- és alkotótársa. Közös életüket tizenöt éve Hollandia és Magyarország között osztják meg. Ha ezen túl a megjelenési módjában különböző, de a kiállított anyagukról leolvasható közös értékrendjüket keressük, akkor a választ a természet rejtekező szellemében és e szellem látható természetében találhatjuk meg. Ebben nem csupán a transzcendens azonosság, hanem a szerves folyamú eredetiség, a mértékadó minőségjelző kritérium is közös.

Lous Stuijzand művészettörténetet, valamint a vizuális alkotómunka technikáit tanítja a leideni népfőiskolán. Saját munkamódszerét a változatos anyagokkal és a különféle technikákkal való kísérletezés jellemzi. Éppen ez, a kísérletező attitűd vezette – a korábban kizárólag a grafikával foglalkozó alkotót – a viaszveszejtési bronzöntő technikához.

Lous 1995 nyarától vesz részt a Mezőtúri Nyári Alkotótelep munkájában, s a környék ásatásain feltárt tárgyak alapján kezdett el foglalkozni kisméretű bronzszobrok, illetve plasztikák létrehozásával. E kísérletező formavilágban mintha a föld rétegei által elrejtett virágzó bronzkori kultúra önképét látnánk újra. Másként fogalmazva: olyan tárgyakat, amelyeket – Platón idézve – a világmegformáló kézműves Isten, Demiurgosz gyúrt és alakított az őanyagból. Ezen létező idea-világból „részesedtek” a földi dolgok, vagyis

Lóránt János Demeter: Autós Jézus (2008; olaj, vászon; 80x60 cm)

a nemlétező anyagi világ valami eredendően szelleminek a mása. Előbbi nyomán Lous Stuijzand az ember és a természet között még meglévő és a már elveszett szerves kapcsolatról beszél.

¹ Lous Stuijzand (Amszterdam, 1947) a korábbiakban már szerepelt a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága Munkácsy Mihály Múzeuma XXXIV. és XXXV. Alföldi Tárlatán is, tehát a békéscsabai közönség számára nem ismeretlen. (A szerk.)

A fenti „szellemkövető” gondolkodás számunkra sem idegen, de egy polgári módon felvilágosult holland művész számára az óceán és a szárazföld találkozása, a hatalmas víz és az elöntéssel fenyegetett szárazföld érintkezése nem csupán reményteli várakozást, hanem fokozott veszélyt is hordozó tényező.

Ezen alkotói magatartás háttérében olyan ökológiai gondolkodás húzódik, amelyben maga a művészet is a tárgyszeremtő kultúra szerves része, amely elsősorban a környezetben fellelhető természetes anyagokból építkezik. Számunkra is levonható tanulság. Hisz tudjuk, hogy mi történik, ha egy 1902-ben, vályogból épült csabai parasztház külső homlokzatát görögös kőborítással, s a kamarából kialakított fürdőszoba belső falait pedig mór stílusú csempével díszítik.

Ez a gyakorlat visszavezet bennünket a szabad választás eklektikus régióiba. S mi akár felvilágosult dadogással is mondhatjuk: a multikulturális szemlélet szükségszerű terjedése nem jelentheti a hely szelleméből fakadó esztétikai értékek tagadását, a saját lokális kultúránk önfeladását. Tapasztalhatjuk, hogy az ideológiailag vezérelt elvárás-képet felváltja a piaci ízlés diktátuma, amely tulajdonképpen felszámolja, illetve felülfesti a demokrácia esztétikai értelemben vett szabadság metaforáját.

Éppen ezzel szemben Lous a könyvmotok, rézkarcok és monotípiák rozsdamart felületei alól egy szerves kultúra töredezett jeleit és jelrendszereit tárja fel. A merített papír barázdált felületére karcolt, rovátkolt formák nem csupán az úgynevezett történelmi időt idézik.

Ami a kiállítás anyagát tekintve számunkra mégis fontosabb, hogy vajon milyen módon teremti újra a művész az emlékezés szellemi és tárgykötő folyamatát? Látható, követhető, ahogyan egyrésről felfedi az „elrejtő idő” kultúra-formáit, másrésről felszabadítja az egyéni alkotóképzelet játékos erejét. Így a megidézett „természet emlékművek” grafikai és plasztikai képe valósággal felszólítja az embert: vissza, vissza az időben, hogy a múlt organikus kultúrát építő gyakorlata által, a saját hagyományainkból feltárt esztétikai műtárgyminőség jelenébe léphessünk! Olyan vizuális szellemű gondolkodás folyamatát követhetjük tehát mind a pihenő, mind a hajlék, mind a sátor, mind a veszélyt előrejelző kilátó, mind a kultúrát-mentő uszadék-törzs, mind a bárka kompozíciók szimbolizmusában, amely a VESZÉLY és a VÉDELEM gondolkörében mozog. A művésznő „természeti emlékképei” tehát az ősi civilizációk formanyelvének szerves megújítását, az emberi minőségek átmentését és nem utolsósorban a kultúra folytonosságát hangsúlyozzák a néző-befogadó számára.

Mint az egész másik fele

Lóránt János Demeter képzőművész is a természet közvetlen közelében él, miközben olyan al-

kotóember, aki sohasem felejtette el szülőföldjét. A Békési Nyári Amatőr Alkotótábor művészeti kurzusainak vezetője volt 1974-től egészen 1985-ig. Ebben a minőségben a békési régió képzőművészeinek egész nemzedékét tanította a látás törvényszerűségeire, a képzőművészeti szakma alapismereteire. Visszatekintve Lóránt vizuális szemléletének alakulására, különösen Vinkler László absztrakt expresszionista kísérletei, valamint Kokas Ignác úgynevezett tájlelki kompozíciói hatottak rá elemi erővel. Már pályája kezdetén valósággal berobbant a hazai képzőművészeti életbe. A magyar festészet 1956 utáni megújulásának szellemi igényét, egy újgeneráció őszinte, deheroizáló szemléletét közvetítette az apologetikus elvárás pártoszával szemben. Mindezt a monokróm földszínek tónusváltozatainak használata is segítette. Az elmúlt idők folyamán Lóránt János Demeter nagy ívű, jelentős képzőművészeti életművet hozott létre. Művei mértékadó állami, valamint nemzetközi kitekintésű magángyűjteményekben, többek között a Ludwiggyűjteményben is megtalálhatók. Művészetét számos állami és szakmai díjjal ismerték el. Legutóbb, 2008-ban a békés megyei vállalkozók által alapított Prima-díjat, valamint életművéért a Magyar Művészetért-díjat is megkapta.

Lóránt vándorlásai során, mint látható, a természet önteremtő őseréjében és megújulásában hisz. A tájak vidékeihez: Békés, Somogy, Nógrád, Heves, és a vidék önmagán túlmutató tájaihoz, vizeihez kötődnek ciklusai. Ennek mindennapi, közvetlen szemléléséből táplálkozik művészete, miközben észreveszi a „vidék tájaiban” élő, esendő ember egyetemes, transzcendens létmotívumait is. A kiállításon bemutatott művek már a változást mutatják. Lóránt 1995-től az év meghatározott időszakát Leidenben tölti. A németalföldi táj és a klasszikus polgári kultúra nézőpontja is új dimenziókat nyit meg számára. Az új képi világot a kifejezőmód, a formanyelv változása jellemzi. Számára sem marad más, mint a szarkasztikusan levont következtetés: a festésszettel már nem lehet megváltani a világot. A rendszerváltást követően a kortárs magyar képzőművészetben is paradigmaváltás zajlott le. Az új nemzetközi kánonok honi követése, a visszafelé megírt uralkodó kánon érdekérvényesítő ereje, a kommersz álképzőművészet térnyerése, és nem utolsósorban az esztétikai kiindulású kritika megszűnése miatt mára jelentős kortárs életművek szorultak háttérbe. Lóránt vizuális szemlélete mélyen Kelet-Európa művészet-történeti hagyományába ágyazódik. Ebben a változásban az új nézőpont gondolati ereje nem csupán eltávolítja, magához is emeli a groteszk, esztétikai értelemben csúf formavilágát. A képeken keresőkké, áldozatokká váltak az emberek, akik a globális folyamatok kiszolgáltatottjai lettek. Az archaikus és modern lét ellentéteit felerősítő tematika a mágikus realizmus titkait rejti. A természetbe kivonuló, „kikapcsolódó”

civilizáltak pöffeszkedő megjelenése nem az új Árkádiát idéző nosztalgiában, nem a természet szellemét kereső pasztoráléban, hanem a kultúrát veszített jólét barbár térnyerésében teljesedik ki. A lét alatti lét világában élők bebábozódnak, maguk sem tudják, hogy mi történik velük. De nem hagyható figyelmen kívül a Lóránt alkotói magatartásában meglévő öntörvényűség sem, amelyben a felelősség tudata az erős iránymutató. Vajon együtt tud-e lenni, vajon együtt van-e a táj gyermekeivel? Azaz, vajon megfelel-e az ő személyes elvárásainak, egyénisége mértékének azon állapot, amely a műben az önvizsgálat befejezettségének képzetét kelti? Látszólag egyszerű a válasz, hiszen a mindennapi közvetlenség ismerős viszonyai között gyermeki csodálattal találja meg Békésszentandrason a régi-új természeti tereket, miként az elcsatangolt gyermek, aki minden tiltás ellenére fára vagy szalmakazalra mászik, megnézni, hogy fentről minden milyen más. A közelítő eltávolodás gyakorlatában átértékelődik a szülőföld igazsága, a személyes élet világa.

Lóránt a kiszolgáltatottak földi világáról, a nomádokról, az állatokkal magukra maradtokról beszél hozzánk, akik ebbe a földbe nőttek, akik már nem természeti vadvezekben, hanem a szivattyúházak kifolyóvizében – minden szemérmességüket levette – mosdatják egymást. Kezdődött a marasztaló emlékü szülőfalú elhagyásával, valós és tematikai értelemben egyaránt, és folytatódik a hozzá fűződő néma alkotói ragaszkodással. De ez a némaság olyan, mint a kifogott halak verdeső rémülete, a gerincen perdülő légszomjas balett. Ez a némaság már otthonlakó, csend mögé zuhant vándor. S bizony, eltévedtünk, ez a test már nem a mi testünk, csupán egy könnyörtelen ragadozó, egy fogoly. Álomszerűség. Lebegtetett élet. Misztikus vágyódás. Mindig menni, menni a víz, a levegő, a föld, a halászhok, madarászok, pásztorok égi csillagképe után, mely világban a mágikus természeti látomások felerősítik a nézőben az emberi természet forrásvidékeit.

* A 2009. április 17-én, a kiállítás megnyitóján elhangzott szöveg szerkesztett változata.

Lóránt János Demeter: *Thermál I.* (2006; akvarell, papír; 210x290 mm)

► SZEDEDINÉ KOZÁK MÁRIA

IBOS ÉVA ◀

Művészeti életművek, hagyatékok

Múzeumi konferencia Békéscsabán, a Jankay Galériában*

Fiatal intézményünket (2003-ban nyitottunk meg, 2006-tól vagyunk muzeális intézmény) egy művész életművének, Jankay Tibor hagyatékának gondozása, bemutatása hívta életre.** Jankay Tibor (Békéscsaba, 1899 – Los Angeles, 1994) képzőművész végrendeletében szülővárosára hagyta munkáit és etnológiai gyűjteményét. Ez évben emlékezünk meg a művész születésének 110., halálának 15. évfordulójáról. Az évfordulók inspiráltak bennünket egy olyan szakmai konferencia megrendezésére, amely a művészeti életművek, hagyatékok sorsával, helyzetével, lehetőségeivel, problematikájával foglalkozik. Miért gondoltunk erre a tanácskozára? A saját helyzetünk és tevékenységünk során úgy érezzük, hogy a hazai múzeumi rendszer átalakulása „magányosabbá”, elszigeteltebbé tette a kisebb gyűjteményeket, mivel nem tartoznak a megyei múzeumok védőszárnyai alá, tehát maguknak kell az utat, a kapcsolatokat megteremteni a szakmai működésük hatékonysága és ismertségük érdekében.

A különböző jellegű közérdekű gyűjteményekben fellelhetők helyi alkotók, oda kötődő jelentős személyiségek életművei, gyűjtők felajánlái szakszerű feldolgozásáról és közzétételéről a tulajdonosnak, a gyűjtemény kezelőjének gondoskodnia kell. Ezért is szükséges az ilyen anyaggal rendelkező múzeumokkal megismernünk.

Bizonyára vannak a gyűjteményeinket érintő hasonló kérdések, megoldásra váró feladatok, amelyeket célszerű megbeszélni. A közös gondolkodás és a problémák feltárása kölcsönös segítséget nyújthat a gyűjteménnyel foglalkozó múzeumi szakembereknek, és a tapasztalatcsere hozzájárulhat partnerkapcsolataink építéséhez. Ez a találkozó alkalmat teremt arra, hogy intézményünket és kiállításainkat a helyszínen megmutassuk a tanácskozáson résztvevőknek, valamint közös értékmegőrző és -közvetítő munkánk iránt együttesen hívjuk fel a figyelmet.

Elgondolásunk alapján ezért az előadásokra nagyobb és kisebb művészeti hagyatékokat, életműveket gondozó múzeumok képviselőit kértük fel, hogy saját gyűjteményükről szóljanak. Így ismerkedhettünk

meg a Győri Városi Művészeti Múzeum, a miskolci Herman Ottó Múzeum, a Pásztói Múzeum, a jászberényi Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria, valamint a szegedi Móra Ferenc Múzeum művészeti hagyatékaik helyzetével.

Közös megállapításként rögzíthetjük, hogy a művészeti hagyatékok elfogadása a tulajdonos, a fenntartó, ám a múzeumi szakemberek számára is nagy felelősséget, többszörös feladatot jelent. A fenntartónak gondoskodnia kell az anyag raktározásáról, bemutatásáról, a pénzügyi háttér és a szakszerű működtetés feltételeinek biztosításáról. A múzeumi szakembereknek pedig a gyűjtemény feldolgozása, publikálása, „életben tartása”, népszerűsítése folyamatos és mindig megújítandó munkát jelent. Az anyagokból rendezett – főleg képzőművészeti – állandó kiállítások önállóan legfeljebb nagy idegenforgalmú helyeken működőképeseek, ahol ez nem jellemző, ott feltétlenül szükséges párosítani rendszeresen váltakozó időszakos tárlatokkal, amelyek élővé teszi a kiállítóhelyet, azaz a helyi közönség aktivitása mellett a máshonnan érkező művészetbarátokat is vonzza. A gyűjteményekből egy-egy csere-kiállítás is bemutatható partnerintézmények között.

Az előadók véleményeinek összegzéseként elmondhatjuk, hogy mindannyiunk számára hasznos volt a tanácskozás, sok új információval, tapasztalattal gazdagodtunk, közös problémáink megoldásához, az együttműködéshez az itt kötött személyes ismeretségek közvetlen lehetőséget teremtettek.

A konferencia az Oktatási és Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztályának támogatásával valósult meg. Velkey Gábor országgyűlési képviselő köszöntötte a vendégeket, a nyitóelőadást Holport Ágnes, az OKM osztályvezető főtanácsosa tartotta.

* 2009. március 31 – április 1.

** A szerző a Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galéria igazgatója. (A szerk.)

Hagyatékok hálójában

Bármilyen irányba és arányváltás szerint változik a múzeumok funkciója, elsőrendű feladata mindig a gyűjtemény őrzése és tudományos feldolgozása kell hogy maradjon. Hasonlóképp nem múló cél a gyűjtemények gyarapítása, amelyek vásárlások mellett aján-dékozással és hagyatékozással is növekedhetnek. Ez utóbbi eset örömtelisége mellett nem kevés megoldandó gondot is szülhet, kivált az ezres nagyságrendű kollekciók esetén. A múzeumba kerülő, elsősorban képzőművészeti jellegű hagyatékok utóéletéről lesz szó az alábbiakban, melynek problémáit három gondolat köré csoportosítottuk: a múzeumba került hagyatékok és a közgyűjtemény viszonya, a műgyűjtemény jellegű és az életmű-hagyatékok különbözőségei, továbbá a hagyatékok feldolgozása és behelyezése a gyűjteménybe.

Gyűjtemények tegnap és ma

Egy mai műgyűjtemény kialakulását különböző szempontok határozhatják meg, például műtárgypiaci törvényszerűségek, uralkodó trendek, befektetési és/vagy egzisztenciális megfontolások, amelyek így, egymás mellé sorolva a racionalitás súlyát nyomatékosítják. A látszat azonban csal, a folyamat nem kiszámítható az ésszerűség felől nézve, ami ugyan belejátszhat a kezdetekbe, de előbb-utóbb nemcsak, hogy mellétársul, de meghatározóvá, gyűjteményi összetételt formálónak válik a személyesség legbiztosabb záloga, az ízlés.

A műtárgypiac honi megizmosodásának köszönhető, hogy működőképessé és üzletmenetet működtetővé váltak a fenti szempontok, amelyek a múlt század második felében kialakult magángyűjteményeket csak igen ritkán jellemezték. Márpedig a vidéki múzeumok többségét főleg ez utóbbi korszakban összeállt gyűjtemények gyarapították az elmúlt évtizedekben: a '60-as és '80-as évek között kialakult kollekciók.

Ebben az időszakban a gyűjtői kör személyi összetétele egészen más jellegű, mint ma, amikor csupán elvétve akad közalkalmazott a műgyűjtők egyre népesebb táborában, a rendszerváltást megelőzően viszont többnyire az értelmiségi elit tagjai, jobbra orvosok, gyógyszerészek és jogászok vásároltak képzőművészeti alkotásokat. Olyanok, akik polgári neveltetésüknél fogva családi körből hozták maguk-

kal a művészet iránti érdeklődést, ám többnyire csak azt, és nem (vagy csak ritkán) értékes alkotásokat. Ne feledjük, még a '60-as éveket is általánosan szerény nívójú életvitel jellemezte, mondhatnánk, egyfajta egyenszegénység, kiugróan magas jövedelmek nélkül. Ebben az időszakban viszonylag könnyen lehetett jó minőségű műalkotáshoz jutni azoknak, akik relatíve kedvezőbb anyagi körülmények között éltek. Ez a nemzedék (a széthurcolt magánvagyonok felszívódása miatt) ugyanúgy egygenerációs gyűjtő volt, mint mai utódaik, csak az ő választásait sem galéria-hálózat, sem pedig tanácsadói szakembergárda nem segítette.

A műtárgyszerzést három prózai tényező határozta meg: a többnyire domináló személyes ízlés, az alkotó művészeti lexikonban való megjelenése (mint a minőség garanciája), és az említett, relatíve kedvezőbb anyagi helyzet.

Előfordultak ugyan műtermi vásárlások a helyi festők esetében, de általában nem ez volt a jellemző, hanem az utazó képügynököktől való beszerzés. Vegyes és hullámozó tehát az efféle gyűjtemények összetétele, mivel keveredik bennük az országosan elismert és a csupán provinciális érdeklődésre számot tartó minőség. (Ami persze nem zárja ki a gyöngyszemek lappangását.)

Hagyatékok és közgyűjtemény viszonya

A fenti gyűjtő-generáció életkorából adódóan az ajándékozási illetve hagyatékozási szerződés általában a hetvenes évek második felétől a nyolcvanas évtizedig foganatosították, s az általuk realizálódó bekerülések az esetek többségében új irányt szabtak az adott vidéki múzeum szerény volumenű gyűjteményének. Ez mondható el a mennyiségileg jóval jelentősebb szegedi anyagról, ahol a Lucs-gyűjtemény jóvoltából került számottevő századfordulós, XX. század eleji anyag a Móra Ferenc Múzeum birtokába. Mert hiába előzték meg más ajándékozási családok – többek között az Ambrozovics családé – a Lucs hagyatékok, s hiába beszélhetünk tízezres nagyságrendű raktári állományról: a Nagybányával induló modern korszak képviselője addig szinte teljesen hiányzott. Lucs Ferenc gesztusa révén azonban az impresszionista és plein air törekvésektől kezdve (Szinyei Merse Pál,

Thorma János) az alföldieken át (Kosztá, Nagy István, Tornyai), a századfordulót érintve (Rippl-Rónai, Vaszary) továbbá a Gresham-kört bemutatva (Szőnyi, Bernáth) egészen Aba-Novákiig, illetve Barcsay Jenőig tekinthető át a magyar festészet.

Nem hagyatékként, de reprezentatív kollekciót bemutatva működik Szegeden a Kass Galéria, amely – bár jogilag, szerkezetileg sajátos törvényszerűségek működtetik, hiszen a művész él – gyakorlatilag ugyancsak új irányt nyitott a szegedi közgyűjteményi fejlesztés számára: a kortárs alkalmazott grafika területe felé.

Kass János: Kodály Zoltán: Psalmus Hungaricus (1977; fotó: Dömötör Mihály). Az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

Múzeum és muzeológia

Az időigényes, tudományos igényű feldolgozó munka, amely a meglehetősen vegyes összetételű hagyatékot áttekinthetővé és tágasabb konstellációban ténylegesen használhatóvá tenné, tapasztalataim szerint a mai napig hiányos az általam ismert múzeumokban. Ennek hátterében általában valós szakember-, illetve az ebből adódó idő- és kapacitáshiány rejlik. A szakmai hiányosságok a datálást illetően a legbántóbbak, de hasonlóan problémás a hamisított képek kiszűrése. Mindkettő hosszadalmas, körültekintő feladatot jelentene, amire viszont egyre kevesebb idő

jut a múzeum – amúgy a korszellemmel szinkronban – megváltozott szerepe, és annak teljesítése okán.

Ez utóbbi jelenség – ha nemcsak felszínesek a modernizációs változások –, sarkalatos kérdéseket vet föl: milyen áron valósulhatnak meg azok a feltételek, amelyeket az örökhatyók szabtak a múzeumokra, melyek keletkezésük idején nem csak, hogy teljesíthetőek voltak, de szinte kívánatosak, ugyanis az állandó jellegű, az anyag szelekcióját többé-kevésbé kizáró, bonthatatlan bemutatás többnyire felfrissítette az adott múzeumszervezet imágóját. Ez a bemutatási forma azonban ma már egyre kevésbé tartható, hiszen egy ideje az újdonság, és főleg az eseményyszerűség ereje gyakorol döntő hatást az emberekre.

Csak hogy a nézői szokások és elvárások megváltozása fordított arányban áll a múzeumok (múzeumi jelleggel működő intézmények) anyagi erőforrásaival: míg az előbbieket nőttek, az utóbbiak drámaian csökkentek.

A múzeum megváltozott szerepe szerint tehát a hangsúly az élményre tevődött, amit a mozdítatlan kollekció azonban csak ideig-óráig képes teljesíteni. Az élményszerűség megteremtése nem megvetendő, hiszen csupán eszköze a látogatóért vívott harcnak, s a kérdés lényege sem az, hogy kövessük-e az idők szavát, vagy sem, hanem, az, hogyan hajtható végre ez a program a szakmai érdekek csorbulása nélkül.

Gyűjtemény kontra életmű

Mivel az élményszerűséget a változatossággal is illuzionálhatjuk, az egyik legbiztosabban járható út az időszakos, ritmikusan végzett átrendezés. Általa alkalom nyílik (az addig akár kanonizáltak tekintett) hangsúlyok áthelyezésére, miáltal új értelmezési lehetőségek nyílhatnak nem csak a néző, de a muzeológus számára is. Szakmailag – de kiállítás-dramaturgiaiilag is – izgalmasabb feladat lenne a hagyatéki egység fel lazítása, ízekre szedése, megfelelő irányzatokba való ágyazása, hiszen némely közgyűjteményekből ismert életmű akár új fordulatot is kaphatna, ha az ismert műveket a lappangókkal párosíthatnánk, illetve a megfelelő irányzatok teljességébe ágyazhatnánk. Ezek a folyamatok ugyan működnek a nagy, monografikus bemutatók alkalmával, vidéki körülmények között azonban a hasonló vállalkozások rendre elmaradnak. Mindazonáltal figyelemre méltó Várkonyi György gondolata, miszerint „szabadrablás” esetében: „Ha a múzeumi integritás érdekeit nézzük, a gyűjtői életmű sérül, ha fordítva, akkor a múzeumi kánon szenved csorbát.”

Könnyebb lehetne a helyzet a monografikus jellegű hagyatékok esetében, s ebben jó példával jár elől a

békéscsabai Jankay Gyűjtemény és a szegedi Kass Galéria. Ezekben a bemutatókban a kiállítótérnek csak egy bizonyos része az alkotóé, de ez is folyamatosan átrendeződik különböző kritériumok alapján, a fennmaradó szabad terület azonban befogadó galériaként működik, az ily módon rendszeresen megújuló programokkal újra és újra visszacsalogatva a látogatókat. Szinte nincs is más recept, amely folyamatosan élővé tudná avatni az egyébként unalomba fulladó kiállításokat, ráadásul ezernyi kultúrpolitikai szempont mentén lehet a programokat szervezni.

Alternatíva

Alig egy éve élénk vita bontakozott ki a szakmai közéletben arról, hogy áruba bocsájtható-e a múzeumi raktári készlet. Az első hallásra szentségtörőnek, sőt mi több, a múzeumi gyűjtő-funkciónak ellentmondó ötlet jogos felháborodást szült, mint minden differenciálatlanul megfogalmazott kérdés. Hiszen szó sem lenne arról, hogy közgyűjteményi remekművek kerüljenek kalapács alá, ám, ha a több ezer tételt számláló gigant-hagyatékokra gondolunk (amelyek mozdítatlanul hevernek a raktárak mélyén), a fölvetés nem is tűnik minden értelmet nélkülözőnek.

Vidéki intézmények gondja ez inkább, olyan településeké, amelyek se helytel, sem pedig megfelelő nagyságrendű turizmussal nem dicsekedhetnek, s ahol az anyag bárminemű átrendezése sem kelthet jelentős szellemi izgalmakat. Ellenben, ha a megakollekciók bizonyos – és természetesen nem a legértékesebb, de nem is a műtermi hulladéknak számító – részét cserealapként kezelhetnék őrzőik, meglehet, bizonyos irányelvek mentén rendeződő, az addig ismételtgetettnél változatosabb összképű gyűjteménnyel rendelkezhetnének.¹

Ez azonban egyelőre fikció, s messze nem azoknak a gyűjteményeknek a gondja, amelyek exkluzív anyagot tudhatnak a magukénak. Ugyanis a vegyes gyűjtésű kollekciók szinte minden esetben rendelkeznek néhány húzónévvel, melyek megmentik az anyagot az érdektelenségbe hullástól. Nagyobb a probléma a vidéki nagyságok hagyatékát illetően, s a gond kezelése nem is képzelhető hagyományosan felfogott muzeológiai keretek között. A menedzsment tudományára van itt szükség, továbbá a műkereskedelem kifürkészhetetlen emelkedőinek feltérképezéséről, azaz némely festők munkásságának homlokterbe helyezéséről. Mert nemcsak a nézői szokások, de a muzeológia értelmezése is kell, hogy legalább némiképp, de változzék ahhoz, hogy az intézmények ne mechanikus, de értelmes őrzői lehessenek a rájuk bízott szellemi örökségnek.

¹ A szerző véleményével a muzeológus szakma általában nem ért egyet. E komplex problematikát magában foglaló kérdés a rendszerváltozást követően többször felmerült már. (A szerk.)

► GRASL BERNADETT

A Győri Városi Művészeti Múzeum gyűjteményei és helyzete

A Városi Művészeti Múzeum Győr öt pontján várja a képzőművészet iránt érdeklődőket. Intézményünk tizenöt éves. 1994-ben Kolozsváry Ernő polgármester kezdeményezésére alapította a Városi Önkormányzat. A múzeum első állandó kiállítása Váczy Péter neves történészprofesszor műgyűjteményéből nyílt meg a Magyar Ispita belvárosi, műemlék épületében. Az ispita eredeti funkcióját tekintve évszázadokon keresztül idős győri polgárok otthona volt, amelynek működését Széchenyi György püspök 1666-ban létrehozott alapítványa segítette. Váczy Péter az 1930-as évektől foglalkozott képző- és iparművészeti tárgyak gyűjtésével. A történelem és a műtárgyak iránti rajongása ösztönözte arra, hogy műgyűjteményt, sajátos „Kunstkammert” hozzon létre. A Váczy magángyűjtemény győri elhelyezéséről Kolozsváry Ernő polgármester a következő gondolatokkal emlékezett meg: „Két évvel ezelőtt kerestem fel először Váczy Péter történész professzort, akinek magángyűjteménye a XV–XVIII. századi bútorok, porcelánok, üvegek, szőnyegek, festmények, templomi kegytárgyak révén országos hírnév volt. Pillanatokon belül kialakult közöttünk az egyetértés – ő azt szeretne volna, hogy a gyűjtemény együtt maradván éljen tovább, én azt, hogy a nagy értékű, gyönyörű gyűjtemény Győrbe kerülhessen és városom rangját emelje.”

Váczy Péter gyűjteményének legjelentősebb darabjai a reneszánsz és barokk bútorok, képző- és iparművészeti tárgyak: egy XVI. század eleji spanyol csontberakásos íróláda, három XVI. századi bőr- és bársony kárpitozású karosszék, egy oroszlanlábú kör alakú asztal, egy rozettadíszes kepengeláda, Giacomo Piazzetta remekművű, angyalalakos konzolasztala, valamint egy faragványokkal díszített olasz tálalószekrény. A nevezett műtárgyakon kívül számos más történelmi korokból találhatunk itt szórványos emlékeket, görög és római, továbbá középkori magyar régészeti leleteket, kínai terrakotta sírőrző katonát, historizáló keleti szőnyeget, üveg, ezüst és bronz tárgyakat, kínai porcelánokat, csillárokat, falikarokat. A Magyar

Ispita épületében megrendezett állandó kiállítás a történelem és a mives iparművészeti tárgyak iránt rajongók számára is számos felfedezésre méltó műalkotást tartalmaz.

A Városi Művészeti Múzeum főépülete az egykori Esterházy-palota, Győr belvárosában a Király utca és a Széchenyi tér sarkán található. A négyszintes múzeumépületben látható a közel ezer képzőművészeti alkotást magába foglaló Radnai-gyűjtemény (modern magyar művészet 1900–1950) állandó kiállítása. A tárlat a két világháború közötti magyar művészet számos kiemelkedő jelentőségű művét tartalmazza, Rippl-Rónai József, Bornemisza Géza, Egry József, Szőnyi István, Derkovits Gyula, Bernáth Aurél, Nagy István, Barcsay Jenő festészeti, valamint Medgyessy Ferenc, Borsos Miklós, Ferenczy Béni, Pátzay Pál, Vilt Tibor szobrászati alkotásait, valamint e művészek és Mednyánszky László, Kernstok Károly, Uitz Béla, Gulácsy Lajos, Hincz Gyula, Elekffy Jenő akvarelljeit, rajzait. A földszinten és az állandó kiállítással párhuzamos emeleti termekben, valamint a pincében a Radnai-gyűjteményhez kapcsolódó, vagy azt kiegészítő időszakos tárlatok váltakoznak. Az épület egykori díszterme ma művészeti rendezvények, művészettörténeti előadások, koncertek, művész-közönségtalálkozók, társadalmi rendezvények helyszíne.

Az egykori Püspöki udvarbíróház épülete 1979 óta ad otthont Borsos Miklós életműkiállításának, amely egyben a Városi Művészeti Múzeum állandó és időszakos kiállítóhelye, művészettörténeti adattára. A földszinten és emeleten látható állandó kiállítás átfogó képet ad Borsos Miklós művészeti tevékenységéről: rajzművészetéről, szobrászatáról és éremművészetéről. Az emeleten került elhelyezésre, a művész felesége, a győri születésű Kéry Ilona emlékszobája, amely eredeti berendezéssel magánéletükbe enged bepillantást.

Győr egyik figyelemre méltó műemléképületében, a klasszicista stílusban helyreállított Kresztaházban, talált otthonra 1974-ben a Kovács Margit győri

születésű keramikus alkotásaiból rendezett tárlat. Az épület emeletén és a tetőtérben elhelyezett állandó kiállítás egy része a művész ajándékaaként került a város tulajdonába, más része a szentendrei Kovács Margit Gyűjtemény letéti anyaga.

A győri zsinagóga Benkő Károly pesti építész tervei alapján épült. 1870-ben avatták fel a templom-épülethez kapcsolódó, kétemeletes iskolával együtt. Központi terében és karzatain 2006 augusztusától id. Vasilescu János műgyűjteménye állandó kiállításon tekinthető meg. Az épületet a Városi Művészeti Múzeum a Széchenyi István Egyetemmel közösen működteti. Impozáns, nyolcszögű térben koncerteket, múzeumi előadásokat, tárlatvezetéseket, kulturális eseményeket rendeznek. 2006-tól állandó kiállítás-ként a zsinagóga épületében tekinthető meg az id. Vasilescu János műgyűjteményének legfőbb értékét jelentő Ország Lili-művek. E mellett számos kiemelkedő magyar festő és szobrász munkájával találkozunk, így Kassák Lajos, Bortnyik Sándor, Moholy-Nagy László, Mattis-Teutsch János, Victor Vasarely, Anna Margit, Korniss Dezső, Gyarmathy Tihamér, Kondor Béla, Keserű Ilona, Maurer Dóra, Hencze Tamás, Deim Pál, Nádler István, Bullás József festményeivel és Schaár Erzsébet, Vilt Tibor, Székely Péter, Asszonyi Tamás szobraival.

Győr belvárosában, a Király utcában Napóleon győri tartózkodásáról (1809) elnevezett műemléképület ad helyet a Városi Művészeti Múzeum időszakos kiállításainak.

A rendszeresen megrendezett tárlatok a XX. századi és kortárs művészet témaköréből, illetve a múzeum képzőművészeti gyűjteményéből kerülnek bemutatásra.

A Városi Művészeti Múzeum öt állandó kiállítása mellett, egy időszakos kiállítóhelyet, egy grafikai műhelyt és két alkotóházat működtet. Épületeiben az állandó kiállítások mellett, párhuzamosan négy-hat időszakos tárlat látható. Évente szervezi és lebonyolítja a győri Nemzetközi Művésztelepet, két évente a Nemzetközi Rajz- és Grafikai Biennálét. Tevékenységéhez tartozik a Művészetek utcája elnevezésű győri, egy napos önművészeti fesztivál és számos múzeumi rendezvénysorozat. Szabadidős programjai között nyaranta múzeumi és kreatívfejlesztő képzőművészeti és múzeumi táborok, a *Hajcihőség* keretében rendezett manuális foglalkozások, év közben a *Mokkka* nevű önművészeti gyermekfoglalkozások szerepelnek. Az intézmény a kiállításai, múzeumpedagógiai és ismeretterjesztő programjai, valamint széles körű hazai és nemzetközi művészeti kapcsolatai révén fontos szerepet tölt be a régió kulturális életében.

Enteriőrkép a győri Városi Művészeti Múzeum Váczy Péter gyűjteményét bemutató önálló kiállítási egységből. Az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

► SZ. PIRINT ANDREA

A Petró-gyűjtemény helye és szerepe Miskolc életében, valamint a Herman Ottó Múzeum népszerűsítő törekvései

A miskolci Herman Ottó Múzeum Képzőművészeti gyűjteményébe az idők folyamán számos hagyatéktól, összetartozó műtárgycsoport ágyazódott be. Jelentőségénél fogva kiemelendő ezek közül Szalay Lajos, Kondor Béla, Mokry Mészáros Dezső, Sassy Attila, Kmetty János alkotásainak gyűjteménye. A sort hosszasan lehetne folytatni a miskolci művésztelep egykori és jelenlegi mestereinek alkotásaiból összeálló kollekciókkal. A közel tizenhétezer műtárgyat őrző képzőművészeti gyűjteményen belül több körülhatárolható gyűjteményi egység is bőven megérdemelné az állandó jellegű bemutatást. Ezt természetesen sem a múzeum, sem az intézményt fenntartó Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat nem tudja felvállalni. A múzeum elsődleges feladata a műtárgyaknak a jó gazda gondosságával történő kezelése, megőrzése. Az intézmény kiállítási koncepciójának egyik alapvonása az a törekvés, hogy a kapott értékek időszaki tárlatokon vissza-visszatérően közszemlére kerüljenek. A folyamatos és rugalmas kutatószolgálat során minden módon támogatjuk, hogy a műtárgyak mások számára kutathatók, reprodukálhatók és kiállításokra kölcsönözhetőek legyenek.

A Petró-gyűjtemény a Herman Ottó Múzeum kezelésébe tartozó legértékesebb műtárgycsoport. Országos hírnévvel bíró műtárgyaink zöme ide tartozik. Ez a gyűjtemény adja legfőbb presztízst az intézménynek, és ez adja egyik legfőbb kulturális hangsúlyát a városnak. Ez tehát a legfőbb értékünk, aminek kezelése – egyfelől bemutatása, másfelől tudományos feldolgozása – akarva-akaratlanul is prioritást élvez.

Dr. Petró Sándor (1907–1976) Miskolc népszerű belgyógyásza, sportorvosa volt. Kezdetben grafikákat gyűjtött, majd érdeklődése a helytörténeti vonatkozású festmények és emléktárgyak felé fordult. A bőségesen kínálkozó műtárgyvásárlási lehetőségek nyomán az '50-es évekre alakult ki a céltudatos gyűjtési koncepció, a magyar nemzeti képzőművészet 250 éves történetét átfogó jelleggel felvonultatni kívánó törekvés.

Petró doktor váratlan hirtelenséggel hunyt el, így gyűjteményének sorsáról nem volt alkalma rendelkezni. Hagyatéka hűgára szállt, aki a tulajdonjogot illetékmegváltás fejében a városnak adta át. Miskolc városa a gyűjteményt a Herman Ottó Múzeum kezelésébe helyezte. Mindez 1977-ben történt. Ez az a dátum, amivel egy csapásra megváltozott a múzeum állandó kiállításának koncepciója, hiszen olyan kiemelkedő jelentőségű műtárgyak kerültek köztulajdonba, melyeknek folyamatos látogathatósága tétele erkölcsi kötelességé vált. 1980-ban kapta meg a múzeum azt az épületet, amely egy történelmi ívű, több száz művet felvonultató képzőművészeti kiállítás befogadására alkalmas. A Petró-gyűjteményen alapuló állandó képtár 1980-tól – kisebb-nagyobb megszakításokkal, többször újrarendezve, korszerűsítve – a mai napig áll. A ma is látható kiállítás – a Nemzeti Kulturális Alap és az Alfa Program támogatásával – 2005 decemberére újult meg.

A Herman Ottó Múzeum Képtára a Petró-gyűjtemény fő vonulatára épül: a magyar festészet mintegy kétszáz éves történetét mutatja be, az 1700-as évektől kezdve a XX. század nyitányáig. A kiállított művek valójában csak felerészben tartoznak Petró Sándor gyűjteményébe, másik részét a múzeumi törzsgyűjtemény adja. A vegyítésre mindenekelőtt azért volt – már a legelső rendezés során is – szükség, mert bizonyos történelmi korok szemléletes és arányos bemutatása csak így módon volt megoldható. Ámde mindenképpen hangsúlyozni kell: a húzódarabokat – néhány kivételtől eltekintve – a Petró-gyűjtemény adja.

Petró doktor gyűjteménye nem szorítkozik kizárólag a magyar képzőművészetre; a nagy egészbe némi külhoni anyag és iparművészeti tárgye gyűjtés is beletartozik. Ez utóbbin belül a közel kétszáz darabos szelence- és miniatűr-gyűjtemény különösen jelentős, amelynek bemutatását – a képtárnak látványtáráként történő értelmezésével – szintén lehetővé tettük.

Az állandó kiállítás 2008 januárjáig 90 m²-rel nagyobb alapterületen és mintegy hetvennél több műtárggyal várta

a látogatókat, mint manapság. A XX. század első felének magyar képzőművészetét bemutató utolsó szakasz visszabontását hosszas töprengések előzték meg. A kiállításnak helyet adó múzeumépület csupán két buszmegállónyra helyezkedik el a szorosan vett belvárostól, de ez a távolság – a rossz parkolási lehetőséget is figyelembe véve – épp elég ahhoz, hogy az idegenforgalom elkerülje a képtárat. Be kellett látnunk, hogy ilyen körülmények között elsősorban a régió (helybeliek, iskolai osztályok, művészetbarátok) látogatására számíthatunk. Az állandó kiállítás – legyen a bemutatásra kerülő anyag bármilyen páratlan – önmagában, az érdeklődést újra és újra felkeltő időszaki kiállítások nélkül nem képes tömegeket vonzani. S mivel az épületben időszaki tér nem állt rendelkezésre, így a problémát az állandó kiállítás rovására kellett orvosolni.

A képtár mintegy negyedrézének visszabontásával kialakított időszaki térben első alkalommal Szőnyi István Rómából hazakerült alkotásai kerültek bemutatásra, majd dr. Szepesházy Kálmán szőnyeg-hagyatéka illeszkedett az iparművészeti tárgyakkal jelentős mértékben feldúsított képtár ívébe. Ezt követte a 2008-as év legsikeresebb kiállítása, a miskolci születésű festőművész, Kmetty János gyűjteményes. Az időszaki tárlatok révén többszörösére nőtt látogatottság egyértelműen beigazolta, hogy a képtár megkurtításával az intézmény többet nyert, mint amennyit veszített. Időszaki rendezvényeink azóta is egymást váltják.

Az időszaki tárlatokkal az állandó kiállítás népszerűsítését kívánjuk szolgálni. Ezek mellett nagy hangsúly helyeződik a múzeumpedagógiára (például részvétel a Múzeumok Mindenkinek programban), és az időszaki kiállításokat kísérő irodalmi-művészeti estekre. Így került sor Triznya-kocsmá címmel a Szőnyi Zsuzsával történő találkozásra, és a Kmetty-kiállítás kapcsán a mester egykori tanítványának, Gyulai Líviusznak meghívására.

A képtár iránti érdeklődést időszakonként egy-egy „vendégképpel” igyekszünk fokozni. A Herman Ottó Múzeummal jó kapcsolatot ápoló társintézményektől rendszeresen szerepeltetünk a kiállítás kronológiájába illeszkedő alkotásokat.

A kezelésünkben, illetve tulajdonunkban lévő kincseket igyekszünk más városokban is megmutatni.

Ezáltal a képtár kényszerből visszabontott XX. századi anyaga sem raboszkodik elzárt raktárakban. Az elmúlt évben a pápai Somogyi József Galériában került ez az egység bemutatásra. A kezdeményezésből a jövőben hagyományt szándékozunk teremteni.

Folyamatosak a műtárgykölcsönzések a képzőművészeti gyűjteményünkben, és természetesen az, hogy a legnagyobb igény a Petró-gyűjteménybe tartozó műtárgyak, mint főművek iránt mutatkozik. Az ország rangos tárlataira kérnek és kapnak tőlünk alkotásokat kiállítási intézmények. Az utóbbi időszak tárlatai közül – hogy csak néhányat említsünk – Gulácsy Lajos (KOGART), Aba-Novák Vilmos (MODEM), Vajda Lajos (MNG) gyűjteményes kiállításain is alkotások képviselték a gyűjteményt. Jelenleg a Borsos József életművét bemutató tárlaton (MNG) és *Az impresszionizmus sodrában* című kiállításon (KOGART) szerepelnek a Petró-gyűjteménybe tartozó darabok. A nagy „kereslet” természetesen nem a kezelő intézmény érdeme, hanem magáé a gyűjteményé. De talán az intézmény érdemei közé írható, hogy mindent megteszünk a kért művek odaadhatósága érdekében. Sokszor nem kis bonyodalommal jár, hogy a kívánt művek az állandó kiállításban más darabokkal helyettesíthetők váljanak. Arra is volt már példa, hogy bizonyos kiállítási szakaszok – a kéréssel élő múzeumok „kiszolgálása” érdekében – teljes átrendezésre szorultak. Minderre abból az alapállásból vállalkozunk, hogy a fokozott igényeket semmiképp sem problémaforrásként, hanem megtiszteltetésként éljük meg. A műkincsek kölcsönadása, rangos kiállításokon történő szereplése meggyőződésünk szerint olyasmis, ami jól tesz mind a Petró-gyűjtemény, mind a gyűjteményt kezelő múzeum hírnevének.

A múzeumoknak minden okuk megvan arra, hogy aggodalommal tekintsenek a jövő felé. Panaszkodni sokat lehet, de talán cselekedni is. A részbeni megoldást (túlélest) részünkről a pályázatok adta lehetőségek kihasználásában, valamint az intézmények, gyűjtemények közötti fokozott együttműködésben látjuk. A Jankay Galéria által szervezett konferencián való részvételünk is annak jelzése, hogy a Herman Ottó Múzeum részéről megvan a hajlandóság az egymás munkáját kölcsönösen és okosan segítő együttműködésre.

Kiállítási enteriőr a Herman Ottó Múzeum Képtárában. Az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

► GÓG ZOLTÁN

A Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria Jászberényben

A jászberényi Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria, mint közérdekű muzeális intézmény abból a képzőművészeti adományból szerveződött, melyet Hamza Dezső Ákos (1903–1993) festőművész, filmrendező 1987-ben Jászberény városnak és a Jászságnak ajándékozott, s mely festői életművének igen jelentős részét tartalmazza.

Hamza életműve Magyarországtól távol, Párizsban, Rómában, majd a braziliai São Paulóban született. Festőként elsősorban külföldön – Európában és Dél-Amerikában – vált ismertté, míg Magyarországon egyelőre inkább filmrendezői munkásságát ismerik, az 1930-as, 1940-es években készült filmjei a szakma és közönség elismerését is kiváltották.

Hamza a Képzőművészeti Akadémián festészetből Csók István, szobrászatból Kisfaludi Strobl Zsigmond keze alatt dolgozott. Tanulmányainak befejeztével, 1926-ban Párizsba szóló állami ösztöndíjat kapott. Itt néhány csoportos kiállítás után, 1929-ben első egyéni tárlatával is bemutatkozott a Miromesnil Galériában. A kritikusok ekkor a Párizsi Iskola képviselői közé sorolták, és ettől kezdve hű is maradt a modern művészet számára legkifejezőbb és legszabadabb irányzatához. Párizsi évei alatt René Claire aszisztensként került kapcsolatba a filmművészettel.

Párizsban ismerte meg és vette feleségül Lehel Máriát, aki családjával 1924 óta élt a francia fővárosban. A feleség szülei a kor ismert művészei voltak: édesapja Lehel Ferenc (1885–1975) festőművész, esztéta, Csontváry első magyarországi méltatója; édesanyja Lehel Mária (1889–1972) festőművész, Ferenczy Károly tanítványa. Hamza Lehel Mária (1906–1997) divattervezőként, majd később újságíróként is dolgozott. Férjével együtt 1936-ban tértek vissza Magyarországra.

A hazatérés után 1938-ban Hamza saját filmvállalatot alapított, s filmgyártással kezdett foglalkozni. Produceri és gyártásvezetői munkái mellett tizenkét játékfilmet rendezett (*Gyurkovics fiúk; Külvárosi őrszoba; Egy szoknya, egy nadrág; Szíriusz stb.*). 1946-tól

Párizsban, 1949-től, egy meghívásnak eleget téve Rómában filmrendezéssel, majd ismét festéssel is foglalkozott.

1953-ban filmszerződéssel Brazíliába települt, és a filmezés befejeztével, festészeti és szobrászati hivatásának szentelte idejét. São Paulóban telepedtek le feleségével, aki divat- és látványtervezéssel, valamint újságírással foglalkozott.

Ettől kezdve bontakozott ki igazán Hamza D. Ákos művészeti tevékenységének másik nagy területe. Képzőművészeti életműve ismert részének alkotásai túlnyomórészt Brazíliában születtek. Figurális kompozíciók mellett szín- és térproblémákkal foglalkozó, lírai absztrakt képeket, plasztikákat alkotott. Festészetének több korszakán is látványos nyomot hagyott a több évtizedes braziliai tartózkodás. Ide sorolhatók a *Napciklus* műveihez tartozó, az európai embert ért teljesen újszerű, tropikus fényhatások és színvilág hatására a központi égitestre minimalizált témájú festmények, illetve a *Tropicalia* füzérébe sorolható alkotások. Hamza, aki már a párizsi évei alatt is szakított a festészet hagyományos formáival, feltételezhetően csatlakozott ehhez a '60-as években induló, valamennyi művészetet átható irányzathoz a maga visszafogott, individuális módján.

1955-től rendszeresen kiállított Dél-Amerika különböző városaiban, 1972-től pedig visszatért Európa kiállítótermeibe is. Képzőművészeti munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel jutalmazták.

Hamza első magyarországi kiállítására 1987-ben Jászberényben került sor. Az 1989-es hazatelepülést a Jászságnak és Jászberénynek ajándékozott festői életmű fejében a város segítette: a művész számára olyan lakhelyet vásárolt, mely halála után múzeumként működhet. Egy levél tanúsága szerint Hamza a „Jász Képtár” gondolatával foglalkozott, melynek csak megvalósítója lenne az általa adományozott képanyag.

1993-ban bekövetkezett halála után megkezdődött az adomány múzeummá szervezése. Hamza mintegy kétszázhatvan festménye és kilenc szobra

mellett a hagyatékkal ugyancsak a város tulajdonába kerültek a művész személyes tárgyai és dokumentumai, valamint Hamza Lehel Mária közel 400 divatrajza, melyek elsősorban az 1940-es évek végétől a '60-as évek közepéig húzódó időszak legjellemzőbb modelljeit mutatják be nem kevés bravúrral. Emellett a feleség szüleinek – a Lehel házaspárnak – több műtárgya és számos dokumentuma is e gyűjtemény része lett. A munkák elkészültét követően a Hamza Múzeum 1995-ben nyitotta meg kapuit, vezetője a hagyatékk feldolgozásában is legnagyobb részt vállaló B. Jánosi Gyöngyi lett.

A múzeum működtetéséhez kezdetben a Hamza Múzeum Alapítvány biztosított szerény anyagi hátteret, melyet Hamza Lehel Mária, a művész felesége hozott létre. 2000-ben a gyűjtemény Jászberény város kizárólagos tulajdonába került, működtetője a Hamza Múzeum és Jász Galéria Közalapítványt lett.

A múzeum alaptevékenysége a rábízott gyűjtemény őrzése, nyilvántartása, lehetőség szerinti gyarapítása, feldolgozása és az, hogy azt kiállítások keretében széles körben bemutassa. Alaptevékenységéhez tartozik a Jászság képzőművészeti értékeinek kutatása, valamint az eredmények publikálása. Ennek legnagyobb eredménye az immár tíz kötetből álló Hamza Múzeum Kiadványai sorozat, melyben többek között Hamza D. Ákos monográfiája és filmográfiája, jászsági festők monográfiái, illetve egy kislexikon, a *Jászsági festők arcképcsarnoka* is megjelent.

A gyűjteményben több kölcsönözhető vándorkiállítási anyag is fellelhető Hamza D. Ákos életműéből, Hamza Lehel Mária divatrajzaiból, a jászberényi születésű Litkei József (1924–1988) műveiből, a jászszentandrászi Abanovák-freskókat bemutató fotóanyagból, vagy a Hamza Studio kortárs alkotásaiból. A múzeum segítette létrehozni és támogatja a fiatal művészekkel induló, immár tíz éves termékeny múltra visszatekintő Hamza Stúdiót.

A múzeum jelenleg három állandó kiállítással fogadja az érdeklődőket. A valamikori lakóházából kialakított múzeumban Hamza D. Ákos jórészt absztrakt festményei és fából készült szobrai, valamint személyes tárgyai, dokumentumai láthatók. Emellett Hamza Lehel Mária divattervezői munkásságának mintegy negyven divatrajza és életművének bemutatása, s a XX. századi jászsági festők műveiből válogatott szűk tárlat is várja a látogatókat.

A múzeum jelenlegi lehetőségei között sajnos nincs mód a gyűjtemény minden darabjának bemutatására. Az elmúlt évek gyűjteménygyarapodásának eredményeként mára elmondható, hogy szinte csak egy megfelelő helyszín biztosítása az akadálya annak, hogy Jászberényben valódi képtár szülessen.

Hamza D. Ákos: Tollrajzok (év nélkül; vegyes technika, papír; 800x300 mm; Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria; fotó: Nagy Tamás). Az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

► SHAH GABRIELLA

Csohány Kálmán és a pásztói képzőművészeti gyűjtemény

2001-ben nyílt meg Pásztón a múzeum legújabb kiállítóhelye, a Csohány Kálmán Galéria, mely a kétszeres Munkácsy-díjas grafikus, érdemes művész alkotói munkásságát mutatja be. Az 1870-es években épült műemléki épületben helyet kapott galéria két termében állandó kiállításként Csohány Kálmán teljes életművéből rézkarcok, litográfiák, egyedi rajzok, akvarellek, kerámiák, azaz mintegy százötven műremek látható. A harmadik teremben pedig időszaki kiállítások formájában mutatjuk be folyamatosan azt a hatalmas életművet, mely Csohány Kálmán viszonylag rövid alkotói periódusából maradt.

Csohány Kálmán 1925. január 31-én született Pásztón. Az elemi iskolát abban a műemléki épületben végezte, amely ma művei számára galériaként funkcionál. Érettségi után, 1944–1945-ben fakitermelésen dolgozott a csíki havasokban. 1946-ban hazatért, ám édesanyja és drága nagyanyja meghaltak, édesapja hadifogságba esett. Gizella nevű húgát egyedül találta otthon, így ő lett a családfenntartó: vasúti pályamunkásnak állt Pásztón, majd 1946–1947-ben szénbányásznak Nagybatonyban. 1947-ben felvették a Képzőművészeti Főiskolára.

Csohány Kálmán már induláskor elkötelezte magát az illusztrációval. Még főiskolás volt, amikor megjelentek első illusztrációi, melyek meglepően érett kifejezésbeli sajátosságokról tesznek tanúbizonyságot. Diplomamunkájául Móricz Zsigmond *Rózsa Sándor*ához készített tíz illusztrációt. A bírálati ülésén a bizottság egyöntetű véleményében rámutatott Csohány művészi érettségére, kimagasló illusztrációs készségére.

Csohány számos megbízást kapott a Móra Ferenc Könyvkiadótól, s más könyvkiadóktól, de sokat rajzolt a maga kedvére is. Papírra vetette irodalmi élményeit, készített illusztrációkat magyar, román és bolgár népballadákhoz is. Így készültek szabadon a

meseillusztrációk, a rajzok Anatole France *Thais*ához, Weöres Sándor, Áprily Lajos, Radnóti Miklós, Csokonai Vitéz Mihály verseihez, cigánydalokhoz és szabad gondolataihoz, érzelmeihez vagy egy saját verséhez, *A sárkány és a fiú*hoz.

A szülőföld, Pásztó, Csohány művészetében

1952-ben a főiskola elvégzése után Csohány Kálmán megnősült, és feleségével Budapesten telepedtek le. Pásztótól sohasem szakadt el igazából, bár életének és pályájának színhelye Budapest lett. Grafikai munkásságának jelentős része a Mátra és a Cserhát övezte vidékhez kapcsolódik, a pásztói-akhoz, az ismerős arcokhoz. Művei megelevenítik Pásztó népszokásait, felidéznek a pásztói hangulatot, a pásztói emlékeket.

Önéletírásában így írt: „Én az embereket szeretném megközelíteni. Életüket, érzelmi világukat szeretném a magam eszközeivel ábrázolni. Ehhez a gyermekkorom szolgál segítségül. Szűkebb hazám embereit ismerem jól, de úgy érzem, hogy az ő örömeik vagy bánatuk papírra vetésével egyetemes emberi magatartást közelítek meg. Ez a legfőbb célja és értelme munkáimnak.”

Mégis húsz év tellett bele, míg nekifogott, hogy felidézze gyermek- és ifjúkorának emlékeit, a *Falum elűnt figurái* című rajzsorozatában, az *Ismerős arcok* tusrajzain. A *Pásztói népszokások* című grafikai lapjaival dalok, babonák, legendák és a tréfacsinálás képei viszik be Pásztót a művészet történetébe. Ez az akkor még falu, s ennek népe és élete jelentette Csohány számára az oltalmazó és befogadó emlékkört, a fészket, ahová mindig vissza lehetett térni, s amelynek földjét választotta életútja végén is, ahol sírta lelt. Kívánsága szerint Pásztón nyugszik a Szentlélek temetőben, amely megannyi alkotásán szerepel.

Pásztói népszokások című rézkarc-sorozatában Csohány a népi kultúra soha le nem írt, szájról szájra hagyományozott legendáit, a nép körében élő szokásait ismerteti meg velünk. A sorozat első lapja a *Tollfosztás láncos, hormos figurákkal*. A közelmúltig élt Pásztón a szokás, hogy Miklós napján a legények, sőt a nős férfiak bekormozott arccal, kifordított bundában láncot csörgetve ijesztgették a gyerekeket és a nagyobb lányokat. A Láncos Miklósnak nevezett alakoskodók felkeresték a tollfosztókat, bementek a házakba, a derekukon láncot csörgettek, a kezükben seprűt vittek. Csohány rézkarcán a Miklós-járásban két alakoskodó vesz részt. Mindkettejük arca korommal kent, kezükben a Szent Miklós figura, amely láncot tart.

A második lap a *Fosztónka*, amely újabb történetet idéz fel. Téli estéken összeült a falu népe a szomszédokkal és tollat fosztottak. További lapja a *Bockúti búcsú*: máig élő hagyomány Pásztón, hogy május első vasárnapján a körmenetek alkalmával búzaszentelést tartottak és bő termésért imádkoztak. A *Kisasszony nap I–II.* című grafikáin Csohány a Pásztó közelében fekvő Mátraverebély–Szentkút legendáját meséli el, ahová búcsús meneteket tartottak szeptember 12-én. Azt a pillanatot ragadja meg, amikor I. László király lovával egy sziklára ugrat, s patkójának nyomából víz ered. A nép azóta is gyógyító erőt tulajdonít a víznek, s 1200 körül már búcsújárárhellyé vált a forrás környéke. Az itt emelt templom 1970-ben basilica minor rangot kapott.

Bakfazolek című tusrajza szintén egy pásztói szokást ábrázol. Farsang hetében a fiúk elindulnak a lányos házhoz, egy rossz fazékkal a kezükben, melybe mindenféle kacatot, tollat, üvegdarabot, cserepet raknak, és este bedobják a lányos ház udvarába.

Csohány egész életét és művészetét végigkísérte a halálfélelem, az élet és az elmúlás témája. Bár már gyermekkorától kezdve nap mint nap találkozott az élet végességével édesapja asztalosműhelyében, ahol koporsókészítés jelentette a család megélhetését, s egy temetkezési vállalatuk is volt a főutcán, mégsem tudta feldolgozni soha közeli családtagjai és barátai elvesztését. A nagymama alakja Csohány megszámlálhatatlan rézkarcának főszereplője. Ugyanilyen fájdalmas volt számára művészbarátainak sorozatos elvesztése, először Kondor Béla, majd Kohán György halála. A *Barátaim fája* és a *Fekete virág* című sorozatával tiszteleg barátai előtt. A tehetetlenség érzése hatja át műveit, főként a megdöbbentően szűkszavú *Madár* című kompozíciót, ahol a halál visszafordíthatatlan tényét ábrázolja, és egyúttal utal Kohán egyik festményére, emléket állítva neki. Kohánról szól az *Elhagyott szárnyak* című műve az Ikarosz motívumnak és a fenyőnek, mint a halál fájának képszerű összekapcsolásával. Ugyancsak Kohán Györgyre emlékezik a *Kép és kabát* című rézkarcával.

Csohány Kálmán kerámiái

A mester 1957-től kerámiával is foglalkozott a hódmezővásárhelyi majolikagyárban. Komoly megbízásokat kapott az ország számos városától, intézményétől, hogy épületek belső falát saját tervezésű kerámiakompozíciókkal díszítse: a főtéri gyermekváros egészségházának várótermét, a budapesti Metropol Szálló gyorséttermét, a szegedi szemklinika előcsarnokát, a deszki Csont TBC Intézet kórtermeit, a kelebíai határátkelő fogadótermét, a budapesti Chinoin Gyár óvodáját, a szekszárdi kórház éttermét, a salgótarjáni Karancs Hotel bárját, az ajkai művelődési házat és a Diósgyőri Kohászati Üzemek irodaházát. Az 1965-ben a soproni Fenyves Hotelbe készített majolikafal egy részét 1981-ben áthelyezték az Erdészeti Szakközépiskola Kollégiumába. Sajnos nem ilyen szerencsésen alakult egy Pásztón elhelyezett alkotás története. Az egykori Afész Áruház emeleti lépcsőfordulóját a Mátra-hegység domborulatának vonalával és szimbolikus madarakkal 17 m²-es kerámiafal díszítette. Az áruház bezárása után az új tulajdonos 1996-ban lerombolta az alkotást. 2006-ban ugyanilyen jellegű probléma merült fel a salgótarjáni volt Karancs Szálló bárjában felállított kerámiafállal kapcsolatban is. A mozaikfal bibliai témát, az *Énekek énekét* dolgozta fel, teljesen fedőmázás eljárással. Itt azonban még időben érkezett a segítség: a Csohány Baráti Kör Pásztó Kultúrájáért Alapítvány számos lelkes segítséggel átszállította és felállította a pásztói Mikszáth Kálmán Gimnáziumban a még épen maradt kerámialapokat. A kerámiafal ma a gimnázium aulájának legfőbb díszé.

Csohány művei lendületükkel, mély tartalmi mondanivalójukkal örök igazság megfogalmazói. Csohány Kálmánról azt mondják, nyugodt és derűs ember volt, különleges tehetsége volt a kapcsolattartásra. Számtalan barátja, ismerőse volt országsszerte. Rajzai azonban nem ezt a mindennapokban látható arcát mutatják, sokkal inkább töprengő, a létezés nagy kérdéseibe belefeledkező, a magányába visszahúzó ember. Az ő munkáin természetes a szenvedés, és természetes a táj termékeny derűje, csak egy dolog nem érhető tetten: a kifakadó öröm, a harsány életkedv.

A pásztói képzőművészeti gyűjtemény

Mindaz, amit Pásztó képzőművészeti alkotásokban birtokol, az Csohány Kálmán kezdeményezésének és ösztönzésének köszönhető. Csohány dédelgetett álma volt egy pásztói galéria létrehozása. De hosszú volt az út, húsz év, míg 2001. december 14-én megnyithatta kapuit a Csohány Kálmán Galéria. Bár Csohány nem saját műveinek szánta, hanem az általa gyűjtött és a kortársai által Pásztónak ajándékozott műveknek. Ezek az alkotások időszaki kiállítások formájában kerülnek folyamatosan bemutatásra.

A gyűjtemény alapját a Csohány Kálmán által 1974-ben Pásztónak adományozott grafikai anyag

Jankay Tibor művészeti hagyatéka

A konferenciát szervező intézmény munkatársaként belülről kifelé haladva gondoltam megismertetni Önökkel a Jankay-hagyaték leltározásának és tárolásának, majd bemutatásának, vagyis kiállításainak eddigi történetét. Az elsődleges feladatom a Jankay-hagyaték szakmai leltárkönyvekbe vezetése és kutatása, gyűmölcsé pedig a kiállításrendezés.

A hagyaték gerincét képező 3000 darabos festészeti anyagot egy háromfős szakértői bizottság 2000 júliusában válogatta szét „Múzeumi törzsanyagra” illetve „Eladásra bocsátható” csoportokra. A szelektálás szakmai tanácsra, Bereczky Loránd javaslatára történt, hogy életet adhassunk ennek a napjainkban legtöbbek által ismeretlen életműnek. A későbbiekben így a körülbelül 3000 darabos festészeti anyagból megközelítőleg 2000 darab került beletárolásra. Megjegyzésképpen hozzáfűzöm, hogy a válogatás a kerámia anyagot és a törzsi gyűjteményt, azok kisebb darabszáma miatt, természetesen nem érintette.

2006-ban, muzeális intézménnyé válásunk után, az év végéig a hagyaték kerámia illetve szobrászati anyagát leltároztam be, és 2007-ben kezdtem el a festészeti anyag szakmai számbavételét, melyet a 2008-as év végére fejeztem be.¹

Jelenleg a grafikai anyag leltározása folyik. Hasonlóan nagy példányszámmal van dolgunk. Jankay alkotott egyedi és sokszorosított grafikai munkákat, rengeteg vázlatot és tanulmányt készített. Mivel a korabeli sajtó és kritika inkább grafikusként dicsérte, tagja volt és részt vett jelentős csoportosulásokban, eseményekben, így kifejezetten kvalitásos munkák megismerése előtt állunk.²

A hagyaték feldolgozásának hálás eleme, hogy mivel Jankay Tibor tudatosan készült az adományozásra, így évtizedekkel korábban már elkezdte visszamenőlegesen is szignózni munkáit, feltüntette, hogy egy vázlatot mikor festett meg, hangfelvétel őrzi hitvallását, melyet természetesen leírva szintén dokumentált és további, a későbbi kutatómunkát segítő rendszerezéseket eszközölt. Ám problé-

mákkal is meg kell, hogy küzdjünk. Festőnk termékenysége folytán a többezres példányszámmal, azzal, hogy semmit nem tekintett zsebének, vagy más megközelítésben, minden munkáját féltve őrizte, úgy, hogy rettentő nagy munkakedv és erőnlét párosult mindehhez. Második nagy problémánk pedig, hogy az Amerikából történt hazaszállítás során a rakományt víz érte, és így egyes festmények az évek során penészesek lettek. Ezeknek tisztítása, kezelése még várat magára. Jankay Tibor ismeretlenségének problematikáját nem a gondok közé sorolnám, mert az inkább feladatunk, semmint megoldandó rossz dolog.

A tárolás lehetőségeire, körülményeire nem panaszkodhatunk, a hőmérsékletre, fényre, páratartalomra annál inkább, de ezek orvoslása már folyamatban van.

Folytassuk az előadást a Jankay Tibor művészeti hagyatékából nyílt állandó kiállításainkat bemutató felsorolással, melyből az első 2003-ban nyílt meg Békéscsabán. Ismétlődő cserét betervezve, 2005-ben frissült az anyag. Akkor még Bellák Gábor művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria munkatársa gondozta az anyagot. Az akkori koncepció, vagyis az első, illetve az első kettő állandó kiállítás vezérgondolata az volt – teljes joggal –, hogy az életműből, egyéb apropó nélkül, kiemel műveket, Jankay művészetének minden korszakát bemutatva. Bellák mindkét tárlatra, alap gondolatát őrizve, lényegi változtatások nélkül válogatott az alkotásokból, így a 2005-ös változat megőrizte az első szelektálás eszméjét. Első észrevételem, hogy ezek a kiállítások nagyobb darabszámú anyagot mutattak be, második pedig, hogy az első kiállításnál nem volt tiszta a kronológia. Jankay visszatérő motívumai, változó stílusai okán egyes munkák nem a „kortársai mellett” szerepeltek, hanem a stíluskritikailag megítélt helyen.

A 2007-es csere alkalmával (anyagi okokkal magyarázva) a Jankay által bekeretezett munkákból válogattam. Ez a gondolat leszűkítette a szóba jöhető festmények számát, ám cserébe sokkal egységesebb képet mutatott a kiállítás. Hisz a korábbi két tárlat körülbelül hetven év munkásságát kellett hogy bemutassa, míg most csak egy

Csohány Kálmán: Zöld szemű Péter. Illusztráció Kolozsvári Grandpierre Emil, a *Folton folt király* című művéhez (Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1958. 7. p.). Az eredeti lap Csohány Kálmánné tulajdona; az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

Pató Róza szobrai tartoznak. 1992-ben elkészült kiállítás megnyitó beszédében dr. Supka Magdolna művészettörténész elmondta: „Pásztó birtokában olyan kincs van, amely alapján egy egész műtörténeti korszakot föl lehetne tárni, s amelyet még Budapest sem tudna produkálni. Most már meg vagyok győződve róla, hogy itt olyan anyag őrződik Pásztó részére, ami pótolhatatlan. És áldom emléküket, Csohiét elsősorban, hogy ezt megtette. Micsoda zsenialitás kellett, hogy időben megtegye.”

képezi. Ez a kollekció az évek során a művész segítségével, egyéni adományozásokkal, továbbá a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapja és a Művelődési Minisztérium ajándékozásai útján folyamatosan bővült. A gyűjteménybe többek között Kokas Ignác, Szabó Vladimír, Bolmányi Ferenc, Bartl József, Bartha László, Tölg-Molnár Zoltán, Schéner Mihály, Scholz Erik, festményei, Feledy Gyula, Reich Károly, Würtz Ádám, Kass János, Molnár Gabriella, Kovács Péter grafikái és többek között Pátzay Pál, valamint

¹ A Bárka folyóirat 2007/4. számában a *Jankay Tibor művészete I. – Kerámiái, szobrászata* című írásomban és a 2008/5. számában *Jankay Tibor művészete II. – Az életmű festészeti egysége* című tanulmányban ismertettem a csoportok leltározása utáni összegzéseimet.

² A konferencia ideje alatt, a jubileumi év okán kortárs termünkben Jankay Tibor 1920–30-as évekbeli munkáiból rendeztünk nagysikerű kiállítást.

„Észak–Délvidéken”

Balázs Attila: Kinek Észak, kinek Dél

„...arra kell törekednünk, hogy elmondjuk a magunk személyesen megtapasztalt történelmét, hátha lesz, aki majd törekszik arra, hogy felfogja. Mert az emlékezés többek között erkölcsi kérdés, s vannak esetek, amikor kötelesség: a veszélyre figyelmeztetni kell.”

Gálfalvi György

Hosszú ideig úgy tűnt, hogy vajdasági származású szerző Gion Nándor után már nem ír emberöltőkön átívelő történelmi regényt. Az 1973-ban indult, és majd csak 2002-ben lezáruló Gion-tetralógia, a *Latroknak is játszott* nyomán megtorpanni látszott a nagy ívű, a történelmi múltat a jelenben értelmező műveket létrehozó szándék és kedv, amit talán azzal magyaráztunk, hogy az egykori Jugoszláviából Szerbiára zsugorodó országban a múlt század nyolcvanas éveinek végétől annyira felpörögtek az események, hogy az íróknak arra se igen adódott lehetőségük, hogy a történő történelemként megélt jelent művészi eszközökkel reagálják le, nemhogy a múlt titkai és elfeledett gyönyörei közt bókálásszanak. Az új „vajdasági” történelmi regényt, és itt nem árt a „történelmi” jelzőt is idézőjelek közé tenni, nem is Újvidéken írta meg az egyébként ott született

Balázs Attila, hanem Budapesten, a szülővárosához nosztalgikusan és írásaiban egyaránt ragaszkodó szerző, aki éppen a történelmet alakító napi történések miatt települt át a tartományi székvárosból a magyar fővárosba.

A *Kinek Észak, kinek Dél* című, vagy a *világ kicsiben* alcímű, hatodfélszáz oldalas regény nem emberöltőket, nemcsak századokat fog át, hanem ezredévek felett ível, hogy mindazt egybeláttassa, ami egykoron a mai Újvidék és Pétervárad vonzáskörében történt. A mű sajátos, korokat és történéseket egymásba csúszató és egybenlátó elbeszélői technikája nyomán egyszerűen olvashatjuk történelmi és városregényként, de vallomásregényként is ezt a lendületes monológot, vagy ha úgy tetszik, én-elbeszélést, mert voltaképpen egyik sem igazán, de egyszerűen mindegyik.

A történelmi regény¹, mint a regényműfajok egyik legkomplexebb módoszata, alapkérdésként veti fel az elbeszélő pozícióját és beszédmódját. Balázs Attila a leginkább hitelesnek tűnő, az események fölött álló, összegző, kompiláló elbeszélői alapállást választotta, ő a „minden idők rejtőzködő, mégiscsak hazahúzó, mások szövegeiben törökül portyázó, bizonyos értelemben maga is suszter²

krónikása”, az idő szenvedő alanya és egyben megszállott krónikása, ő a mesemondó szikla, aki magába rétegezte a korok üledékét, és a rétegeket egymásról hámozáva beszéli el a korok történetét, ami során a hitelesség tekintetében nem mindig a „kétségtelenül így történt” állítása, hanem az „így is történhetett” lehetőségének vállalása tükröződik:

Íme, szertelen jókedvemben, csaknem híven és benne hívón mesélem én is, holott a tudomány igazsága ezen a ponton más lehet. A történelemtudományé mindenképp, de kit izgat? Ha egyszer oly didergetőn szép. (48–49.)

A „krónikás” egyetlen tekintetbe vonja a különböző időket és eltérő helyszíneket, egymás mellé kerülnek a középkortól és a XXI. századig terjedő időszáv nevesített, kétségtelenül valóságos történelmi háttérrel bíró figurái és a mindennapok kisemberei. Egymásra rakódó történeteik az elbeszélés minden részét kitöltik az előadás gördülékenysége és az olvasó szórakoztatása érdekében:

...lehet, hogy kockázatos egy mozdulattal összerántani az idő rulettasztalán ennyire távol eső dolgokat, meglepett személyeket, dédelgetett zsetonjait, ámbátor szórakoztató tud lenni az ilyesmi. (39.)

1 „A történelmi regény keveri a múltat és a jelent, helyettesíti az eposzt abban az értelemben, hogy a múlt eseményeit – a »rég szép időket« – úgy állítja be, hogy azokból tanulságokat lehet levonni a jelen számára. Ez persze azt is jelenti, hogy bizonyos fókig meghamisítja a múltat.” (Kibédi Varga Áron: *Történelem, történet, regény*. Tiszatáj, 2004. április, 94.)

2 Utalás Hans Sachsra, a középkori német irodalom kétségkívül legtermékenyebb szerzőjére, aki egyébként szorgalmas vargaként kereste kenyerét.

életszakasz került a falakra, mert jellemzően az 1960-as évek munkáitól az 1980-as évek elejének műveit találtam keretben. A kerámiák többsége szintén ebben az időszakban készült, ez tovább erősítette az anyag kohézióját.

A 2009. márciusban megnyitott negyedik állandó kiállítás ötletét a hagyatékkal való mélyebb megismerkedés és egy, Jankay könyvtárában talált kötet adta.³ Ez az anyag szintén az egész életművön átvezetve mutatja be a művészt és művészetét, de tematikusan, kiemelve egy ábrázolási témát. A legfrissebb tárlaton Jankay Nap-ábrázolásainak változatait ismerheti meg a látogató. Míg a korai munkákban egy realista (fényt adó), kissé szimbolikus (reményt ígérő) képe, a későbbi alkotásokon leginkább elvont, absztrakt, spirituális formában megjelenített Napot látunk. Előszeretettel ábrázolja együttesen a Napot a Holddal, klasszikus, a művészettörténetben ismert ikonográfiai elemként, nemcsak egymás mellé festve, hanem egymásba is olvasztva a két formát. Válogatásomban az egységességre és ugyanakkor az ábrázolások sokszínűségére törekedtem, bemutatva minél több ábrázolási variációt a Napra vonatkozóan. Ezt az életmű egészen végig tudtam vezetni. Kerámiaművészetéből is ilyen munkákat emeltem ki: Nap-ábrázolásokat, illetve körformába komponált műveket.

3 Walter Herdeg (szerk.): *The Sun in art*. Zürich, 1964 (3. kiadás)

4 A nyolc művész: Kolozsvári Sándor, Kolozsvári Zsigmond, Kolozsvári András, Kolozsvári Pál, Kolozsvári György, Kolozsvári-Stupler Éva, Tevan Margit és Engel Tevan István

Enteriőrkép a Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galéria előző állandó kiállításából (2007–2009). Az illusztráció nyersanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre. (Fotó: Váradi Zoltán)

Palatinus Kiadó, Budapest

Ha a három részre tagolt regény (*Duna partján Gibraltár; Duna partján Athén; Boldogok hajója*) elbeszélője a mesemondó szikla, akkor Pétervárad az emlékező diorit, a „kő-memoriter”, ami időtlen időktől fogva „ott állt a bolygó népek útja mellett, különféle – teszem hozzá: tűnő – uradalmak és birodalmak határmezsgyéjén, a barbár világ és a római világ érintkezési pontján, később a feszület és a félhold ütköző sávjában, illetve egyéb frontok kereszttüzében”³, a szerző sok vért látott Vajdaságában. A népek mozgásának és kultúrák találkozásának metszéspontján, ami északról tekintve a Balkán nyúlványa, délről nézve viszont Nyugat-Európa legközelebbi kapuja: kinek Észak, kinek Dél.

A civilizációk, kultúrák háborúba torkolló egymásnak feszülését, az emberi sorsok kénytelen, szükségszerű egybefonódását fel-

fejtő elbeszélő saját meglátása szerint nem mindentudó, de feltűnően igyekvő, duzzasztja is a szöveget rendesen, nem vonul háttérbe egy pillanatra sem, nem hagyja magára az olvasót az elbeszéléssel, minduntalan emlékezteti jelenlétére, autopoetikus és önreflexív szólama az idősíkok egymásba csúsztatását műteremtő elvként kezeli, a személyes érintettség – újvidékiség – mellett szakmai kérdéseket is tematizál. A történelmi regény kapcsán kérdésként veti fel, hogy mennyi legyen a műben az ellenőrzött, ellenőrizhető tény, és mennyi a színes (fikciós) körítés:

Vélhetnénk, egy irodalmi műben nem olyan fontosak a dátumok, hovatovább még zavar is a különféle időpontok akkúrátság meghatározása. Kimondottan idegesít a sok szám, támpontul azonban szükség van ezekre, mint hídnak a pillérjeire, főleg egy olyan szövegben, amely az idő széles vizén ível át, vagy akár így: viadukt-ként az emberi történelem síralom-völgye fölé magasodik, és szándéka is ott maradni. Ezeknek a dátumoknak szímmelníük kell... (92.)

A *Kinek Észak, kinek Dél* elbeszélője a történelmi események esetében „tárgyilagosan összefoglal”, de nem igazán ábrázol. Mesél szakadatlanul, az epikai színezetet nem a részletezéssel, hanem a történesek főágától távolra indázással adja meg. Ahol érdekesnek tartja az események több oldalról történő szemrevételezését, Kuroszava Akira japán filmrendező (*Rasomon; A vihar kapujában*) szemléltető módszerével él, külön-

böző meglátásokban állítja egymás mellé az események lehetséges változatait, hogy az így módosuló látószögek tükrében sajátos megvilágításban éleződjenek ki, vagy homályosodjanak el a történesek. Ami közismert a történelemből, azt nem kell túl részletezve felidézni, „zaklatottan újrajátszani a drámát”, állítja az elbeszélő, majd gyors tempóban nyomban nekilát a részletezésnek, noha ez mit sem csorbít szavahihetőségén. Az ilyen megtevesztő, félrevezető kiszólásaival az elbeszélés spontaneitásának képzetét igyekszik megteremteni.

A regény első, Pétervárad történetével foglalkozó részében a történet a római korig nyúlik vissza, központi eseménye Pétervárad török kézre kerülése, majd a krónika eljut 1999. április elsejéig, amikor a NATO lebombázta a Péterváradot és Újvidéket egybekötő, egykori Tito marsall, akkor már Varadini hidat. Érdekes módon a mű második, Újvidékkel foglalkozó része ugyanezt az időszakot fedi le, eseményeket, szereplőket idéz meg újra az előző fejezetből, azzal, hogy a súlypont itt már nem a középkorra, hanem a tizenkilencedik és huszadik század nem kevésbé vérgőzös humán történelmére nehezedik. Miként köldökzsinórral egymáshoz kapcsolt iker a sziklára épült vár és a Duna túlsópartján álló város⁴, a két regényfejezet is egyazon vérkeringés élteti. Közös történetük elbeszélése során tökéletesen nyilvánvalóvá lesz az olvasó számára, hogy az elbeszélő mindenekelőtt szórakoztató, ennél fogva nem egyszer szinte vicces, ugyanakkor módfelett tanulságos történetfolyam elmondására vállalkozott. Szándékából fakadóan, ha egy adatnak nem jut nyomára, vagy nem járhat végére – elvéve ilyen gubancba is bonyolódik az elbeszélő –, hagyja elúszni az ellenőrizhetetlen tény, ilyenkor a

műben a történelemben kutakodót háttérbe szorítja a regényíró⁵:

...legkézenfekvőbb lenne előkaparni magát az Andersen-naplót, majd tüzetesen átvizsgálni, de ha tényleg összeszámoljuk fogát a lónak – hajóvontatóét vagy sem, röhgéssel vagy sem –, mivel lesz maga a művészet? Megmenekülésünkre csak egy esély kínálkozik abban az esetben: ha akár érdemtelen szerencsével is, de hibás lovat vizsgálunk. Hát nem? (285.)

Az elbeszélő szeret és igyekszik ismereteiben alapos lenni, és a történeteit jó távolról kezdeni, régről indítani az elbeszélést, ami aztán az idő féregnyúlványainak rejtélyes útvonalán egymáshoz közelít korokat, helyeket és embereket, történelmi alakokat és a történelmet megélt figurákat számolatlanul. A szerző tárgyszerűségének és a vele párhuzamosan kibontakozó tárgyszerűtlenségének – az elbeszélés mókuszutamaiak – következetessége és alaposága mellett az (elbeszélői) önmérséklet is megképződik elbeszélésében, amikor meg tévútra vezetik a forrásai, és a magánkrónika írójaként az elbeszélő is megismétli ezeket a tévedéseket, majd midőn a továbbiakban erre rájön, nem az eredeti szöveghelyen, nem a „krónikán” módosít, noha mindenható szerzőként megtehetné⁶, sőt, a (történelmi regényt) olvasó ezt is várná el tőle, ráadásul, a „regényes történelemkönyv” szerzője más megoldást talán nem is választhatna, ekkor, a felvetődő logikus lehetőségekkel szemben, a krónika folytatásában helyesbít, mint akinek az előzőkben leírtakhoz nem lenne hozzáférhetési jogosultsága:

...pontatlanul szerepel egyes forrásokban, így a mi regényes történelemkönyvünk első részében is,

hogy ott, a belgrádi Ünö kertben akkor nő nem esett áldozatul. (305.)

Amennyiben a skót származású Thomas Carlyle író-történész meglátását véljük Balázs Attila regénye vezérfonalának, miszerint „a történelem megszámlálhatatlan életrajzok összessége”⁷, illetve Michel Foucault-nak a párhuzamos történelmekről szóló teóriáját véljük a különböző népeknek ugyanarról a dologról megfogalmazott meglátásainak egymás mellé állításában megvalósulni, nem járunk messze az igazságtól, de ehhez csatlakozni kell Ryszard Kapuscinski-nek a *Lapidárium*-ban tett észrevételét, amelyben „arról ír, hogy van a tudásnak olyan része, amely az adott időszak, kor, nemzedék légkörében honos. Ezt a tudást csak az birtokolhatja, aki abban a korban élt, ez a tudás nem adható át, nem szerepel a kézikönyvekben. »Ez az oka annak, hogy még a komoly történészek szövegeiben is sok a hézag, a fehér folt, az aránytalanság, a félreértés, a téves ítélet, s ezek nem rosszindulatból vagy közönséges felszíniességből fakadnak, hanem abból, hogy az illető történész nem tudja beleélni magát egy korba, nem tapasztalta meg személyesen azt, amiről ír.«”⁸ Balázs Attila viszont a huszadik század második felében megtapasztalta mindazt, amit a történelem előlegezett meg számára – tehetjük hozzá elbeszélő ténykedésének ismeretében: a regény harmadik részében már szinte az író életkorával egybeeső periódust taglal, ami persze anélkül nem lett volna olyan, amilyen, ha más előzményei lettek volna, mint amit a szerző „krónikába” foglalt. A *Boldogok hajója*⁹ című harmadik rész elbeszélése 1948 júliusánál kezdődik – az elbeszélő ekkor még nem élt, szülei viszont igen –, de

természetesen visszanyúl korábbi időkbe, a világháborúban és utána elkövetett vérengzésekhez, amelyeket némi szerencsével és némi segítséggel sikerült megúsznia egy újvidéki hajógyári portásnak is, aki a Boldogok hajója elnevezésű hajómodelljében vélhetően a Jugoszláviában élő népek „testvériség-egységét” kívánta megmintázni, még nem tudván, hogy Jugoszlávia történelme nem más, „mint a kezdetben beleírt széthullás folyamatos elhalasztása”, a „beléje kódolt, megjósolható végzettel” záruló katalizma elodázása, így még biza-kodással adta munkájának a Boldogok hajója nevet, noha előrelátóbb és bölcsebb lett volna a modellt, és a regényben leképzett történelmi múlt-ra épített társadalmi-politikai jelent, mindazt, amit Jugoszláviaként tartottak számon, inkább a Bolondok, vagy Balgák hajójának hívnai. Mert ahogy a történelem sodrában hánykolódó emberkének a „műfajok kavalkádjában, műfajok víz-választóján” egyensúlyozó krónikása munkájából kitűnik, Ambrose Bierce-nek az Észak-Dél találkozásáról tett észrevétele, miszerint az a halál mezsgyéje, nemcsak Amerikára, hanem a szerencsétlen, véráztatta Vajdaságra is érvényes, és a mezsgye nem különbözteti meg a jót a rossztól, számára teljesen érdektelen, hogy kinek Észak, kinek meg Dél.

Ha nem is igazán vallomásos, de elemeiben mindenképpen önéletrajzi momentumokat is felmutató Balázs Attila prózája, sőt, a szerző az elbeszélőt és az író azonosító gesztussal a maga valójában is a közönség elé lép, igaz, csak a regény legvégén:

Kilépek még kicsit a félhomályból, és itt állok: tetőtől talpig szemügyre vehetően, szegénytelenül,

5 Miként a már idézett Kibédi Varga Áron leszögezi: „A történetíró alkotása és az irodalom, pontosabban a regény, között már nincsen alapvető különbség. A régi történelem irodalomává válik és a regény önkényesen belenyúl a történelembe.” uo.: 96.

6 Az adatbőség az elbeszélőt is megzavarja, a többször hivatkozott Tóth Béla egyszer Tóth Dezsőként (350. o.) bukkan föl a szövegben, de egyáltalán nem kizárható, hogy ez a szerző csavaros észjárásának a hozadéka, és az őt olvasó recenzióíró félreértése.

7 Erre a szerző is hivatkozik műve 332. oldalán.

8 Írja és idézi: Gálfalvi György: *Kacagásaink*. Látó, 2009/7. 53.

9 Utalás egy másik középkori német szerző, Sebastian Brandt költészeti művére, a *Bolondok hajójára*.

3 B. A.: *Kinek Észak, kinek Dél*, 44.

4 Bár e testvérkapcsolat magán viselte a rokoni viszonyok árnyoldalát is, pl. 1848-ban a honvédség Péterváradról porig ágyúzta Újvidéket. Balázs Attila szerint felbecsülhetetlenül sok anyagi és szellemi kincs veszett oda ekkor, ám a testvér voltaképpen a pusztítás által adott lehetőséget a másik megújulására, újjászületésére.

Én, én, én és én

Háy János: Egymáshoz tartozók

A mű és alkotója közötti viszony mindig is foglalkoztatta az olvasót. Az *Egymáshoz tartozók* a lejeune-i önéletrajzi-paktum értelmében – miszerint egy mű onnantól kezdve tekinthető önéletrajsnak, hogy a perszonális, vagyis egyes szám első személyű szöveg beszélője megnevezi magát, és ez a név megegyezik az életrajzi szerző nevével – ugyan nem önéletrajz. Természetesen a középső két fejezet egyértelmű életrajzi egyezései sem támasztják alá az önéletrajziséget, viszont az első és az utolsó rész kapcsán felvetődik a kérdés, hogy mennyiben tekinthető hiteles témaként Háy János, és ha igen, akkor miért? Netán kifogyott a témákból, s mentőként bedobta az életét? Vagy tekintsük ezt a könyvet két nagyobb mű közötti ujgyakorlatnak? Esetleg ez egy trükk, hogy az irodalmát emberközeli tegye a szerző, hogy az apa, az író, az utazó és a gondolkodó ember arca mögé a szerző arcát képzeljük, s a valóságshowkhoz hasonlóan minden egyes részben együtt izguljunk vele, érte?

A négy részből (*Család, Irodalom, Út, Idő*) álló mű négy életterülettel foglalkozik: így a családdal, az irodalommal, az írással, az utazással és némi filozófiával.

A nyitónovella a már Háy korábbi műveiből is ismert falu–Budapest ellentétet mutatja be. A *Mért akkor, és mért akkorát* elsősorban nem a vidék értékeit igyekszik felmutatni, hanem mindent, ami Budapesten van. Így érkezik oda előbb a karácsonyfa, olcsóbb az áram, vagy nincs olyan hideg, mint a faluban. A novellában szereplő fiú feltehető-

en a gyerek Háynak állít emléket, akit a következő epizódokban már felnőtt férfiként látunk viszont Budapesten. Hogy hogyan került oda, az homályban marad, éles váltással egy fővárosi család életébe csöppenünk. Az első elbeszélés családmódelijéhez, tradicionális értékrendjéhez képest egy kaotikusabb világ ez, amelyet most is szórakoztató humorról és (ön)íroniával ábrázol a szerző hasonlóan a *Házasságon innen és túl* című könyvéhez.

Az írások többnyire egyes szám, első személyű, egymástól függetlenül is olvasható, rövid elbeszélések. A családot a gyerekek uralják, körülöttük forog a szülők élete. A gyermekkor egyfajta illuzórikus, kreatív állapotként tűnik fel, a felelősségteljes igazán apás apa képével szemben, aki hiába író, ebben a fejezetben elsősorban szülő. A könyv további részét ismerve azonban kijelenthetjük, hogy a gyerekek őszintesége, szellemessége nemcsak az ő prioritásuk. Sokkal inkább tekinthetjük őket Háy János egyik énjének. A benne élő kispolgár, felnőtt és a vele szemben álló gyerek, azaz az ösztönös alkotó nem választható el egymástól. Ezt az azonosságot mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a gyerek-én több novellában önálló életre is kel. Az ő tiszta, naiv látásmódja, a tényleges szerzőt ismerve, íroniává fásul.

Az önéletrajziség ebben a fejezetben már csak azért sem tekinthető elsődleges szempontnak, mert a szerző elenyésző alkalommal nevezi nevükön a szereplőket, sőt, még a birtokos személyjeleket is kevésszer használja. A család-

tagok túlnyomórészt az apa mellett a lány, a fiú, a feleségként mozognak. Azt, hogy az apa író, csak a tizedik novellában (*A síelő család*) jelenik meg először, de tudatosan elválasztja magát a fejezetben szereplő alakot. Háy János ugyanis arról ír, hogy írni próbál az író, amíg a kislánya meg nem szakítja, így a történet szintjén újra háttérbe kerül az író, s marad apa.

Az *Apák* a *Család* fejezet zárónovellájaként ideális átvezetője az *Irodalom*-írásoknak. A fiú elbeszéléséből kirajzolódik az eddigiektől kissé jobban eltérő szülő képe, aki, bár lelki-furdalással terhelt, de átadja magát egy másik szerepnek: az íróénak.

Az *Irodalom* elmékedéseiben Háy János már sokkal közelebb engedti az olvasót magához, pontosabban a gondolataihoz. Akad itt recenzió, rendhagyó életrajz, önvallomás bizonyos műfajokkal és művekkel kapcsolatban. Műfajilag leginkább publicisztikai írásoknak tekinthetjük őket, amelyekben beszámol a saját műveire való viszonyáról, a rá hatással lévő művekről és szerzőkről, így például Flaubert *Bovarynéjéről*, a *Légy jó mindhalálig*ről, Jókairól és Mikszáthról.

Elsőként a *Csak elben* a prózát és a lírát állítja szembe egymással. A szerző szerint az írás szorosan összefügg az élettani jellemzőkkel, s ahogy a test szép lassan beérik, úgy az ember alkotáshoz való viszonya is egyre nyugodtabb, türelmesebb lesz. Így juthat el a prózához, s ha az életet fejlődésként fogjuk fel, akkor ennek alapján mintha Háy inkább a prózát helyezné a költészet fölé.

szőrösen és bőrösen, félszegül vigyorgón, kopaszodón és szarvasan – kezében az önmagától nyíló kofferrel –, hadd ismerjenek meg kicsit azok, akik nem ismernek még eléggé, aztán döntsek el végre maguknak, mekkora hitelt adnak, adnak-e egyáltalán az én beszédemnek? (534.)

A *Kinek Észak, kinek Dél* regény elbeszélője voltaképpen még a mű harmadik részében se krónikás, hanem részben kompiláló, részben lehetséges történeteket kifundáló szerző. Mindhárom résznek van történeti számravezetője¹⁰, az elsőben Erdélyhelyi Menyhért helytörténeti könyve, a másodikban Aleksandar Ružić (ő a kivégzés elől szerencsésen megmenekült hajógyári portás) feljegyzései, a harmadikban Picspang tanár úr befőttes

üvegben tárolt jegyzetei és újságkivágásai. Ezek a dokumentumok a fejezetek tartópillérei, az építőanyag pedig mindaz, amit a szerző fellelhetett: históriás ének, levéltári dokumentum, irodalmi és társadalomtudományi művek, szóbeli elbeszélések, visszaemlékezések, internetes blogok, egyebek, mindez a forrás (nem dokumentarista, hanem elbeszélő) jelölése mellett válik a szöveg részévé, a teremtő emlékezés nem homogenizálja az elbeszélő saját és mások emlékeit, ezáltal egy-egy esemény leírása a többszöri körüljárás során se válik unalmassá. Tény viszont, hogy az olvasó olykor már úgy érzi, innét már nem mehet tovább az elbeszélő, meg kellene állnia, mert túlírja a szöveget. Csakhogy Balázs Attila

nagyon ügyesen feszíti a húrt: akkor lódítja meg a történetet, mielőtt az olvasó letenné a könyvet. S aki végigolvassa a világtörténelem és a földrajzilag körülhatárolt Vajdaság metszéspontjában kialakult törtérikai szakasz egyéni, szellemes, a tragédiát olykor humorba fordító interpretációjának 557 oldalát, tudja, miért tette. Nem azért, mert Balázs Attila jó elbeszélő (noha az), és nem azért, mert érdekli a Vajdaság történelme (pedig látjuk, érdekfeszítő), hanem mert egy jó író egy fontos témáról jó regényt írt. Bámulatos mennyiségű ismeretanyagot görgetőt, de mégis szellőset, széttartónak tűnőt, de voltaképpen gondosan szerkesztettet, olvasmányosat, megmosolyogtatót és gondolkodásra késztetőt: remek könyvet.

¹⁰ Mint ahogy mindhárom részben előfordulnak olyan gyilkosságok, halálesetek, amelyek befolyásolták a történelem alakulását, vagy ürügyül szolgáltak alakítására.

Lóránt János Demeter: *Vadorzó* (2008; olaj, farostlemez; 60x80 cm)

Idegen testek magánya

Tóth Krisztina: Magas labda

Tóth Krisztina legújabb kötetének címe, *Magas labda*, közös játékot, kerek világot, repülést ígér. Miről árulkodik a borító? Hiányról, elválasztottságról, egyedüllétről. A létezés két ellentétes módja közt a kapocs a vágyakozás a magányból a közös „labdajátékba”: „Át kell ütni a folyó felett a holdat. /...Át kell ütni a szívedet, te boldog.” (*Magas labda*). A cím és kép egységesen, egymásra utalva és egymást kiegészítve jelöli ki a kötet főbb szimbólumait, kontúrjait is. A magasban széttárt karok valaminek a hiányát, valamire való várakozást jelentik, és egyben jellemzik a kötet jellegzetes alapszituációit is, amelyben az én a világot „mélygarázs”-ként, „huzatos metró”-ként képzei el, ahol csak mint idegen, mint szellemtest, mint nem evilágba/evilágból való van jelen.

Az ezerágú irodalmunkban két jellegzetes hagyományból merít Tóth Krisztina, aszerint, hogy miként viszonyulnak a valósághoz és a nyelvhez. Babits, Füst, Nemes Nagy, Pilinszky a valóságot objektíven közelítették meg, hogy a *létet* juttassák szóhoz. Az elszemélytelenítő megszólalás egy egzisztenciális szemléletből nőtt ki. Alapvetően bölcséleti líra az övék. Kosztolányitól Petriig a költők számára pedig a nyelvi megelőzöttség olyan problematikává válik, amely alapvető kételyt ébreszt mindenféle bölcselkedés iránt, ezért inkább játékba kezdtek ezzel a helyzettel. A versszubjektum a nyelvbe vetve az ironia áldozatává válik. A *Magas labda* az

utóbbiból a nyelvhez való érzéki viszonyt átvette ugyan, mégis szorosabban kötődik a valóság tárgyi és képi elemeiből jobban építkező beszédmódhoz.

A kötetet a *Hangok folyója* és az *Esős nyár* című alkotások kerektezik. Áramló, zubogó, örvénylő mondatfűzés rokonítja őket, mely a lírai én türelmetlen keresését, kutatását jelzi; a nyitóműben egy hely után, „ahol minden fel van sorolva,...”, a kötetzáróban egy mondat után, amely folyamatosan kísért, lüktet, beszél, ami *mindenhol* ott van, de mégsem mutatja magát. Kergetik egymást a képek, a tárgyak, amelyeket a hangok folyója sodor, „kísért egy mondat, egy szavak nélküli tompa sajtás, / jár a testben a mondat körbe és nem akar mást, / nem akar szünni, maradni, múlni, se megszületni, / egy hangok nélküli mondat, nem mondja – hallja senki, / kongat a mondat és félrevert éjjel a szív harangja” (*Esős nyár*). E posztmodern korban könnyen hajolhat arra e keretköltemények értelmezése kapcsán az olvasó, hogy ezek magát a versírást problematizálják. Az egész kötetet végigolvasva, mintha mégsem erre mutatnának a szövegek, hisz sehol máshol nem vetődik fel e reflexív téma. Az alkotások szinte mindegyike a hiány, az idegenség léttapasztatáról tanúskodik, ezért az utolsó versben újra visszatérve a kezdő szólamra inkább egy átfogóbb cél, a teljesség és az igazság utáni végeérhetetlen kutatásként értelmezhetőek e keretszövegek. Tudva, hogy Tóth

Magvető Kiadó, Budapest, 2009

Krisztina tudatos kötet szerkesztő, talán e tágabb jelentéskörű interpretáció jobban megállja a helyét.

A *Hangok folyója* mint nyitódarab, kulcsot is ad a kötet leggyakoribb toposzához, a folyóhoz, ami szinte minden versben megjelenik valamilyen formában. Olyan jelkép, amely a korábbi kottetek „tóthkrisztás” motívumait egységbe fogja és tágitja is. Egy vitális szimbólum és egy költői világ nagyszerű egymásra találása. „Tudom hogy nyár tél hogy a virág és a termés. De közben áll az idő és néz a szeme se rebben.” – írja korábban *Porhó* című kötetében. Mi a folyó, ha nem ennek a teljes léttapasztatatnak a szintézise? Egy folyó állandóságát a szüntelen sodrásban-lassulásban, mozgásban és változásban őrzi meg, akár az idő, amelynek talán ez a kép a tapasztalati világban fellelhető leg-tökéletesebb modellje. Milyen egy folyó? Néha mély és néha sekély; kiismerhetetlenül hömpölygő, kanyargós vonal(kód); tükrében

A kezdeti feltevésemre, miszerint az író önéletrajzisa erősen kérdéses, ebben a fejezetben, a *Történelem, regény* novellában találunk egy lehetséges magyarázatot. A kulcsszó a *távolság*. „A distancia kötelező: van, aki képes ön maga megfigyelésébe beleemelni a megfelelő distanciát, van, akinek a szomszéd fickóra van szüksége, van, akinek egy száz éve élt alakra.” Távolságra van tehát szükség önmagunk feltáráshoz. És hogy ez miért érdekes az irodalomtudósokon és az írókn kívül az olvasó számára? Arra egy másik lényeges fogalom ad választ. Ez pedig a *sze-*

primer szereplőjévé a könyvnek? Erre egy újabb történelmi vonatkozású, bár itt már a drámával kapcsolatos írás felel. A *Hetedik Gergely és cimborái*ban ugyanis a téma és a hősválasztás nehézségeivel foglalkozik, hogy miért pont híres, nagy emberek válnak általában központi témájává egy történelmi drámának? Esetünkben a könyv témája és hőse idehaza, de lassan külföldön is (legutóbb Indiában mutatkozott be például) az egyik legismertebb kortárs magyar író, aki talán éppen szerénysége miatt nem írt valóban egyértelmű önéletrírást. Meghagyta az olvasót a hősválasztás részleges szabadságában. Így válunk valaki mindennapjainak részesévé, ami valahol igen izgalmas dolog. Hogy miért, arra talán csak a voyeuristák tudnának választ adni, vagy Háy János: „Szóval az egyik ok talán az egyéni sorsunkat kevésbé megkérdőjelező sorskérdések felvázolása, a másik nagyságok életközelsége, hogy mi, kicsinységek is nagyságnak hiessük magunkat vagy legalább kukkolói lehessünk a nagy sorsoknak. Azám, de sem az ideológia, sem a nézői önérzet nem része a műalkotásnak, bár üzileg adott esetben működhet.”

Veszélyes és bátor vállalkozás tehát ez a nyitás egy még személyesebb irodalom felé. Bátor, mert őszintének tűnik. Veszélyes, mert könnyen a populáris igények kiszolgálója lehet, s a mű felszínessé, habkönnyűvé, bár szórakoztatóvá válhat, mint például az *Útban* szereplő útirajzok, beszámolók. Talán itt jutunk legközelebb az íróhoz, pontosabban ahhoz, akit elképzelünk magunknak, s éppen ezért ezek a Nápolyban, Londonban vagy Olmützben készült naplók a legkevésbé sikerült darabok. Az olvasó falja az oldalakat, mégis éhes marad. De legalább olvas, mondhatjuk, s így a csalit bekapva, elolvasszák aztán olyan novelákat, mint az *Angyalok*, *A nevemre veszek* vagy az utolsó rész bölcséleti írásai közül *Az asszimiláns*, amely gyakorlatilag az első novellával keretbe foglalja a könyvet. „Mindent ideiglenesnek élnék meg.” – fogalmazza meg benne talán a pesti vidékiek alapérzését.

A nyitónovellában megidézett falu, a gyerekkor, a karácsony, amely az állandóságnak a szimbólumaként is értelmezhető, megfelelően el-lensúlyozza ugyanakkor az urbánus lét bizonytalanságát.

Összességében elmondható, hogy a novellák nyelvezete szórakoztató, könnyen befogadható, visszafogott líraisággal, nem túl bonyolult hasonlatokkal: „Az arcunk is kipirult, olyan egészséges lett, mint egy jól ápolt babapopsi.” „Úgy keveredtem bele ebbe a történelmi regény-ügybe, mint kóbor vereshagyma a lecsóba.”. Helyenként azonban fárasztó szövicceket is találunk, amelyeket nem ment föl az, ha bocsánatot kér értük az író.

A könyv eredeti címe egyébként *Én, a feleségem, a gyerekeim, meg én* lett volna, s ez sokkal jobban kifejezi a mű felsorolásszerű szerkezetét, mint az *Egymáshoz tartozók*, ami inkább a lezártág, egészség látszatát kelti, pedig a könyv maga nem ezt támasztja alá. Összetétele bár tudatos struktúrát mutat, mégis hagy némi kívánnivalót maga után. Hasonlóan a menzák sportlevesének receptjéhez: „Mindent bele!”. Az olvasó ugyan sok mindent megtudhat Háy Jánosról, de nem annyit, mint az író korábbi írásainak kapcsán önmagáról. Noha épp a közelmúltban nyilatkozta azt Háy, hogy minden mű lényege, hogy megragad valami egzisztenciális tartalmat, ami mindannyiunk legalapvetőbb élménye és kérdése. Ezért nincs kis téma és nagy téma. Persze helyenként itt is magunkra ismerhetünk, de az egész valahogy szétesik, nem áll össze. Úgy tartoznak egymáshoz, mint a blogbejegyzések, ahol a névtelen szerző szabadon kísérletezik a mindennapok során átélt történeteivel, az azokhoz illő formákkal, miközben azzá hazudja magát, aki neki tetszik. A könyv nem tekinthető dokumentumszerű önéletrajznak, de az egyes szövegek különösebben szépirodalmi alkotásoknak sem. Az *Egymáshoz tartozók* írásai a mindennapok logikáját követve kötődnek egymáshoz. Lehetne még benne vagy száz ilyen bejegyzés, s akkor sem állna meg a világ, ha csak a felét olvashatnánk.

Palatinus Kiadó, Budapest, 2009

mélyesség. „A műalkotás képes-e belém hatolni akkor, ha nem válik személyes belső üggyé. [...] A műben mindig az én története ébred fel. Az én története pedig mindig aktuális történet: ami most éppen velem van. [...] Ha nem vagyok benne, a mű csak vizsgálati tárgy.” Nyilvánvaló, hogy a műben benne lévő alany a főhőssel azonosuló író, majd az olvasó, ezért az azonosulás lehetősége az, amely minden művészeti alkotást izgalmassá tesz. Egy mű valódi minőségét az eladási adatokon túl talán pontosabban lemérhetnénk ezzel a bizonyos azonosulási faktorról.

Adódik a kérdés, Háy miért pont önmagát tette félig-meddig

Bestiarium Siculanae

Fekete Vince: Udvarter

Kalácsa Könyvek, Sepsiszentgyörgy, 2008

A székel ember, ha irodalmi témává avatják, legtöbbször anekdotikus figurát alakít. Elég felidézni megszólalásmódját, furfangos mentalitását tükröző nyelvhasználatát, szócavarításait, és máris szórakozhat az olvasó a papírra vetett élőnyelvi fordulatokon. Első olvasásra ezt az eljárást alkalmazza *Udvarter* című kötetében Fekete Vince, az olvasó betű általi szórákoszási igényének kielégítésére.

A szerzőnek a *Háromszék* című megyei napilap tárcarovatában 2000 és 2008 között megjelent szellemes, humoros, anekdotikus írásait gyűjti egybe a kötet. A tárcák mintegy „helyszíni közvetítést” adnak mindarról, ami egy székel kisvárosi közösség hétköznapijához tartozik. Ha akarjuk, könnyen beazonosíthatjuk a helyszínt, hiszen a rovat, a kötet címe egyértelműen utal egy udvarterreiről híres-nevezetes városra, Kézdivásárhelyre, amely a szerző életének helyszíne is; a kötetben Sajnódként – fiktív helynév – jelenik meg. Ha meg nem akarunk referenciálisan olvasni, csupán „szimbólikusan”, akkor elegendő az udvarteret a kisközségi életforma metaforájaként értenünk, amelynek fonákját, visszasságait, kisserűségét ábrázolják a szövegek, személy-, tárgy- és helyleírások formájában, életképeket, eseményeket felillantva.

Az olvasó esetleges múlt iránti nosztalgiját korrigálandó, a kollektív emlékezetre apellál a letűnt rendszer világának felidézése az első részben csoportosuló írásokban, a hatlejes sörtől az Insulated

bakancsig, a pionírvatástól a sorbanállásig, a hajdani sportoktól a besúgásra való kényszerítésig. A további fejezetekben leltárszerűen előszámláltat mindaz, ami a székel kisváros és lakója jelenét, mai életét szélteben-hosszában meghatározza: a pityókabortól a húsvéti locsolásig, a disznóöléstől az irodalmi felolvasásig, a kocsmától a kapu előtti padig, a kamrától a pincéig, a padlásig. E két utóbbi kapcsán a transzilvanista ideológia populáris olvasatát, egyben paródiáját kínálja a következő sorokba beleszórt Áprily-utalás: „Me’ hogy a padlás a fent, szemben mondjuk a pincével, ami ugye a lent. (...) Me’ hogy aszongya: a kisebbségi létünk, ugye – idefigyelnek?, nem fogom még egyszer elmondani! – a völgy, a mélység, a bezártság, a karám. Ezzel szemben pedig a fent a tető, a szabadság hona. Haza a magosban! S ekkor hördül ködbe a szarvas, mint az orgona! Figyelnek?” (*A padlás*)

Ebben a háttérben, kontextusban rajzolódik ki a „helyi ember” alakja, a maga tipikus jellemvonásaival, viselkedésmódjával és nyelvhasználatával. A helyi ember identitását alapvetően a bicska határozza meg (a bicska előkelő helyet foglal el a leltárban, hiszen egy második szöveg is visszatér rá). Ugyebár, „errefelé” a bicska az élet sarkalatos pontja: „Aki nem érezte soha a bicska utáni elengedhetetlen vágyat, aki nem tapasztalta azt a bizsergető örömet, amikor a finom kis jószág combjához lapul a zsebében, aki nem érezte azt a májat feszegető büszkeséget,

megmutatja arcodat, alakodat – összefoglaló jelenség.

Szimbólikusan elmélyített líranyelv ez, és a kötet további motívumait megfigyelve egy lassan feledésbe merülő írónk költészetével, Füst Milánéval mutat szoros rokonságot. A sötétség, a hold, az idegenség Füstnél a lét megfejtetlenségének jelképei, és ezek a *Magas labdának* is visszatérő elemei: „Ne bujdosson test a testbe/selyemsötét éjszakába / (...) időm hogy mivégre töltöm / mért e forgás végre lássam” (*Vers, amelyben az új esztendőt köszönti*).

A sötét tónusú írásokban a tárgyak metafizikai lényegükkel lépnek elénk. A Tóth-líra ebben a mozzanatában kapcsolódik az objektív lírához, de az attól való elkülönbözödése is figyelemreméltó. Ugyanis miközben a dolgok a valóságról tárgyilagosan közvetítenek üzeneteket, a szubjektumot ez a látásmód nem semlegesíti, mint általában az objektív líra hagyományában, sőt a lírai én kinyilatkoztatására is sor kerül: „A sziklák közt üres zacskó lebeg, (...) Ezt a dalt / fejben írtam.” (*Sodrás*) A kötetben a lírai alany(ok) a legszemélyesebb témákat vetíti(k) bele a személytelen dologiságba (*Notesz, Sötétben járó*).

A tárgyak, a jelenségek nem teljességükben vannak jelen, hanem hibásan, törötten, foszlottan rémlenek fel. Elvesztve funkciójukat létük céltalan. Ez a *Magas labda* világa: idegen testek magánya. Ugyanakkor mégsem válnak teljesen statikussá ettől a szövegek, mozgásban vannak. A dolgok a történeseknek nem funkciójuknak megfelelően aktív részesei, hanem passzív elszenvedői (*Ünncp, Szülőlk*).

A kötet jelentős hányadát képezik a narratív szálatok kibontó versek, amelyekben a lírai én a visszaemlékezés szituációjában eleveníti fel a történetet. Nagyszerű szövegek, kitűnő formába szedve. A költemények a hangokkal, a rímekkel, a ritmusokkal mindennapi élethelyzetek, -érzések cérnavékony rezdüléseit érzékeltetik.

A költő egy-egy szó hangzásvilága által tudja a hétköznapiok létszituációit egyszerűnek és megismételhetetlennek mutatni (*A koszorú baba*). Az *Idegen testben* egyetlen gyönyörű – rímtelenül, magányosan, idegenül álló – szó köré íródik a gyermekkori történet. Olyan szó ez, mint a tündérmesék varázsigéi: jelentése a hangzásában van: „*Küllőgyöngy*, vetette oda megvetően. / Szép szó volt: ragyogott, mint a macskaszem.” A versbeli beszélő gyermekkorára emlékezik. És ki lenne más, mint egy gyermek, aki a *küllőgyöngy*hez a nevéért kötődik, akinek a szavak sallangok nélkül, önmagukat mutatják meg. Erről is vall az *Idegen test*. Minden gyermek: költő. Költőnek lenni: gyermeknek maradni. E költeményben a többinél érzékletesebben van jelen az, amiről Heidegger beszél a műalkotások kapcsán: a mű „miközben felállít egy világot, nem tünteti el az anyagot, hanem csakis itt mutatkozik meg igazán az anyag: a sziklaszirt hordozóvá és mozdulatlanul nyugvóvá válik, s csak így válik sziklaszirttá; a fémek fényleni és csillogni kezdenek, a színek ragyogni, a hang csengeni, a szó mondani kezd.” (*A műalkotás eredete*).

A kötetben *felrémlenek* groteszk történetek, kísérteties hangulatok, képek, melyek még inkább befeketítik a versvilágokat. A lírai én gyakran tanácstalanul áll az idegen, az árva létezés előtt, ekkor csak annak feleslegességére kérdez rá (*Vaktérkép, Véletlen művek*). Egyes darabokban azonban a lét értelmének hiánya a valóságból való kitörést produkálja. Ekkor már el sem mész a kérdések felett, hanem borzongató képekkel festi le a jelent, vagy különös, ijesztő esemény ugorja át a világi létezés értelemvesztettsége feletti filozofálgatást. Új, egyedi hangok ezek, melyekben a világ torz és rút oldalai válnak témákká (*A szerető álma; Játék, öröm*).

A történeti versek közül az egyik legjobban sikerült *A világ minden országa*. A beszélő, akinek

a nagymamáját hamvasztják, realisztikus, pontos leírásai a krematóriumi eseményekről zseniálisan csapnak át az élet egyik legnagyobb misztériumának a siratására:

„nem őt sirattam, nem beszélünk már vagy öt éve, / (...) hanem a testet, a testet, a testet, hogy csak ez volt, / hogy csak ennyi az egész, leváló bőr, lila körmök, hogy ennyi...” Ez a probléma – a test, mint az élet *formája*, ugyanakkor a *szív* nélkül mint idegen, üres, semmi – a könyv több mozzanatában is artikulálódik.

A *Magas labda* kötet súlyát a léttől elidegenedett lírai én(ek) torz valóságképe(i), és ezek a narratív szállal rendelkező költemények adják, melyek leggyakrabban egy én-te szituációban fogalmazódnak meg.

Az irodalmi hagyományokkal párbeszédet kezdeményező újraírások legnagyobb érdemei, hogy a költő saját arcára tudta formálni azt a „gyakorlatot”, amely a kortárs költészetben népszerűvé vált, és amely általában ironikus, önironikus színezetet kap a lírai én saját „eredetietlenségére” adott válasza folytán. Ekkor az allúzió a beszélő „nemtudását” domborítja ki, azt, hogy nem képes olyat alkotni, mondani, ami a hagyományban már ne létezne. Tóth Krisztinánál az intertextualitás más módon valósul meg. Utánzása hálával teli. A lírai én éppen ettől válik többé, nagyobbá, hogy az elődök nélkül nem „éghet éneke”. A *Hála-változat* alapötlete, hogy több mester nevét köznevesítve helyezi bele a szerző a szövegébe, így ténylegesen ők maguk válnak a költemény építő anyagává: „Arany színekben játszó szén szavak.”; „Hány láng sisteregne,/ Füst csapna fel, Weöres szírporkatánc,/ Kormos Vas bongna...”

A kötet olyan hasonló darabjai, mint a *Hasonlatok, Futrinka utca, Letölthető csengőhangok* alapvetően a nyelvi játékoságra épülnek. Mintha a forma könnyedségével szeretnének valami nehézséget oldani vagy rejtteni. Magas labdák, amelyekkel nehéz a játék.

Mesterhármás

Lackfi János – Vörös István: Apám kakasa.
Változatok klasszikus magyar gyerekversekre. Molnár Jacqueline rajzaival

Egy híján húsz klasszikus szerző társaságában úzi Lackfi János és Vörös István vérlázítóan vidám vagy éppen véresen komoly játékaikat, de ez csak súlyosbítja a helyzet könnyedségét. A szerzőpáros ötvenhét verssel folytat tiszteletteljes tréfát: így átlagosan három költemény jut egy-egy klasszikus versmesterükre, amelyeket kíméletlenül át-, tovább-, oda- és visszaírnak.

És ha még nem volna elég a mesterhármásokból, a versek között különös macskák és madárkák és úrlények és mindenrendű teremtmények képeiben Molnár Jacqueline is feltűnik pimasz grimaszt vágva (szízárványszínű újságpapírokból), és mesterien ragasztja össze a néhol széttartó verssorokat – egybefogva a klasszikusok és változataik világát, összetereli a lustán kérődző kecskerímeket, egyszóval rajzaival rendbe rakja, amit a két öröm-apa a magyar gyerekversek nagy játszóházából szertelenül és nagy-nagy szeretettel százhatvan oldalra szétpakolt...

Az *Apám kakasa* „változatait” olvasva egy hamisítatlan pázmányos Kreatív Írás szemináriumon éreztem magam. A szerzőpáros 2004 óta vezeti a Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai bölcsészkarán indított, komplex költői és prózaírói ismereteket nyújtó programot. Az azon résztvevők számtalanszor megtapasztalhatták, hogy az iro-

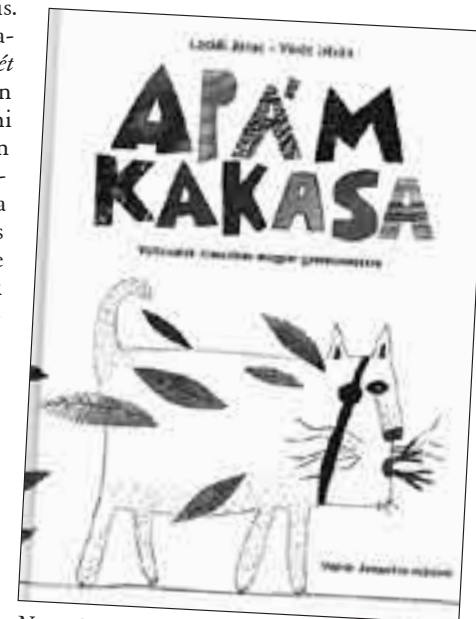
dalmi szövegek mindenekelőtt játékra hívnak, továbbgondolásra és továbbírásra ingerelnek. A két költő-tanár gyakran szerepelt együtt eddig is különböző irodalmi rendezvényeken, folyóiratokban, antológiákban, és csak idő kérdése volt, hogy mikor jelentkeznek közös kötettel. Gyerekvers-feldolgozásaikkal nem hazudtolták meg önmagukat: mindketten nekiveselkedtek valamennyi kiválasztott versnek, így tisztelegve a nagy elődök előtt, egyszersmind új összefüggésbe helyezve a szállóigévé vált sorokat.

A két költő előszeretettel nyúl klasszikus „felnőtt” művekhez is. Erről árulkodik egy-egy kiragadott versciklus. Vörös István *Hét évszázad haikui* címen 2004-ben eljátszott a gondolattal, hogy „mi lett volna, ha a magyarok nem nyugatnak, hanem keletnek indulnak, és verseiknek haikuba kell belefélniük”. A 2005-ös *Gregórián az erdőn* című kötetbe beemelt ciklusban már feltűnik József Attila *Altatója* (az új átiratról még lesz szó), de nem csak verseket alakít át – a mesevilágot *Lúdas Matyi* történetének „haikusítása” képviseli –, és a ciklus évszakok szerinti felosztása rímelt az *Apám kakasa* szerkezetére.

Lackfi János *Variációk anyanyelvre – a századok hangján* című versciklusa, amely az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az Anyanyelvpolók

szövetsége közös anyanyelvi pályázatán megosztott első díjat kapott, megkerülhetetlen magyar versek újrafogalmazása az anyanyelv-tematikára felfűzve. Weöres Sándor hangján szólva a *Csend és csengő* című vers végén előbukkan a híres bóbbita-motívum, amely az *Apám kakasa* csálé világában csápoló Józsikává változik.

A könyv közvetlen előzményének tekinthetők a Csodaceruza 28. számában megjelent Vörös-versek, melyekhez Aranyityak-rovatában maga Lackfi írt bevezetőt *Előfizethető madárdal* címen. De például a *Friss tinta* gyerekvers-

Noran Kiadó 2004 Kft., Budapest, 2009.

konság, és nem utolsósorban a „népi nyelv” stílusimitációja is összekapcsolja az egyes szövegeket. A kötetben való kiadás ugyanakkor eloldozza az írásokat alkalmi, publicisztikai jellegűtől. Ez az eloldódás igen jelentős, hiszen így még világosabban kirajzolódnak a kérdések a kötet kapcsán: tulajdonképpen milyen olvasóréteget céloznak meg ezek a szövegek? Milyen cézzal íródnak? Hogyan viszonyul a szerző ahhoz a világhoz, amelyet ennyire szorosan megszólaltat, mintha különböző székellyöldi helyszíneken előzetesen rögzített hangfelvételek anyagát dolgozná fel írásaiban?

A napilap főszerkesztője, egyben a kötet felelős kiadója, Farkas Árpád szerint a tárcagyűjtemény „oly széles, saját magára és szomszédja világára kíváncsi olvasóréteget szólíthat meg, mely jó ideje eltávolodóban már a nyomtatott betűtől” (*Háromszék*, 2008. október 4.). Nem gondolom, hogy ezek az írók *elcve* annak az olvasótípusnak íródtak volna, amelyet a főszerkesztő minősít, tulajdonképpen mint saját lapjának olvasóközönségét, és amelynek betűhöz való viszonyát maguk a tárcák is karikírozzák: „aki valamennyire már belekóstolt a szellemi munkába, mondjuk egy levél megírásának erejéig (...)” (*Apák napja*). Míg a napilapban való közlés behatárol egy meghatározott olvasói tábor, a kötet révén tágabb irodalomszociológiai kontextusba érnek a humoreszkek, ezzel együtt az olvasás paraméterei is módosul(hat)nak.

Éppen attól bravúrosak Fekete Vince szövegei, hogy nem csupán a helyi olvasóra – helyi olvasók is sokan vannak és sokfélék – számítnak, hiszen egyaránt láttatnak „belülről” és „kívülről”, többszintű olvashatóságot tesznek lehetővé. A narrátori viszonyulás sosem explicit, mindig a közbeszéd vagy egy adott nézőpont álcájába bújtatott, viszont kinyomozható a beszélő attitűdje is, amely bejárja a skálát a derűs elfogadástól az éles kritikáig. Letagadhatatlanul, ennek a közösségnek a szerző is része, de kétséges a fenntartás nélküli azonosságvállalás, közösségvál-

lás. Éppen a humor és az ironia biztosíthatja a helyes perspektívát és az egészséges távolságtartást az ábrázolt világ visszásságaival szemben. A groteszk és abszurd helyzetekre alapozó humor mögött az írók tükröt tartanak egy válságban lévő társadalmi szegmensnek. Kemény kritika illeti – persze itt is tovább játszik a nézőpontokkal a szerző – a barbi-nemzedéket, a Szász Tommyék-féle parvenüket, a honleányokat, a Köz Emberét. A beszélő kinagyít egy képet, kihangsúlyoz egy létező diskurzust, és a megfelelő helyen alkalmazott leleményes torzításokkal és fordítéssal pontos látetet nyújt a közösségi lét fény- és árnyoldalairól.

A napilap ügyes-bajos dolgokról szóló szövegei közül kilépve, a kötet átkeretezett szövegterébe, amelyben Fekete Vince írásai egymásnak dobják a labdát, felerősödik a rövid prózaszövegek irodalmi karaktere. A szövegek helyenként elszakadnak a konkrét, földhözragadt realitástól, és lebegtetett, vízözserű képek lopnak líraiságot különösen a zárlatokba (a *Futóhomok* című írás például jellemrajzból allegorikus látomásba csap át). A szórákkoztató napi olvasmányok a határon túli, és egyben az egyetemes magyar irodalom részét képezik, az irodalmi rangra emelt tárcának a magyar irodalomtörténetben igen jelentős hagyományába illeszkedve, Mikszáth, Gozdu, Petelei, Ady, Kosztolányi tárcáinak méltó utódaként.

Végezetül, nem gondolom, hogy Fekete Vince egy felhőtlenül „jókedvű könyvet” kínálna az olvasónak, amint azt Király László írja könyvismertetőjében (*Háromszék*, 2008. október 25.). Vitathatatlanul jókedvű könyv, amelyben humor váltakozó intenzitással van jelen, a megmosolyogatótól a fergetegesig; a poénokat különböző dózisokban adagolja a szerző, az olvasóra való tekintettel, hogy a felnevetései közepette lélegzethez is juthasson. De talán érdemes árnyalni ezen minősítést, hiszen a derűn, a poénokon átdereng egy régió múltja és jelene, olykor gyomorszorító, fájdalmas realitása. (Fekete Vince: *Udvartér*. Kalácsa Könyvek, Sepsiszentgyörgy, 2008.)

pezve. Tulajdonképpen nemcsak a szó szerinti vagy parafrázált, esetenként rontott irodalmi utalások jelentik a vendégsszövegeket; vendégsszöveg maga az ezeket beágyazó szöveg is, amely a hétköznapi diskurzus, a szóbeszéd elemeiből, közhelyekből, viccekől, a mindennapok társalgásaiban felemlegetett életigazságokból, az ízes székelly népi nyelv fordulataiból építkezik. Néhány írás nem más, mint par excellence hétköznapi helyzetekből ihletődő idézetgyűjtemény (vö. *Üzenetrögzítő, Kocsimadumák, Másnapos dumák*). Erre az idézőjeles nyelvhasználatra jellemző a többségi nyelv szavainak ismétlődése – szeriál, punga, viaca –, az élőbeszéd, a köznap társalgások állandósult szókapcsolatai – „ahogy erre felé mondani szokás”, „nekem elhiheti” –, az idézett beszédet minősítő nyegle, hanyag beszédstílus imitációja.

Külön humortartalékokat rejt a „ki beszél?” kérdése. A riporteri helyzetjelentő látószöveget az idézett nyelvhasználók nézőpontja változtatja, például a Magyarországon dolgozó vendégmunkásé: „Hej, de furcsa egy világ van odaki, tesvér, az eccer biztos” (*Fenyő a sivatagba*); a busszal „Magyarba” ingázó, piacozó asszonyé: „Jaj, lelkecském, el se hiszi, lelkecském, hogy milyen egy élet a ménké” (*Diszkont*); a padon elüldögélő és elfilozofálgató nyugdíjasa: „Vagy jönnek ezek a repülőikkel, a puskáikkal, a távirányításokkal, az Irakokkal, s osztán várhatjuk, hogy mikor lőnek ide közénk, de úgy, hogy megemlegetjük, úgy, hogy szer-tefricskázik az egész héccencség” (*A pad*). A megszólaltatott embertípusok kispolgári, proli mentalitása, materiális gondolkodásmódja, túlélésért folytatott játszmái tükröződnek a humoros rajzokban.

A tárca alapvetően rövid, könnyed hangvételű, szórákkoztató jellegű publicisztikai iromány, amely, a műfaj hagyományainak megfelelően, egy életszemlélet kifejezője lehet, a társadalombírálat kézenfekvő eszközének bizonyulhat. Nemcsak a tárcarovatban való megjelenítés és a tárca műfaji sajátosságaihoz való illeszkedés, hanem a tematikus ro-

antológiából is ismerős lehet Vörös István Kosztolányi-parafázisa, a *Műanyag játékok*.

Az átiratok tehát fontos részét képezik mindkét szerző alkotói világának, s a kötet újdonsága éppen az, hogy közös nevezőre tudja hozni a kortárs gyerekversek frissességét a kanonizált 19–20. századi klasszikusokkal, amelyekből számos antológia látott napvilágot a Móra Kiadó könyveitől a Holnap Kiadó sorozatáig.

A címválasztás ebből a szempontból is telitalálat, hiszen a két költő jelképesen az örökbe fogadott versek nevelőapjává lép elő. Másrészről a kifordított cím felidézi Lázár Ervin *Négyszögletű Kerek Erdőjének* legendás költői versenyét is, ahol Bruckner Szigfrid már próbálkozott az *Anyám tyúkjá* különféle változataival. Itt azonban nincs versengés a két kolléga között, hanem a játék öröme sugárzik az összes feldolgozásból. Ennek tudható be, hogy néha megoldult a tenta (vagy a billentyűzet), és akár kétszeresére duzzadt az új vers az eredetihez képest. De verseny ide vagy oda, Mikkamakka szigorú ítélete mintegy mottóként kínálkozik az *Apám kakasa* versei elé: „ne az `Anyám tyúkját` mondjad. Akárhogy forgatod, úgyis ráismerünk.” Ilyen nagy ráismerések övezik a könyvhétre megjelent kötet bebarangolását is.

Persze a Lackfi–Vörös párosnál nem az számít nagy felfedezésnek, hogy ráismerünk az eredetire, hiszen a vershármassok mindig egymást követik, s a jól átgondolt tipográfiai elrendezésnek köszönhetően könnyedén megtalálhatjuk a kiinduló sorokat. Ezekben az átiratokban éppen az a játék válik igazán izgalmassá, hogy felismerjük az „átírók” saját versvilágának egy-egy hangsúlyos motívumát, amelyeket mintegy átfolyattak a klasszikussá vált formán és/vagy tartalmon, de mégis megőrizték jellegzetes „lackfiságukat” és „vörösségüket”, a sajátos szóhasználatot és alkotói stílust. Úgy teljesítik tovább saját (gyermek)költészeti munkásságukat, hogy közben újraértelmezik, újrajátsztatják kedvenceiket.

Már a kötetkezdő verstrió önefedt játékra, illetve a két játékos saját univerzumába csalogat. Weöres Sándor vezeti a feldolgozottsági listát hét verssel. Csodaszép pejko paripája Shimano bicajjá változik Lackfinál, aki *Törpe és óriás között* című gyerekverseket is bringás perspektívában megírt verssel indította (*Macskákö*). Vörös István pedig Audit varázsol a Weöres-paripából, így már az első oldalon megjelenik egyik központi témája, a nagyvárosi lét apró-cseprő csodáira rácsodálkozó felnőtt-gyerek látásmódja.

A könyv ezt követően négy ciklusba rendeződik, melyeket az évszakok kötnék össze lazán kapcsolódó láncolatá. Sok versnél indokolatlannak éreztem, hogy miért éppen az egyik ciklusba került, s miért nem a másikba, viszont feltétlen előnye ennek az elrendezésnek a változatosság, hiszen egy formai szempontú sorrend könnyen unalmasabbá tehetné volna a válogatást, így azonban arányosan jut mindenhova rövidebb, hosszabb, vidámabb, komolyabb költemény.

Tekintettel a kötet gazdagságára csak egy-egy jellemző motívumot emelek ki, amelyek halvány irányvonalakat rajzolnak föl a versek útvesztőjében. Elöljáróban elmondható, hogy Vörös általában egy árnyalatnyival jobban tartja magát a kiinduló formához, rímekhez, sokszor teljes mondatokat változtatlanul átvesz, hogy aztán apró eltérésekkel billentse ki egyensúlyából a verset, ezért érdekes sorról sorra, sőt, szóról szóra összevetni az eredetivel, így a versek egyfajta szimbiózisban léteznek együtt. Lackfi látszólag sokszor jobban eltér a kiinduló verstől és a szövegszintű egyezések igen ritkák, de mindketten következetesen betartják a klasszikusok által kínált formai játékszabályokat.

Kosztolányi híres *Mostan színes tintákról álmodom* kezdetű versén jól érzékeltethető a kétféle eljárás különbözősége. Az eredeti így indul: „Mostan színes tintákról álmodom. / Legszebb a sárga. Sok-sok levelet/e tintával írnék egy kisleánynak, / egy kisleány-

nak, akit szeretek. / Krikszkrak-szokat, japán betűket írnék/s egy kacskaringós, kedves madarat. / És akarok még sok másszínű tintát, / bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat”. Vörösnél a tintákból pattogó labdák lesznek, de a kezdősorok mégis feltűnően hasonló szókészlettel élnek: „Mostan színes labdákról álmodom. / Legszebb a sárga. Sok-sok gúnynevet / pattintanék oda egy kisleánynak, / egy kisleánynak, akit szeretek, / és amiért szeretem, kinevet. / Krikszkrak-szokat, japán neveket adnék, / s egy kacskaringós, görbe kanalat. / És akarok még sok más színű labdát, / bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat”. Igen ám, de a folytatásban egy három soros betoldással egészen más irányt szab a versnek: „én lennék az egész aranycsapat, / hagynám, hogy a brazilok győzzenek, / öt-háromra győzném le magamat.” – és innentől kezdve a vers színes hangulatokból filozofikus tartalomba csap át. Lackfi ellenben inkább Kosztolányi könnyedsége mellett teszi le a voksát: „Mostan színes ruhákról álmodom. / Egy rózsaszín top! Hogyha felveszem, / tíz ujjamra jutna az óvodában / legalább huszonnégy kedvesem. / De persze egy se jut, mert a fiúcskák / fütyülnek rá, hogy a cipőm piros, / nem vonzzák őket buggyos ruhaujjak, / vagy ha aranyhajam lila csatos.”

Egy másik csoportosítási szempontot kínál a városi illetve vidéki témák előnyben részesítése. A szerzők feldolgozásaiból világ-szemléletük mellett a kötet végére kirajzolódik szűkebb lakóhelyük is. Arany *Családi köréből* így lesz Vörösnél *Bérházi kör*, Lackfinál pedig *Zsámbéki kör*. De ezek a versek nem csak egy társadalmi miliő megidézését példázzák, hanem az (ön)életrajziság felé is mutatnak. Ahogy Lackfi a *Bögre család*-ról szóló kötetében név szerint is megnevezi gyermekeit, úgy a parafázisok is gyakran a családi élet krónikájává állnak össze. Arany *Lacinak* helyett ezért Lackfi *Johannának* mesél. No de nem ám a fürge ürgéről, hanem a lajhár lassúságú Kövér Lajosról. Mintegy versbe

szedi és kiegészíti Kövér Lajos *színre lép* című meseregényének kezdő sorait, önparafrázissá kanyarítva a Petőfi-parafázist. Vörös István pedig *Fehér Loninak* ír verset, aki a *Hajnali tolvaj* című „verses meselabirintusban” bukkant föl, mint a költő lánya által életre keltett alteregó, s a szerző legújabb gyerekdarabjában, a *Padlizsán és Paprikában* is központi szerephez jut.

Ebben a mesejátékban is tetten érhető a szerző alaptémája, az álom és valóság határmezsgyéjén egyensúlyozó gyermeki lélek, amely szintén visszatérő motívum az *Apám kakasa* verseiben, mint *A betűk vakációja*, vagy a *Jeremy*, a *fekete srác*. Utóbbi a következő sorokkal ér véget: „Csak nem tudta, honnan hova, / mely álból mely álomba, / mely világba, valóságba / lendül át a lába. / Hogy hol alszik, és hol ébred. / Hol az álom, hol az élet.” A *Padlizsán és Paprika* nyitánya szinte ugyanezekkel a szavakkal írja le ezt a léthelyzetet.

Lackfi Jánosnál a kultúránk lenyomataként ábrázolt szerkenyűk és kütyük is időről időre felbukkannak. A *Bögre család újabb kalandjaiban* megénekelte isteni jármű, a Skoda (*Skoda-csoda*) kétszer visszatér, s a *Pöfögő Suzuki* című vers önmagában is egy kész autósereglet: „Tülköl a lila Lada, zörög ez a zöld Skoda, csikorog a Merci, de köztük is / ott pöfög a Suzuki, pirosan oson a koci” stb.

Sokszor előfordul az életet mikroszkopikus jelenségeibe sűrítő kép is, a *Megismerni egy szőnyegpadlót* a *Horton* című animációs filmből ismert Kifalva lakóit idézi.

A speciális szóhasználat gyakorisága szintén árulkodó: Lackfi kétszer is dobócsillaggal dobálózik, ami *Gubóban* című „felnőttverséből” lehet ismerős: „Surrogva röppennek az évek / Dobócsillagnak homlokomba.” Vörös költészetében az angyal-ördög ellentétpár itt is erős nyomott hagyott: az angyalok ezúttal 11:7-re győztek az ördögökkel szemben.

A versfeldolgozások a tiszteltteljes játszadozás dacára néha paródiába hajlanak, s így emlékeztetnek Karinthy klasszikus *Így irtok ti* című kötetének egyes passzusaira. A *Törpefejűek* skizofrén ismételtetését például Vörös rávetíti Nemes Nagy Ágnes *Lát-tam, láttam* című versére, sőt, túllicitálja Karinthy-t, hiszen a vers végén mindent háromszor mond: „ám a titok ott van előttük, / ott van előttük, ott van előttük, / láttuk s hárman összenevettünk, / összenevettünk, összenevettünk.”

Az ironián túl a titok kézzelfoghatóan is beszivárog a kötetbe, amikor az egyik feldolgozás-pár előtt vers helyett egy kitépett vonalas lapon ez a szöveg áll: „Szerinted ez melyik Radnóti-vers helye?” – Maga a tipográfiai ötlet önmagában játékra, keresésre hív Radnóti

századik születésnapján, bár a vers kimaradásának feltehetően prózai oka lehetett.

Molnár Jacqueline az utóbbi Lackfi-könyvek illusztrálása mellett részt vett egy hasonló hagyományélesztő könyv létrejöttében: a Pagony Klasszikusok sorozat a Grimm-mesék „leporolását”, újramesélését tűzte ki célul Mosonyi Alíz tolmácsolásában, és a *Piroska és a farkas* világát Molnár álmodta újra, ahol a macska-egér harc, amely már Kövér Lajos színre lépésekor is ott porzott a pormacs-kák és poregerek körül, s a második kötetben kiteljesedni látszott, úgy tűnt, hogy a „farkasétvágyú” macskával a végkifejlethez érkezik. Az *Apám kakasa* csacska macska-rajzai azonban még ezt is túlszárnyalták. Ennyiféle és fajta cicát még életemben nem láttam.

Az egészen gyerekrajzos stílusban felskiccelt linómetszet-hatású fekete-fehér figurák színpompás papírkivágásos kollázsokkal alkotnak merész kombinációkat a kötet lapjain, de egész oldalas illusztrációk csak a cikluscímekhez dukálnak, s azok is visszafogottabb háttérben világítanak, mint a Kövér Lajos-könyvek, vagy a Piroska-feldolgozás képei.

A könyv szerkesztőinek javára írandó a feldolgozott szerzők szerinti csoportosítás a tartalomjegyzék végén, amely segíti a tájékozódást a versrengetegben.

Poéta a korfordulón

Szőcs Géza: Amikor fordul az ezred

„Egyetemi diplomadolgozatomban Szőcs Géza költészetével foglalkozom. Ám eközben nem csak tőle származó, vagy róla szóló költői szövegekkel állt módomban találkozni, hanem számtalan más dokumentummal is. Ezek közül kiválasztottam nyolc olyant, amelyet különösen fontosnak vagy jellemzőnek érzek...” – írja Farkas Wellmann Endre annak a vaskos kötetnek a bevezetőjében, amelyet Szőcs Gézával közösen jelentettek meg *Amikor fordul az ezred* címmel. Különös és érdekes könyvet tarthat a kezében az olvasó, s nem utolsósorban szórakoztatót is – még akkor is, ha a kötet felét dokumentumok, felhívások, hivatalos levelek és beadványok, valamint olyan írások, mint a *Kiegészítő javaslatok Románia alkotmányos téziseihez* teszik ki –, amely éppen attól válik izgalmas olvasmánnyá, mert sajátos perspektívából képes láttatni a 20. század utolsó két évtizedének egyes eseményeit és szereplőit, mégpedig egy olyan költő szemszögéből aki résztvevője, formálójá, sőt kabalafigurája volt „annak a folyamatrendszernek, amely a kelet-európai népeknek elhozta a szabadságot”.

A kötet nyolc nagy fejezete nyolc dokumentum köré épül, s nem véletlen, hogy az alcíme *Beszélgetőkönyv és dokumentumgyűjtemény*, mivel az olvasó részévé válhat annak a beszélgetésnek is, amelyet Farkas Wellmann Endre Szőcs Gézával folytatott e dokumentumok kapcsán. Így egészül-

nek ki a dokumentumok személyes hangú emlékidézésekkel, olykor pontosításokkal éppúgy, mint utólagos helyzetértékelésekkel, s válnak igazán izgalmassá egy olyan dialógusban, amelyet két olyan író folytat egymással, akik mindketten erdélyi magyarként éltek meg a kisebbségi létet, de a korkülönbség miatt olykor más-más perspektívából szemlélik e helyzetet. Farkas Wellmann kérdései, az a mód, ahogyan irányítja a beszélgetéseket és kezeli a könyv gerincét adó írásokat, hozzájárulnak ahhoz, hogy ne csak azoknak az olvasóknak a figyelmére számítson a kötet, akik felnőttként élték meg a diktatúra évtizedeit és a rendszerváltást követő éveket, hanem a fiatalabb nemzedékhez tartozó olvasók is eligazodjanak e dokumentumok között.

A kötetben bemutatott első dokumentum a *Javaslat egy kisebbségi világszervezet létrehozására*, amelyben Szőcs Géza azt ajánlja az ENSZ-nek, hogy „saját égisze alatt vesse meg egy olyan intézményrendszer alapjait, melynek célja: a világ valamennyi nemzeti kisebbsége érdekeinek elvi képviselése...”. Ennek létjogosultságát abban látja, hogy „a világ országaiban élő nemzeti kisebbségek együtt hatalmas többséget képviselnek bármely, külön-külön vett többséggel szemben.” E dokumentum ürügyén ismerkedhet meg az olvasó a nyolcvanas évek első felének történéseivel

s azok szereplőivel, így az *Ellenpontok* című erdélyi szamizdat folyóirattal, megjelenésének és terjesztésének körülményeivel, s nem utolsósorban Szőcs Géza életének talán legkalandosabb epizódjával, amely mint írja „nem csak morális és politikai próbatétel volt és nemcsak egy kalandos történet, hanem megmérettetés és megmérkőzés is; ahogyan Oprea elvtárs helyesen meghatározta utólag: ez két intelligencia összecsapása volt. Az egyiken magukat értette, a másikon bennünket. És úgy gondolta, végeredményben ők nyertek. Hiszen felszámolták az Ellenpontokat, semlegesítették a szerkesztőket, letörölték magukról a szakmai

Ulpius Kiadó, Budapest, 2009

Lóránt János Demeter: *Mi van, öcsi?* (2009; olaj, fa; 76x45 cm)

szégyent. Mi pedig úgy gondoltuk, hogy mi nyertünk: mert nemcsak hogy felhívtuk, világgraszáló módon, a figyelmet az erdélyi magyarok helyzetére, hanem még élve is maradtunk. S még szabadlábbon is, ez több volt, mint amiben bízni vagy reménykedni lehetett.” Itt kell megemlíteni azt a fontos tényt is, hogy az *Amikor fordul az ezred* dokumentarista jellegén túl, portrészerűen is képes bemutatni az események egyes szereplőit, így igen érdekes figurák, hősök és antihősök arcélei és jellemvonásai rajzolódnak ki e kötet lapjain. Döbbenetes sorsok, szolidaritás és eltökéltség tanúi is lehetünk, s az itt bemutatott életutakból bizony okulhatunk, így az ellenzéki Dorin Tudoranéból is, aki Király Károllyal együtt csatlakozott a *Javaslat a kissebbségi világszervezet létrehozására* című beadványhoz. Tudoran ismert költőként bírálta a romániai rendszert, ezzel magára vonva a hatalom haragját, ami abban is megnyilvánult, hogy rendőri felügyelet alá helyezték. Tudoran saját helyzetét megelőlegezve kívándorló útlevelért folyamodott, amit megtagadtak tőle, ő pedig éhségsztrájkba kezdett, s talán e tett hírértékének is köszönhetően engedélyezték kívándorolását Amerikába. Ma már elképzelhetetlen vakmerőség és bátorság jellemezte ezt a román költőt, s még sokakat e kötet szereplői közül, akiknek életútjuk egy-egy ponton kapcsolódott Szőcs Gézáéhoz. Ilyen bátor nő Bollobás Enikő is, aki elsősorban kapcsolati tőkéje révén tudott segíteni a Ceaușescu diktatúrájával szembeszegülőknél, azt is vállalva, amikor kellett, hogy fegyvert vigyen át a határon, akár egy Poe novellában.

A kötet második dokumentumában a *Levél Gloria Steinem asszonynak* a felkent feministának, olvasható Szőcs beszámolója arról, hogy Romániában a diktatúra utolsó évtizedében a 15 és 45 év közötti nőket miképpen kötelezték résztvenni kéthavonta egy terhesség-ellenőrzés vizsgála-

ton, s miként sérültek a nők önrendelkezési jogai. Levelére nem kapott választ, s számomra, mai olvasóként, nem is annyira e levél tartalma izgalmas, mint inkább az a párbeszéd amelyet Farkas Wellmann folytat e levél ürügyén Szőccsel arról a jelenségről is, hogy miközben Romániában az állam *mancsával áttapogatta a nők méhét*, addig nyugaton a feminizmus és a homoszexuális törekvések megfogalmazódása artikulálódott, olyasmiként „ami csak jó dolgukban foglalkoztatja az embereket.” Ma is elgondolkodtató megállapítás ez a beszélgetésben elhangzott félmondat, hiszen a jóléti társadalmakban egyre nagyobb figyelem irányul a hasonló mozgalmak felé, s az olyan súlyos problémákra nem, amelyek széles tömegeket érintenek, konkrét népcsoportokat (gondoljunk napjainkban a kurdok helyzetére) vagy a közeljövő várhatóan aggasztó problémáira, így a gazdasági társaságok egyre növekvő hatalmára vagy a népességnövekedésre, amellyel párhuzamosan a nyugati társadalmak elöregedése áll. Ez utóbbi problémát Szőcs is felveti a maga konkrétságában a *Magyarország 2114-ben* című írásában.

A könyvben bemutatott dokumentumok szerteágazódnak, így például a második dokumentumhoz kapcsolódó írások is, így az is amelyek Horvátország függetlenségének elismeréséről tett RMDSZ nyilatkozatot ismerteti, valamint Szőcs Gotovina tábornok bujkálásáról szóló versét és prózai írását, s amelyhez kapcsoló beszélgetésben kifejti az EU kifogásait Horvátország csatlakozásával kapcsolatosan, amely kifogások egyike szerint a horvátok nem hajlandók kiadni a háborús bűnökként vádolt nemzeti hősiüket, Gotovina tábornokot, „ami merő komédia volt, hiszen melyik hadvezért ne lehetne vádolni háborús bűntettekkel”. A kötet szerteágazottságát jelzi, hogy szintén a második fejezethez, illetve dokumentumhoz kap-

csolódnak a Páneurópai piknikkel foglalkozó írások is, amelyek közül igen érdekes a Filep Máriával, a piknik ötletgazdájával készült interjú, amelyből megtudhatjuk miként vált Szőcs a piknik kaba-laemberévé.

Az *Amikor fordul az ezred* számos dokumentuma a rendszerváltás utáni évekhez kapcsolódik, Szőcs Géza politikusi pályájához, az RMDSZ-ben betöltött szerepéhez. Közülük több olyan is van, amely konkrét konfliktusokat mutat be, s ezek közül is több problémafelvetésében túlmutat az egyes helyzeteken, máig megoldatlan kérdéseket és azokhoz való lehetséges viszonyulásokat vet fel, nem sajátágosan erdélyi, romániai témaként. Ilyen az ügynökkérdés, amelyet érint a *Politikai napló (1992 decembere)*, valamint bővebben kifejt a *Mi az, hogy mindannyian?* és az *Átvilágítást! avagy közszereplőink múltjának átvilágítása, mint imperatívusz* című írás, amelyeket így kommentál Szőcs: „...a ki nem mondott, nem tisztázott, elhallgatott bűnök szörnyű fekélyé sűrűsödnek a közösség tudatalattijában”, s valóban a máig tisztázatlan ügynökkérdés számos játszadozásra és manipulációra ad okot és lehetőséget a politika játszótérén. Az ügynököket találóan ahhoz a farkashoz hasonlítja, aki elvegyülve a birkanyájban eléri azt, hogy a múltjával kapcsolatos felmerülő problémákat egységbontásként ítélje meg a nyáj, s végül a bárányok őt bízzák meg nyáj vezetésével. Szőcs Géza már 1995-ben felteszi a kérdést: „... a nyáj mindig terelhető, manipulálható, átverhető, vágóhíd felé irányítható marad? Soha nem lesz a nyájból csürhe, a csürhéből tömeg, a tömegből közösség, a közösségből társadalom? Vajon milyen hosszú utat lehet bejárni addig, amíg a nyájból csürhe lesz?” A 2007-ben megjelent *Limpopo* című regényében, amely egy strucciskaszony naplója, olvashatunk egy

választásról is. „Tisztelt struccgyűlés, döntenünk kell. Kik vagyunk és mihez akarunk kezdeni magunkkal? (...) Mármint, hogy mik akarunk lenni. Ilyen lehetőségek például: a csürhe, a nyáj, a konda, a csorda, a horda, a falka, a „lakosság”, a népség, a gulya, a tömeg, a köztársaság, a falanszter. (...) Csürhe – tizenhárom szavazat. Csürhe vagyunk és csürhe is akarunk maradni –

jelentette ki a végén Patyomkó-Patvaros Pista.” Majd Limpopo hozzáteszi: „milyen hosszú is a történelmi fejlődés útja, amíg a csürhéből csorda lesz.” A két írás megjelenése között több mint tíz év telt el, problémafelvetése aktualitásából mit sem veszített.

Az összegzés igényével írt könyvet tarthat a kezében az olvasó, amely sajátos rajzot mutat egy korfordulóról, s annak egyik fontos

szereplőjéről, izgalmas, színes életéről, kihívásokról és helytállásról, olykor mellbevágó kérdésekről és meglepő, a kísérletező elme által adott válaszokról. E kötet lapjairól elsősorban nem a költő Szőcs Géza portréja rajzolódik ki, sokkal inkább a közösség iránt felelősséggel bíró emberé, akit ellenzéki, közszereplői, politikusi tevékenységében leginkább talán szabadságszeretete hajt.

Lous Stuijfsand: *Waterland II.* (2008; olaj, vászon; 70x70 cm)

Zalán Tibor, Tornai József, Fecske Csaba, Végh Attila, Varga Zoltán Tamás,
Becsy András, Prágai Tamás, Kiss Judit Ágnes versei

Bogdán László, Vincze Ferenc, Király Levente prózája

Beszélgetés Kiss Judit Ágnessel és Zalán Tiborral

Ambrus Lajos és Lőrincz György könyvheti megnyitóbeszéde

P. Szabó Ernő tanulmánya Schéner Mihály művészetéről

Darvasi Ferenc tanulmánya a Békés Megyei Jókai Színház elmúlt évadáról

Kritikák Zalán Tibor, Tóth László, Havasi Attila, Végh Attila, Szilágyi Zsófia
kötetéről és a Pályatükrökről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békés Megyei Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy u. 1.

Telefon: 66/519-558. Fax: 66/519-560. E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni.
Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszbortékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.